

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра слов'янської філології

РОДИНА крізь призму паремій
(на матеріалі хорватської та української мов)

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «магістр»
студентки II курсу
галузі знань №03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності №035 «Філологія»
спеціалізації № 035.037 «Слов'янські
мови та літератури (переклад включно),
перша – хорватська»,
ОНП «Славістика Центрально-Східної
Європи і Балкан: теоретичні та прикладні студії: хорватська та українська мови
і літератури»
Анастасії КОРЖ

Науковий керівник:
к. філол.н, доцент кафедри
слов'янської філології
Олена ПОГРЕБНЯК

«Допущено до захисту»
Протокол № 12 кафедри
слов'янської філології
ННІФ від 27.04.2023
Завідувач кафедри
к.філол.н., доц. _____

Олена ДЗЮБА-ПОГРЕБНЯК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ ХОРВАТСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	7
1.1. Антропоцентричний підхід у вивченні пареміології.....	7
1.2. Поняття про мовну картину світу і концепт.....	13
1.3. Основні поняття пареміології: “прислів’я” і “паремія”.....	19
1.4. Концепт РОДИНА в працях сучасних мовознавців.....	26
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕТНОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ ПРО РОДИНУ.....	35
2.1. Аксиологічна цінність родини.....	35
2.2. Концептуальне поле БАТЬКИ в хорватській та українській мовах.....	40
2.3. Концептуальне поле ДІТИ в хорватській та українській мовах.....	53
Висновки до другого розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Основна увага сучасної лінгвістики зосереджена на питаннях, пов'язаних з вивченням культури, історії і національної ментальності народів, тобто на питаннях етнолінгвістичної специфіки різних мов. Антропоцентричний підхід застосовується для вивчення взаємодії мови з культурою, виявлення особливості певного народу і його культури.

Дослідження проводиться в рамках етнолінгвістики як одного з напрямків сучасної антропоцентричної парадигми. Оскільки родина займає одне з найважливіших місць в житті етносу, то відображення концепту РОДИНА в мові становить значний інтерес для мовознавців. Вибір концепту РОДИНА для цього дослідження зумовлено тим, що родина як явище має високу аксіологічну цінність.

Прислів'я є джерелом історичної, національної і культурної, морально-етичної інформації етносу, яка передається з покоління в покоління. Паремії є неоцінним матеріалом для лінгвокультурологічного дослідження. Вони відображаючи досвід попередніх поколінь і їхнє світосприйняття.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що вивчення прислів'їв дозволяє виявити специфічні, відмінні й універсальні, спільнослов'янські риси, притаманні хорватському та українському народам.

Об'єктом дослідження є паремії хорватської та української мов, у яких відображаються родина й родинні зв'язки. Прислів'я про родину є універсальними й водночас унікальними життєвими орієнтирами, у яких розкривається сутність взаємодії між членами сім'ї.

Предметом дослідження є етнокультурний аналіз особливостей паремій про родину в хорватській та українській мовних картинах світу.

Наукова новизна полягає в тому, що в роботі здійснено порівняльний аналіз паремій хорватської та української мов про родину, сконструйовано мовну картину світу хорватів і українців на матеріалі паремійного фонду мов.

Теоретичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів роботи для подальшого вивчення питань співвідношення мови й культури, вивчення національно-культурної специфіки слов'янських мов і місця паремій в системі мови. Результати дослідження можуть становити інтерес у подальшому розвитку теорії пареміології, а також у вивченні паремійного фонду хорватської, української та інших слов'янських мов.

Практичне значення роботи полягає в можливості створення двомовного хорватсько-українського та українсько-хорватського словника прислів'їв. Окрім того, одержані результати дослідження можуть бути використані у викладанні навчальних дисциплін з лексикології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, теорії та практики перекладу, у спецкурсах з фольклористики, пареміології хорватської та української мов, психолінгвістики, країнознавства, міжкультурної комунікації, у написанні підручників і укладанні навчально-методичних посібників, при розробці методики викладання хорватської та української мов як іноземних, у лексикографічній практиці при укладанні словників паремійних одиниць.

Метою роботи є проаналізувати хорватські та українські паремії, пов'язані з концептуальним полем РОДИНА, описати паремії, що відображають концепти МАТИ, МАЧУХА, БАТЬКО, ВІТЧИМ, ДІТИ, СИН, ДОНЬКА, здійснити порівняльний аналіз цих паремій в хорватській та українській мовах, встановити спільне і відміне у представленні концептів.

Для досягнення мети дослідження поставлені наступні **завдання**:

1. Описати теоретичну базу дослідження.

2. Провести огляд історії вивчення пареміології та паремійних одиниць хорватської та української мов.

3. Розкрити сутність понять мовної картини світу та концепту.

4. Зібрати та систематизувати паремії про родину й сімейні зв'язки.

5. Створити класифікацію паремій за ключовими концептами.

6. Провести аналіз паремій, які відображають концепт РОДИНА.

7. Визначити спільні й національно-специфічні риси в пареміях хорватської та української мов про родину.

Методами дослідження є порівняльний, зіставний, описовий, аналітичний, метод вибірки матеріалу, метод систематизації, метод теоретичного аналізу, метод етнолінгвістичного аналізу, метод етимологічного аналізу, метод концептуального і статистичного аналізу.

Матеріалом для дослідження стали відібрані прислів'я зі словників хорватської та української мов загальною кількістю 1050 одиниць. **Джерелами дослідження матеріалу** хорватської мови стали такі лексикографічні праці: “Хорватські народні прислів'я” (Віцко Юрай Скарпа, Шибеник, 1909), “Сербські народні прислів'я” (Вук Караджич, Відень, 1849), “Прислів'я” (Джуро Даничич, Загреб, 1871), “Збірка народних прислів'їв” (Міят Стоянович, Загреб, 1866), “Народні драми, прислів'я і загадки” (Нікола Бонифачич Рожін, Загреб, 1963). **Джерела дослідження матеріалу** української мови: “Українські приказки, прислів'я і таке інше” (Матвій Номис, Київ, 1993), “Народ скаже – як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки” (Наталя Шумада, Київ, 1985), “Українські прислів'я та приказки” (Степан Мишанич, Михайло Пазяк, Київ, 1984), “Українські народні прислів'я та приказки” (за редакцією В. Бобкової, Ф. Лаврова, М. Ліждвоя, Г. Сухобрус, Ф. Ткаченка, 1955, Київ).

Теоретико-методологічну основу роботи складають праці В. фон Гумбольдта, Й.Г. Гердера, О.О. Потебні, Ф. Боаса, Е. Сепіра, Б. Уорфа, Є. Бартмінського, Й. Кекеза, П. Мікича, Д. Шкари, С. Ботіци, Г. Мікулич, В.В. Жайворонка, Н.М. Шарманової, Ж.В. Колоїз, О.О. Селіванової.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 175 сторінок.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається об'єкт і предмет дослідження, мета й зміст поставлених завдань дослідження, аргументується наукова новизна, описується матеріал, методи дослідження, розкривається теоретична і практична значимість роботи.

Перший розділ присвячено теоретичним засадам дослідження. Розглядаються питання пареміології як наукової дисципліни. Розкриваються основні поняття – концепт і мовна картина світу. З'ясовується місце пареміології в мовній картині світу. **Другий розділ** присвячено порівняльному етнолінгвістичному аналізу паремій про родину в хорватській та українській мовах.

У ході цього дослідження було проаналізовано і описано універсальні концепти мовної картини світу хорватів і українців. Установлено, що хорватські й українські прислів'я, пов'язані з концептом РОДИНА, є багатим лінгвокультурним матеріалом, життєвими орієнтирами носіїв мови і відображають національний характер. Етнолінгвістичний підхід до вивчення паремій дозволив виявити найважливіші функції родини: відтворення етносу, виховання нащадків, формування морально-ціннісних орієнтації, передача міжпоколінних знань і уявлень.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ ХОРВАТСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

1.1. Антропоцентричний підхід у вивченні пареміології

Поняття “парадигма” вперше було використане Ф. де Сосюром, який позначав ним систему форм одного й того ж слова – парадигму відмінювання. На основі цього терміна виник новий – “парадигма наукового знання”, що набув іншого, набагато ширшого значення у дослідженнях американського вченого Т. Куна, автора праці “Структура наукових революцій” (1962). Під парадигмою він розуміє “визнані всіма наукові досягнення, які впродовж певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем і їх розв’язків” [74, с.61].

Пареміологія – це наука, яка вивчає усталені відтворювані, культурно марковані одиниці. Вона пов’язана з різними науковими дисциплінами: лінгвістикою, фольклористикою, етнопсихологією, культурологією, когнітологією. Мовознавчі дослідження репрезентують розбудову пареміології як окремої лінгвістичної дисципліни, що займається вивченням усього паремійного корпусу в контексті концепції рівневої організації одиниць мови [50, с. 8]. Розвиток пареміології як окремої наукової дисципліни відбувається наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Зміна наукової парадигми в лінгвістиці актуалізує інтерес до наукового вивчення питань паремійного фонду мови є [26, с. 8].

Антропоцентрична наукова парадигма відрізняється від класичної тим, що науковці почали розглядати людину як центр Всесвіту, відбувається становлення філософського й лінгвістичного знання, заснованого на принципі антропоцентризму [91, с. 38].

Антропоцентризм (грец. *ανθρωπος* – людина і лат. *centrum* – центр) – це концепція, згідно з якою людина є центром і метою всього, що відбувається у світі; напрям філософських та богословських учень, що стверджують винятковість людини як найвищої цінності [143].

Зародження ідей антропоцентризму простежується в працях античних філософів (Сократ, Платон, Геракліт, Протагор, Демокрит, Арістотель), які розглядали людину як “міру всіх речей”. У часи Середньовіччя і майже до початку ХІХ ст. засади антропоцентризму нехтувалися науками про людину [91, с. 38].

Перехід до нової наукової парадигми відбувався на засадах філософської антропології. Основою для нових напрямків сучасного мовознавства стали праці Вільгельма фон Гумбольдта. У своїх дослідженнях В. фон Гумбольдт неодноразово звертався до антропоцентричної наукової парадигми [24, с. 65]. Ключовим положенням В. фон Гумбольдта в його розумінні мови і людини є ідея тотожності мови народу з його духом. В. фон Гумбольдт вважав, що “мова народу – його дух, а дух народу – його мова”. В. фон Гумбольдт увів поняття мовної свідомості народу: “Мова є органом внутрішнього буття, навіть саме буття... Вона тому усіма найтоншими нитками свого коріння зрослася із силою національного духа, і чим сильніший вплив духа на мову, тим закономірніший і багатший розвиток останньої” [24, с. 47]. В. фон Гумбольдт пише: “Людина, пізнаючи природу, наближається до неї і довільно виробляє своє внутрішнє сприйняття у відповідності з тим, у які відношення один з одним вступають її духовні сили. І це також знаходить своє відображення в мові, оскільки вона для слів утворює поняття” [24, с. 86].

Появу поняття “Volk” (народ), “спільноти людей, спільну мову та історичні традиції якого формують розумові процеси його членів і служать сутнісними ресурсами їх розвитку”, теж пов’язують з іменем В. фон Гумбольдта. Разом з розвитком суспільства, народу, розвиваються мова і культура. Процес розвитку і змін у мові є безперервним і нескінченним [59, с. 138].

Ідеї В. фон Гумбольдта стали орієнтиром для сучасних мовознавців у дослідженнях тісного зв’язку мови і культури, єдності “духу народу” [65, с. 6]. Своєї актуальності досі не втрачають такі роботи В. фон Гумбольдта, як “План

порівняльної антропології” (1795), “Про дух, властивий людському роду” (1797), “Характер мови і характер народу” (1822).

Німецький вчений Йоганн Готфрід Гердер (1744-1803) акцентував увагу на зв'язку мови, мислення й духу народу, передбачав розгляд мови як конвенційної символічної системи, яка фіксує риси характеру, ментальності та культури певного етносу, його світогляд, систему етичних й естетичних цінностей, норм поведінки, традицій, звичаїв, обрядів, міфів, вірувань, забобонів [90, с. 45]. У своїх працях “Дослідження про походження мови” (1770) і “Про вплив поетичного мистецтва на звичаї народів у старі та нові часи” (1781) Й.Г. Гердер вивчав зв'язок між поняттями мови, культури і нації. Й. Г. Гердер вважав, що “у кожній мові відбився розум і характер народу” [17, с. 239]. Завдяки своїм мовознавчим працям Й.Г. Гердер заклав фундамент для досліджень сучасної лінгвістики.

Фундаментальні засади антропоцентричного підходу, закладені в працях В. фон Гумбольдта і Й.Г. Гердера, були продовжені в науковій спадщині українського мовознавця Олександра Опанасовича Потебні, який заклав основи української етнолінгвістики. У своїх дослідженнях вчений звертався до питань народу і мови [4, с. 7]. О.О. Потебня вивчав процеси відображення художньо-образного світу твору в мові та його сприйняття через мову, залежність між послідовністю знакових форм, літературним зображенням і естетичним сприйняттям [68, с. 27].

Центральним положенням в праці О.О. Потебні “Думка і мова” (1862) є нероздільний зв'язок думки (мислення) і мови (художнього слова). О.О. Потебня зазначає: “Нема думки без мови і мови без думки, водночас, мова не виражає думку, а створює її” [84, с. 18]. О.О. Потебня розробив власний підхід до мови, осмислив питання про зв'язок слова і думки, образність мислення й символіку слов'янської народної творчості [84, с. 19].

Значний внесок у вивчення питань мови і культури зробили Франц Боас (1858-1942), “батько американської антропології”, та його послідовники Едвард Сепір (1884-1939) і Бенджамен Уорф (1897-1941). У своїх дослідженнях Ф. Боас наголошував на унікальності та неповторності кожної культури. Він вважав, що мова є невід’ємною частиною культури [60, с. 32]. Ф. Боас прийшов до висновку про те, що поведінка, світосприйняття і мислення напряму пов’язані з мовою. Учень Ф. Боаса Е. Сепір стверджував, що у мові містяться відгадки до розуміння різних національних світоглядів [96, с. 12]. На думку Е. Сепіра, культура – це те, що робить і про що думає певне суспільство, а мова – те, як воно думає [100, с. 193].

Завдяки науковій діяльності Ф. Боаса, Е. Сепіра і Б. Уорфа у 30-40 роках ХХ ст. формується американська школа антропологічної лінгвістики [97, с. 7]. Антропоцентричний підхід проявився у гіпотезі лінгвістичної відносності Е. Сепіра та Б. Уорфа. Гіпотеза лінгвістичної відносності (гіпотеза Е. Сепіра – Б. Уорфа) являє собою концепцію залежності логічної будови мислення й пізнавальної здатності народу, культури від його мови. Е. Сепір підкреслював: “Люди живуть не лише в об’єктивному світі речей і не тільки у світі суспільної діяльності, як про це звичайно думають; вони значною мірою перебувають і під впливом тієї конкретної мови, що є засобом спілкування для даного суспільства. Ми бачимо, чуємо та сприймаємо навколишній світ саме так, а не інакше, головним чином завдяки тому, що наш вибір при його інтерпретації зумовлений мовними звичками нашого суспільства” [91, с. 262].

За гіпотезою Е. Сепіра і Б. Уорфа, мова визначає мислення і спосіб пізнання [100]. Дослідники вважали, що люди, які розмовляють на різних мовах, сприймають реальність по-різному і їхні мовні картини світу відрізняються [60, с. 56]. До подібних висновків антропологи приходили, порівнюючи мовну картину світу американських індіців з мовними картинами світу європейських народів [60, с. 57].

Погляди Е. Сепіра отримали продовження у дослідженнях його послідовника Б. Уорфа. Б. Уорф дійшов висновку, що мовна структура детермінує уявлення про світ, норми культури й поведінки; кожна мова за допомогою своїх структур і лексикону формує власну логічну модель світу. Б. Уорф розглядав вплив на світогляд народу не лише мови, а й екстралінгвальних чинників, таких як тип суспільства, географічне положення, клімат [91, с. 263].

Для розвитку сучасної слов'янської філології важливе значення мали Московська і Люблінська етнолінгвістичні школи. Микита Ілліч Толстой (1923-1996) стояв біля витоків Московської етнолінгвістичної школи, яка заклала основи етнолінгвістики як нового напрямку у слов'янському мовознавстві. Визначною працею Московської етнолінгвістичної школи є п'яти томний етнолінгвістичний словник “Слов'янські старожитності” (1996-2012 рр.).

Єжі Бартмінський, як засновник Люблінської етнолінгвістичної школи, зробив великий внесок у розвиток етнолінгвістики у Польщі і в інших слов'янських країнах. Є. Бартмінський є засновником і керівником “Етнолінгвістичного архіву”, головним редактором журналу “Етнолінгвістика”, головою Етнолінгвістичною комісії при Міжнародному комітеті славистів [109, с. 186]. Показовими для польської етнолінгвістики є два словники: “Словник народних стереотипів і символів” (“Słownik stereotypów i symboli ludowych”, т. 1-2, 1996-2020) і “Лексикон аксіологічний слов'ян і їхніх сусідів” (“Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów”, т. 1-5, 2015-2019).

Антропоцентричний підхід є важливим у вивченні питань мови. В.В. Жайворонок зазначає: “Ґрунтуючись на антропоцентричному розумінні мовних явищ, етнолінгвістичні дослідження передбачають антропоцентричну парадигму їхнього опису” [31, с. 43]. Антропоцентризм як основа опису мовних знаків української етнокультури є одна з особливостей світосприйняття, декодування мовних одиниць є ключовими у працях Л. П. Дяченко, В. В. Жайворонка, Н. В. Лобур, Т. М. Чайко [107, с. 12].

Про значення мови в житті етносу В. В. Жайворонок зазначає наступне: “Антропоцентризм світосприймання передбачає передусім особистість як одиницю свідомості. Індивід можна розглядати як одну свідомість, або свідомість одного, і разом з тим як канал усвідомлення людиною свого часу, тобто оточення, в якому вона живе. Цим оточенням є звичайно етнос, колективна свідомість. Мова окремої людини, з одного боку, виступає онтологічно-комунікативним відбиттям особистісного стрижня буття, а з другого, – генеральною лінією розвитку колективної свідомості через протиставлення світу внутрішнього світові зовнішньому, суб’єктивному об’єктивному, духовного фізичному, нематеріального матеріальному. Відбуваються складні процеси формування особистісного та етнічного “я” [31, с. 43].

У другій половині ХХ – початку ХХІ ст. формується багато нових напрямів лінгвістики, а саме етнолінгвістика, лінгвокультурологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, соціолінгвістика. Наукове підґрунтя у рамках цих дисциплін на наших теренах проводять такі українські мовознавці: Б. М. Ажнюк, В. Д. Ужченко, В. І. Кононенко, С. С. Єрмоленко, Т. В. Радзієвська, Л. П. Дядечко, О. О. Селіванова, Ж. В. Колоїз. Серед іноземних науковців, які займалися вивченням цих напрямів лінгвістики варто згадати М. І. Толстого, С. М. Толсту, Н. Д. Арутюнову, В. М. Мокієнка, В. М. Телію, Г. Л. Перм’якова, Є. Бартмінського, Ф. Чермака, Й. Млацека, Ж. Фінка [26, с. 8].

1.2. Поняття про мовну картину світу і концепт

Поняття мовної картини світу належить до фундаментальних понять, що виражають специфіку людини і її буття, зв’язок зі світом, найважливіші умови існування людини в світі. Картина світу – це сукупність знань, думок, уявлень про реальну або уявну дійсність. У сучасному мовознавстві з урахуванням відомостей з когнітивної лінгвістики виділяють концептуальну й мовну картини світу. У теоретичній базі етнолінгвістики наявні аксіологічна, безпосередня, когнітивна, опосередкована картини світу як результат фіксації концептосфери первинними і вторинними знаковими системами, які матеріалізують у свідомості

концептуальну картину світу. Виокремлюють також художню картину світу, актуалізовану у процесі сприймання творів мистецтва [107, с. 118].

Особливістю мовної картини світу є те, що у ній відтворюється історія і культура народу, його знання, накопичені та збережені в етнічній культурі, відображається спосіб мислення й світосприйняття народу. Антропоцентричний підхід до вивчення мови передбачає, що в центрі мовної картини світу є людина.

Картина світу – це те, що йде передусім від людини або етносу, результат людського сприйняття, фантазії, мисленнєвих процесів і перетворювальної діяльності [31, с. 9]. Мовна картина світу – “це мозаїкоподібна польова структура взаємопов’язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об’єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку” [31, с. 15]. Концептуальна картина світу містить не лише систему понять про сукупність реалій, а й систему значень, що відображаються у цих реаліях за допомогою слів-знаків і слів-концептів [31, с. 11].

Ключовими категоріями етнолінгвістики, за польським лінгвістом Єжі Бартмінським, є стереотип і мовна картина світу [117, с. 20]. Є. Бартмінський розуміє мовну картину світу “як закладену в мові інтерпретацію дійсності, яку можна представити у вигляді комплексу суджень про світ. Це можуть бути судження або закріплені в самій мові, в її граматичних формах, лексиці, клішованих текстах (наприклад, прислів’ях), або імпліковані формою і текстами мови” [117, с. 72].

Вагомий внесок у вивчення проблем мовної картини світу з різних сторін мали сучасні українські лінгвісти С. Я. Єрмоленко, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицька (поетична картина світу), В. В. Жайворонок (етнолінгвістичний

аспект), О. О. Тараненко, Л. А. Лисиченко (лексико-семантичний вимір), Л. І. Шевченко (аналіз інтелектуального розвитку мовної картини світу).

Термін “концепт” (походить від лат. *conceptus* і означає “думка, поняття”) вперше згадується в філософії. У науці цей термін з’явився завдяки П’єру Абеляру (1079-1142), який був середньовічним французьким філософом, одним з основоположників концептуалізму як напряму схоластичної філософії [новая фиолософ энц]. На думку П. Абеляра, ведення терміну “концепт” зумовлене необхідністю розщеплення мови і мовлення на дрібніші компоненти. Концепт у середньовічній філософії пов’язували з мовленням, а не з текстом. Розуміння філософами концепту як феномену, який містить у собі різноманітні смисли, а не просто вимовленого чи написаного слова, дуже подібне до сучасного розуміння концепту [143, с. 72].

Філософами Середньовіччя, які займалися дослідженням концепту є Гільберт Порретанській, Фома Аквінський, Дунс Скот. Г. Порретанській на підставі ідеї концепту створює поняття конкретного цілого і вводить ідею сингулярності. Ф. Аквінський називає концептом “внутрішнє розуміння речей, що виражене через знак, через єдність ідеального та матеріально-феноменального”. Д. Скот визначає концепт як мислиме суще, якому властива унікальність і відмінність від інших.

У XIV ст. ідея концепту втрачає актуальності, проте до неї повертаються у Новий час. Німецька класична філософська думка поступово наближалася до ідеї концепту. Проблемою концепту займалися Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель і Готлоб Фреге. І. Кант, батько німецької класичної філософії, вважав, що трансцендентальна схема, яка включає спосіб пізнання предметів, існує тільки у вигляді думки і лежить в основі концепту і, крім того, вона пов’язана з інформацією, яка закладена у підсвідомості мовця. Саме за цією ознакою, можна прослідкувати схожість концепту з трансцендентальною схемою. Тобто, за Кантом, концепт – це форма мислення, яка включає певні асоціації, що виникають у підсвідомості людини. І. Кант у своїй “Антропології”

зазначав, що представників різних етнокультурних спільнот хвилюють різні речі [42, с. 408].

У період постмодернізму філософ Жиль Делез і психоаналітик Фелікс Гваттарі висувають думку про те, що середньовічні філософи “недостатньо займалися природою концепту як філософської реальності”. Концепт у постмодерністському розумінні є полем поширених у просторі сугестивних знаків.

Етнокультурна специфіка мовної семантики зумовлюється культурологічною значущістю лінгвальних одиниць, які одночасно поєднують універсальне й ідіоетнічне відображення дійсності та ірреальності, “можливих світів” (Л. Вітгенштейн).

Згодом поняття “концепт” починає з’являтися у працях слов’янських етнолінгвістів, розпочалися дослідження фрагментів мовної картини світу споріднених мов і основні категорії етнолінгвістики ввійшли в науковий обіг слов’янського мовознавства.

У наукових працях О.О. Потебні фактично подається визначення концепту в сучасному розумінні. “Значення” концепту передається в мові не окремим словом, а лексико-семантичним мікрополем мовних елементів, що можуть сполучатися в текстах із ключовим словом концепту. Концепт як ментальна одиниця мовної картини світу містить елементи смислу.

Сучасне мовознавство поєднує в собі різні напрями, аспекти та підходи до розуміння поняття “концепт”. Це відбувається через те, що концепт перебуває на перетині різних наукових дисциплін. У лінгвістиці відсутнє єдине розуміння цього терміну.

Українські лінгвісти у своїх дослідженнях неодноразово зверталися до вивчення поняття концепту. В. В. Жайворонок вважає, що концепт містить не тільки лінгвістичну, а й лінгвокультурну інформацію, якщо за поняттям стоїть

реалія, то за концептом – не лише предметний смисл, а й слово – ім'я реалії, слово – знак як певної інтелектуальної осмисленої сутності, знак смислу [31, с. 25].

За визначенням Н.М. Шарманової, “концепт – це одиниця знання про Всесвіт. Концепт містить те, що людина знає, думає, передбачає, фантазує тощо про об'єкти світу. Концепти фіксуються в одиницях і категоріях мови, мають національно-культурну специфіку” [107, с. 108].

В. Д. Ужченко і Д. В. Ужченко досліджували зв'язок концепту і етнічної культури. Вони розглядали концепт як багатовимірне культурно значуще соціопсихічне утворення в колективній свідомості певної мовної спільноти “розсіяний” у змісті лексичних одиниць, корпусі фразеології, пареміологічному фонді, у системі стійких порівнянь, що відбивають образи-еталони” [99, с. 298].

Концепти національної ідентичності формують модель етнічного світосприйняття (А. Вежбицька, Л. С. Виготський, Д. Б. Гудков, Дж. Лакофф, Б. Уорф, О. О. Потебня, В. А. Маслова) [107, с. 110].

Ж. В. Краснобаєва-Чорна називає сім аспектів інтерпретації поняття концепту в науковій літературі: когнітивний (Дем'янков, Кубрякова, Попова, Стернін), лінгвокультурологічний (Вежбицька, Захарченко, Іванова, Іващенко, Красних, Маслова), логіко-філософський (Кемені, Пірс, Фреге.), власне філософський (Дельоз, Гаватарі), лінгвістичний (Гак, Звєгінцев, Резніков, Тараненко), психолінгвістичний (Залевська, Селіванова, Старко, Цапок, Штерн) та літературнокультурологічний (Грузберг, Іванова, Кагановська) [56, с. 67].

Наявні підходи до наукового аналізу концепту відображають його складну природу. До основних аспектів вивчення поняття концепту належать когнітивний та лінгвокультурологічний [87, с. 412].

“Концепт – практично невичерпний комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, явище чи ознаку в певній культурі” [99, с. 295]. Ж. В.

Краснобаєва-Чорна зазначає, що терміни “концепт” і “поняття” виступають як рівнозначні синоніми – явища одного рангу, а саме слово “концепт” є калькою з латинської мови – *conceptus* – і означає “поняття” [64, с. 71]. Проте разом з синонімічним уживанням, існують різні й самостійні терміни: “поняття” – непередикативна одиниця мислення, що відображає істотні (відмінні) ознаки предметів дійсності, виділяє предмети як самостійні об’єкти, що перебувають в особливому відношенні до таких само об’єктів, але не розкриває це відношення. “Концепт” – одиниця мислення, яка виступає цілісним, нерозчленованим відображенням факту дійсності – найменша одиниця мисленнєвого процесу [64, с. 72].

У сучасній лінгвістичній науці досліджуються соціополітичні, ідеологічні, філософські, культурні, ментальні та міфологічні концепти (свобода, душа, істина, дух, серце, шлях, жінка, чоловік). На матеріалі кількох мов виявляються відмінні концептуальні структури світу шляхом зіставлення концептів: шлях (Т. Радзівська); душа, серце (І. Голубовська); шлях (О. Пальчевська); дім і родина (Т. Сорока) [107, с. 114].

В. Л. Іващенко розрізняє серед різновидів концептів культурні концепти (концепти культури, культурно-специфічні, культурологічні) та культурно-історичні (лінгвокультурологічні, лінгвокультурні, культурно-мовні концепти) як “згустки культури”, що фокусують на якомусь одному з фрагментів дійсності гіперсемантику менталітету того чи того етнокультурного соціуму.

У структурі концепту поєднано універсальне і національне, самобутнє, своєрідне, зумовлене специфікою національного осмислення навколишньої дійсності. Виділяють такі особливості національно-культурної інформації концепту: 1) культурологічна маркованість; 2) імпліцитність інформації, фіксованої лише у свідомості носіїв мови; 3) гетерогенність як здатність проявлятися на різних ярусах мовної системи; 4) стійкість культурологічного компонента, високий ступінь узуалізації; 5) динамічність; 6) індексальність характеру, що повертає до системи цінностей [99, с. 68].

Зміст концепту як основної одиниці ментальності, ментальної сутності визначається розмаїтістю контекстів його вживання й залежить від світоглядних домінант [99, с. 235-236]. Концепт – практично невичерпний комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, явище чи ознаку в певній культурі. Незважаючи на усталений розподіл концептів на загальнокультурні (свобода, вічність, життя, смерть, любов) й етнокультурні (для української культури – рушник, калина, хата, чумак), він завжди містить етнокультурний компонент [99, с. 238].

А. Вежбицька вводить поняття ключових слів культури [9, с. 282]. Такі поняття, як дім, дорога, вогонь, пронизуючи всю товщу людської культури, “наситилися складними й асоціативно багатими зв’язками” (Ю.Лотман).

У південнослов’янських наукових джерелах концепт визначається як невід’ємна частина ментального лексикону, яка являє собою динамічний феномен, що розвивається разом із суспільством, до якого він належить [83, с. 57]. Людмила Попович у своїй науковій праці “Jezička slika stvarnosti: kognitivni aspekt kontrastivne analize” (2008 р.) наголошує на тому, що термін концепт є полівимірним, тобто являє собою комбінацію показників, які водночас належать до сфери культурології (концепт – інформація про певний аспект позамовної дійсності, яка виникає і зберігається в певному мовному та культурному середовищі) та психології (концепт – це система, що складається з індивідуальних та колективних ментальних уявлень) [83, с. 57-58].

1.3. Основні поняття пареміології: “прислів’я” і “паремія”

Науковий інтерес до проблем пареміології і вивчення паремійного фонду мов зростає наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Це пов’язано з тим, що сучасні дослідники почали вивчати паремії у нових аспектах: етнолінгвістичному, культурологічному, лінгвоаксіологічному і лінгвокогнітивному. Дослідженням пареміології у різний час займалися: В. П. Жуков, Є. Є. Іванов, В. С. Калашник,

Ж. В. Колоїз, А. В. Королькова, М. Котова, О. В. Ломакіна, Т. І. Манякіна, В. М. Мокієнко, Г. Л. Пермьков, Т. В. Радзієвська, І. О. Голубовська, Л. Б. Савенкова, В. В. Жайворонок, О. І. Селіверстова, Н. М. Семененко, В. Д. Ужченко, Н. М. Шарманова [107, с. 93].

Паремії займають особливе місце в мовній картині світу, оскільки вони найбільш образно, аргументовано і лаконічно відображають цілий комплекс культурних смислів, пов'язаних з людиною, її пізнанням і етнокультурною спільнотою. Паремії мають певні характеристики, які визначають їх особливе місце серед репрезентаторів (засобів мовної реалізації) мовної картини світу. Концепти, відображенні у паремійному складі мови, представляють базові культурні цінності. Національно-культурні цінності переосмислюються відповідно до народного досвіду і знань. Паремії відображають складну та багатогранну систему уявлень про буття і закони суспільства, моральні та життєві цінності.

Одиницею пареміології є паремія, якій властиві афористичність, усталеність, переосмислене чи буквальне узагальнене значення, здебільшого повчальний зміст; мовний знак, який передає інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію [50, с. 16]. Під пареміями розуміють предикативні структури на позначення узагальнених комунікативних ситуацій, які співвідносяться з прецедентними феноменами, що спираються на фонові знання комунікантів та визначають стратегію моральної поведінки кожної людини й соціуму загалом [51, с. 3].

Спочатку термін “паремія” (походить від грец. *παροιμία* – притча) сприймався як синонім до слів “притча”, “прислів'я”, “приказка”. У сучасному мовознавстві термін “паремія” є родовим по відношенню до термінів “прислів'я” і “приказка”. М. М. Пазяк зазначає, що термін “паремія” здебільшого вживається для визначення родового поняття жанру поряд з терміном “прислів'я та приказки” [82, с. 3].

Паремії мають давнє походження. Перші локалічні сентенції з'являються в давньоєгипетських пророцтвах і повчаннях, а також у ритуалі єгиптян початку III тисячоліття до н. е. [50, с. 18].

Вивченням народної культури, а зокрема прислів'їв, активно займався Йосип Кекез (1937-2003) – хорватський філолог і фольклорист, професор фольклорної літератури на кафедрі хорватистики Загребського університету. У своїй праці “Прислів'я, загадки і усні форми” Йосип Кекез зауважує: “У складі усної літератури, прислів'я – це найкоротша форма, яка термінологічно відноситься до найпростіших і найдрібніших форм, власне мініатюр або мікроструктур” [125, с. 7]. Автор звертається до схеми *langue-parole* Фердинанда де Сосюра [95, с. 25]. За Кекезом, *langue* (мова) – усна література, фольклор і *parole* (мовлення) – прислів'я – усна або письмова літературна форма. Прислів'я – це одна з реалізацій мови як системи [125, с.7].

Як зазначає Йосип Кекез, структурний поділ прислів'їв на мініатюри або мікроструктури часто ототожнювали з ієрархією цінностей, що надавало прислів'ям невігідну позицію в якісному сенсі [171, с. 5]. За такою класифікацією прислів'я зазвичай тлумачилися насамперед з огляду на їхній етичний та пізнавальний зміст [171, с. 47]. Критерієм оціночного судження була їхня повчальність і корисність. Хорватський мовознавець Стіпе Ботіца, як одну з основних ознак прислів'я, виділяє її досвідний характер, тобто категорію досвіду як “загальну передбачувану категорію, надзвичайно важливу для змістовного або функціонального використання”. Досвід набуває такої цінності й важливості, бо через нього набуваються знання [119, с. 489].

Прислів'я – це власне твори-мініатюри, думки, які сформульовані образним і простим способом і висловлені в короткій стислій формі, майже у вигляді формули [166, с. 8].

За Горданою Мікулич, прислів'я – “традиційне судження, яке передається в усталеній формі та представляє певні етичні чи філософські істини або певне

мудре бачення життя, світ і людської природи” [131, с. 145]. Крім того, прислів'я містять інформацію про соціальну мораль, цінності та погляди. Аналіз смислового змісту прислів'їв дозволяє зробити певні висновки про цінності та світосприйняття, особливо якщо той самий зміст порівнюється між культурами [131, с. 146].

Про походження терміну “прислів'я” хорватські дослідники Павао Мікич і Даница Шкарнич кажуть: “Слово прислів'я (*poslovica*) прийшло в хорватську мову з російської. Деякі хорватські автори також використовують латинську назву *proverbium*” [166, с. 8].

Першим хорватом, який використав термін *poslovica*, замість *prirječje* був хорватський лексикограф Йоаким Стуллі (1730 – 1817) в 1806 році [125, с. 13].

У працях хорватських мовознавців можна віднайти синоніми на позначення терміну *poslovica*. Наприклад: *prirječ*, *pririč*, *prirječak*, *pririče* і т.д., що є насправді дослівним перекладом латинського слова *proverbium* [143, с. 320].

У хорватських працях, написаних латинською мовою, вживається латинська термінологія. Тому замість слова *poslovica* зазвичай вживалося слово *proverbium*. Іншою латинською назвою, яка теж використовувалася на позначення терміну *poslovica* було слово *dicteria*. Так, наприклад хорватські прислів'я, перекладені на латинську мову, називає Юрай Шіжгорич. Степо Бенеша і Дж. Ферич в 18 ст. використовують терміни *adagium* і *adagio* [125, с. 11].

Згідно з П. Мікічем і Д. Шкарою (1992: 8), “старохорватська назва *priričje* насправді є перекладом (калькою) латинської назви *proverbium* і використовувалася такими дослідниками, як Павао Ріттер Вітезович (“*Priričnik aliti razliko mudrosti cvitje*”, 1703), Іван Марія Матіяшевич (“*Proričja slovinska*”, 1697) і Томаш Міклоушич (“*Izbor dugovanj vsakoverstneh za hasen i razveselenje služečeh (Prirječja horvatska, mudri zgovori, popevke i glasovite stvari*)”, 1821)”.

Пізніше *prirječje* було замінено терміном *poslovica*, який лише в 19 ст. ввійшов в науковий обіг хорватської мови, завдячуючи В. С. Караджичу і його праці “Narodne srpske poslovice i druge različne kao one u običaj uzete riječi” (1836).

Термін *poslovica* і раніше вживався, наприклад у працях Захарія Стефановича Орфеліна (журнал “Slaveno-serbskij magazin” 1783), Йована Мушкатіровича (“Pričte iliti po prostomu poslovice” 1787), Досітеля Обрадовича (у “Basnama” 1788). Серед хорватських дослідників, які теж послуговувалися терміном *poslovica*, відомом є дубровчанин Йоаким Стуллі, який у своєму трьохмовному словнику “Rječosložje iliričko-talijansko-latinsko” (1801-1810) наводить, що запозичив саме слово зі словника російської мови [125, с. 9].

Першу хорватську рукописну збірку прислів'їв “Proričja slovinska” з 1697 року розпочав упорядковувати Джуро Матіяшевич, найімовірніше в середині XVII ст., але остаточно впорядкував його племінник І. М. Матіяшевич [120, с. 146].

Менталітет хорватського народу формувався згідно з культурно-історичними особливостями життя хорватів. Зважаючи на культурно-історичні умови, хорвати перебували в безпосередніх контактах з представниками інших національностей, релігій і культур. У різні періоди історії виникали усталені уявлення, які фіксувалися в мові, у тому числі в прислів'ях. Фольклорні твори різних жанрів записували від початків писемності і зберігали їх в літературній та мовній історії народу. Прислів'я, як безмежна скарбниця культурного багатства, є джерелом для вивчення уявлень і менталітету народу [119, с. 491].

Ще в середньовічних рукописних документах в Хорватії можна віднайти сліди прислів'їв. Бенедикт Котрулевич був першим збирачем скарбів усної народної творчості хорватів, пізніше їх почав записувати Юрай Шіжгорич. Відомий хорватський поет і драматург, яскравий представник літератури дубровницького відродження Марін Држич (1508-1567) постійно використовував у своїх творах прислів'я. У добу ренесансу народні прислів'я

використовували Джоре Држич, Шишко Манчетич, Петар Зоранич, Марко Марулич. Серед письменників ХІХ ст., чії твори містять численні приклади з народної мудрості, є Август Шеноа та Ксавер Шандор Джалські. У ХХ ст. хорватські прислів'я містяться в творах Іво Андрича, Мирослава Крлежи, Івана Араліци та багатьох інших.

У ХVІІ ст. відомими збирачами прислів'їв були Бернард Джорджевич і Іван Белостенец. На початку ХVІІІ ст. Павао Ріттер Вітезович видав збірку "Priričnik aliti razlika mudrosti cvitje" (1703).

Важливе значення для розвитку пареміографії в ХІХ ст. мали такі збірки: "Tumačenje narodnih frazah i poslovice" (Міят Стоянович, 1864 – 1865), "Narodne poslovice" (Людевіт Вукотінич), "Narodne poslovice i zagonetke" (Іван Радетич), "Etički sadržaj naših narodnih poslovice" (Франє Маркович, 1889) і "Poslovice" (Джуро Данічич, аналіз старих дубровницьких і загребських прислів'їв, 1871).

У першій половині ХХ ст. для розвитку народної культури особливого значення мали Іван Касумович, Ватрослав Ягич і Анте Шимчич. Відомими збирачами хорватських народних прислів'їв були Нікола Боніфачич Рожин, Зденко Шкрєб і Йосип Кекез. У ХХ ст. найвизначнішою працею стала збірка В. Шкарпета "Hrvatske narodne poslovice" (1909).

У 2007 році 14926 прислів'їв було опубліковано в книзі "Kad ti kuća gori, a ti se ogriji" (збирач Бартул Матіяца, редактор Стіпе Ботіца).

Дослідженням малих фольклорних жанрів в українському мовознавстві займався О.О. Потебня. Він розглядав прислів'я як твори фольклору. О.О. Потебня виявив зв'язок між прислів'ям і байкою. У своїй праці "З лекцій теорії словесності. Байка, прислів'я, приповідка" (1930), О.О. Потебня присвятив один із розділів (Лекція шоста) прислів'ям. За О.О. Потебнею, прислів'я є стислим змістом байки, висновком, узагальненням життєвого правила, здобутого за допомогою образу байки. Прислів'я як народний поетичний образ відтворює дійсність. Зовнішньою оболонкою прислів'я як образно-поетичного вислову є

його словесна форма, а внутрішньою формою є його глибинне уявлення, тобто образ. Здатність людської думки зрощуватися у стислі вислови – прислів'я, Потебня пояснює так: “Перед людиною є світ, з одного боку, безмежний шириною, простором, а з другого, безмежний глибиною, безмежний кількістю спостережень, що їх можна зробити в найобмеженішому просторі, заглиблюючись у ту саму річ” [84, с. 76].

До питання визначення статусу паремій в останні роки активно зверталися українські дослідники, намагаючись з'ясувати їх місце у системі мови (Я.А. Баран), у ракурсі актуальної міжнародної термінології (Є.А. Антонович), як одиниць лінгвоаксіології (І.О. Голубовська).

Н.Д. Бабич та Н.М. Малюга сфокусували увагу на окресленні статусу біблійних паремій як окремого фрагменту паремійної системи; Ю.Ф. Прадід змоделював основи паремійної ідеографії; О.В. Дуденко звернула увагу на номінативну та комунікативну природу українських паремій; Ю.Ю. Калиновський вивчав паремії як індикатори повсякденної правосвідомості; Ж.В. Колоїз – як маркери національного колориту, “моральні формули” українського народу, а також у зіставному аспекті – як міжмовні паралелі; З.Г. Коцюба розглядає етнопсихолінгвістичний аспект вивчення паремій, О.П. Левченко кваліфікує їх як символи культури [58, с. 20].

Ж.В. Колоїз розглядає паремії як одиниці пареміології, що вирізняється афористичністю, усталеністю, відтворюваністю, переосмисленим чи буквальним узагальненим значенням, здебільшого повчальним змістом, мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію [50, с. 16].

У теорії лінгвокультурології та етнолінгвістики паремії інтерпретують як одиниці лінгвокультури, зокрема лінгвокультури етнічної (традиційної), що віддзеркалюють певну специфіку, своєрідність вербалізації доквілля у спеціалізованій формі, мовній свідомості відповідного етносу.

В.В. Жайворонок звернув увагу на психолінгвістичний та етнолінгвопсихологічний аспекти дослідження паремій. Паремійні одиниці фіксують психологію народу, відбивають міфологічні й традиційні уявлення етносу, “це одиниці фіксації народної психології”. [31, с. 49].

Необхідність виокремлення пареміології з-поміж інших лінгвістичних дисциплін зумовлена тим, що вона вивчає питання, пов’язані з відображенням у пареміях національного характеру, етносвідомості та стереотипів людської поведінки. Матеріал паремійного фонду мови дозволяє зосередити увагу на категорії “цінності” як аксіологічної особливості певного народу розпочати дослідження загальних і специфічних рис світосприйняття [50, с. 13].

1.4. Концепт РОДИНА в працях сучасних мовознавців

Родина здавна розглядалася як важлива запорука існування людини. Кожна окрема особистість потребує підтримки і допомоги, яку вона очікує насамперед від членів своєї родини. Набір стійких виразів свідчить про важливе місце поняття *рід* у житті людей, його зв’язки з родиною як осередком родових взаємин. Такі вирази, як “з роду в рід”, “від роду до роду”, “одного роду і одного плоду”, “від самого роду” слугують активізації поняття рід як вихідного в житті людини, як явища невичерпного, нескінченного. Звороти “ні роду ні племені”, “без роду й племені”, “ні роду ні плоду” мають на меті негативно оцінити відсутність родового начала, родинних зв’язків [52, с. 202].

У дохристиянські часи Рід (Род) був божеством праукраїнців. За народними віруваннями, Рід кидає на землю росу, дощ, з яких і зароджується життя. Великого Рода родина вшановувала у Свят-Вечір. Як зазначає О.І. Воропай, “Свята Вечера – це спільна вечеря всього роду. Навіть мертві родичі і безвісти загинулі – всі мають у цей вечір зібратися разом, щоб трапезувати цілим родом” [15, с. 72]. Вшанування родичів є втіленням самої ідеї роду, і формою, засобом об’єднання живих членів роду-родини в одну спільноту, цілісність, систему [52, с. 201].

В українській мові слово *родина* полісемічне, але всі його значення об'єднуються навколо вихідного *рід*. У частині своїх семантичних наповнень слова *рід* і *родина* настільки зближуються, що взаємозамінюють одне одного або вживаються як одне складене найменування [52, с. 200].

Слово *родина* має більші, порівняно до слова *сім'я*, можливості розширення свого внутрішнього наповнення, аж до позначення рідної сторони, батьківщини, всього народу. У той же час слово *сім'я* більш поширене, буденне, здебільшого позбавлене нашарування піднесеності, стилістичної маркованості, що нерідко супроводжують уживання слова *родина*. У концепті *родина* відчувається висока оцінність. *Родина* буває велика, єдина, дружня, щаслива тощо. *Сім'я* може бути благополучною й неблагополучною, повною й неповною, щасливою й нещасливою тощо. Лише *сім'я* (а не *родина*) може бути рідною й нерідною [143, с. 810].

Концепти РІД, РОДИНА, СІМ'Я розглядають як одні з ключових для слов'янської культури, адже вони виражають узагальнене знання й культурний досвід народів. Комплексний аналіз семантики, контекстів уживання паремійних одиниць дозволяє виявити певні концепти у мовній картині світу, окреслити життєві орієнтири хорватського та українського народів [73, с. 75].

Концепт РОДИНА включає в себе широкий діапазон стрижневих компонентів – рід, родич, рідні. Об'єднує ці поняття ознака спорідненості. В основі розуміння родинності лежить усвідомлення її першорядності в житті не лише окремої групи, зв'язаної родинними відносинами, а й цілих спільнот, зрештою, всього народу. Визначальна категорія, що зумовлює розподіл понять рід і родина, сім'я, рідні, родичі тощо, – протягненість у часі, ідея тяглості й перервності, відносності довжини періоду життя роду і родини, відносності самого буття людини. З цими поняттями, об'єднаними в концепті родинність, пов'язані й інші – конфлікт поколінь, змінність традицій, поява нових форм взаємин, втрата одних і набуття інших цінностей [52, с. 210].

Дослідженням концепту РОДИНА на матеріалі паремій різних народів займалися такі науковці, як Л.В. Водяна, Ю.М. Капак, Л.М. Корнева, І.М. Осовська, П. Муравська, Е. Сковчиляс-Кротля, І.Кононенко.

Аналізом прислів'їв про родину та родинне життя українців займалася Л.М. Корнева. У своїх працях Л.М. Корнева описала головні родинні цінності, досліджувала систему стереотипних уявлень українського етносу про сім'ю та сімейні цінності, тематику та специфіку паремійної вербалізації національних поглядів на сім'ю, особливості традиційного родинного укладу українців та головні сімейні цінності народу, прояви гендерних стереотипів у прислів'ях [55, с. 220–232].

Формування правового звичаю родини вивчала Л.В. Водяна на матеріалі німецькі прислів'їв та приказок. У результаті проведених досліджень, Л.В. Водяна стверджує, що паремії з елементами правового звичаю відкривають можливості для тлумачення морального та нормативного устрою сім'ї, становлення та виховання дитини у правовому колі [12, с. 101–103].

Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови досліджувала І.М. Осовська [79, с. 141–145]. На думку І.М. Осовської, кожна сім'я має своєрідний "сімейний словник", який є комплексом відомих для певної сім'ї слів і виразів, вживаних у типових ситуаціях. Найважливішими групами слів у таких словниках є звертання, пестливі конструкції, прізвиська; для німецького сімейного дискурсу характерні типові фатичні звертання [80, с. 114].

Ю.М. Капак дослідила гендерний аспект семантичної сфери "Шлюб" на паремійному матеріалі німецької та української мов [43, с. 268–272]. Аналіз дослідження Ю.М. Капак стверджує, що головна роль у створенні сім'ї відводиться чоловікові як родоначальнику. У центрі уваги дослідниці є гендерні питання, а також культурні, соціальні, мовні чинники, що визначають ставлення

суспільства до чоловіка і жінки, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості [44].

Концепт МАТИ аналізувався як репрезентант макроконцепту РОДИНА чи ЖІНКА в працях таких дослідників, як Ю. А. Абрамова, А. Д. Алієва, Г. Вальтер, О. Г. Євенчук, Я. І. Калініна, А. В. Кириліна, І. І. Ковалик, Й. С. Страшнюк, Т. М. Сукаленко.

Про специфіку мовних стереотипів у польській етноспільноті йдеться у працях польських науковців, зокрема Єжи Бартмінського та Івони Белінської-Гардзель. Польський стереотип матері є об'єктом досліджень Є. Бартмінського. Дослідник зазначає, що центральним у польській мовній картині світу є образ матері, який асоціюється із такими поняттями, як дім, родина, земля, народ [117, с. 33–53]. Мовний стереотип родини вивчала польська дослідниця І. Белінська-Гардзель. Дослідниця акцентувала увагу на тому, як сучасний польський народ характеризує поняття родина та її членів (батька, матір, дитину) [118].

Особливості вербалізації стереотипних національних уявлень про статус і функції батьків у прислів'ях та приказках (на матеріалі слов'янських, германських і романських мов) дослідила З.Г. Коцюба. Вона визначила універсальні та національно зумовлені характеристики батька й матері в різних культурах [62, с. 293–303].

Концепт БАТЬКО рідко вивчався незалежно від концепту МАТИР або загального концепту РОДИНА. Зокрема, Ю.В. Абрамова досліджувала концепти “Чоловік” і “Жінка” на матеріалі англійських прислів'їв.

Поняття “батько”, “мати” як константні величини української лексико-фразеологічної системи мови описала А.В. Чернова [104]. А.В. Чернова встановила, що концепти БАТЬКО і МАТИ входять до групи носіїв національного інформаційного коду, які покладені в основу світогляду українського народу і його аксіологічної системи.

Концепти “Чоловік” і “Жінка” в українській та англійській мовній картині світу аналізувала О. С. Бондаренко. Дослідниця визначила принципи структурування гендерно маркованої лексики та структурувала лексико-семантичне поле “Назви осіб чоловічої / жіночої статі” в українській та англійській мовах.

Концепт “Жіночість” у вікторіанській лінгвокультурі вивчала А.Л. Кисельова. Мовознавець проаналізувала контекстуальні значення ядерних та периферійних номінацій концепту у вікторіанському художньому дискурсі, виявила їх певні особливості, пов’язані із впливом гендерного та історичного чинників, дослідила основні соціальні ролі та статуси вікторіанської жінки, проаналізувала мовні засоби, що передають стереотипні і нетипові уявлення вікторіанців про місце жінки у суспільстві.

Вивченням концепту СІМ’Я в українській мовній картині світу займалася В. Б. Яковлєва. Вона проаналізувала мовне вираження репрезентантів концепту в українській мовній картині світу, визначила склад лексико-семантичної групи СІМ’Я як основного виразника концепту.

Концепт ДІМ з домінантою СІМ’Я і РОДИНА (родинні зв’язки) розглядав Оленою Хомчак в праці “Специфіка об’єктивації концепту ДІМ в українській лінгвокультурі”.

Ольга Велічанова та Ніна Левун розглядали концепт ДІТИ на матеріалі паремій української мови [10, с. 3–12]. Дослідниці визначили ядерну сему та периферійне значення прислів’їв із компонентом діти та виділили вісім семантичних розрядів: 1) радість мати дітей; 2) любов до дітей; 3) гордість батьків за дитину; 4) схожість дітей на батьків; 5) діти – це клопоти; 6) поради батькам щодо виховання дітей; 7) добрі діти / лихі діти; 8) свої / чужі діти [10, с. 8–11].

Концепт ДИТИНСТВО досліджувався О. О. Борисовим і В. Петракович в праці “Лексична репрезентація концепту ДИТИНСТВО (на матеріалі сучасних лексикографічних джерел)”.

Концепт ДІТИ на матеріалі паремій аналізувався В.В. Калько, яка наголосила на вербалізовано стереотипному сприйнятті дітей в українській паремійній картині світу [37; с. 272].

В.В. Калько подає таку класифікація прислів'їв з компонентом ДІТИ:

1. Прислів'я, семантика яких пов'язана з ознакою “діти схожі на батьків”.
2. Прислів'я із семантичною ознакою “кількість дітей у сім'ї”.
3. Паремії, що реалізують ознаку “дорослішаючи, діти змінюються”.
4. Прислів'я зі значенням “ставлення батьків і дітей одне до одного”.
5. Прислів'я, у яких вербалізовано ознаку “виховання дітей” [37, с. 273-277].

Частина українських прислів'їв відображає зв'язок матері й дітей через посередництво концепту СЕРЦЕ, якому притаманний широкий спектр функціональних властивостей [37, с. 278].

У хорватській лінгвістиці теж присвячується значна увага дослідженням ключових концептів мовної картини світу. Зазвичай хорватські мовознавці розглядають питання пареміології в межах фразеології, зокрема вивчення концептів в хорватських наукових працях відбувається із залученням фразеологічного матеріалу мови.

П.Г. Ванкевич досліджувала концепт ЛЮДИНА на паремійному матеріалі хорватської мови в праці “Slika čovjeka u hrvatskoj paremiologiji” (“Зображення людини в хорватській пареміології”). У своїй праці П. Ванкевич дослідила основні риси характеру хорватського народу, а також ставлення людей один до одного, до Бога, багатства, праці, батьківщини і звичаїв. Дослідниця з'ясувала,

що відносини людей мають здебільшого позитивний характер, їхньою основою є дружба. Неоднозначне ставлення хорвати мають до жінки. З одного боку, жінка є невід'ємною складовою родини, а з іншого, вона представлена як особа з набором всіх можливих негативних якостей. Бог у хорватських прислів'ях зображується як Творець, людина щодо Бога займає підлеглу позицію. Прислів'я показують мотивацію хорватів до наполегливої праці і старанності. Для хорватів важливе значення має матеріальне становище. Прислів'я про свободу, батьківщину і звичаї підкреслюють неоціненне значення любові до рідної землі.

Івана Крклец вивчала концепт ЖІНКА в своєму дослідженні "Socijalni položaj žene u hrvatskim poslovicama" ("Соціальне становище жінки в хорватських прислів'ях"). І. Крклец з'ясувала, що прислів'я про жінку в хорватській мові мають позитивний та негативний характер. На думку І. Крклец, кількість прислів'їв з негативною конотацією про жінку переважають.

Концепт ЖІНКИ в боснійській мові на матеріалі фразеології досліджувався Бельмою Шатор "Koncept žene u frazeologiji" ("Концепт жінки у фразеології"). Б. Шатор зазначає, що одним із стереотипних уявлень про жінку є її зовнішня краса. Б. Шатор вивчає такі поняття, як приваблива і неприваблива жінка. Окрім зовнішності жінки, дослідниця вивчає риси характеру жінки.

Аніта Хрняк написала працю "Žena u rodno obilježenim frazemima standardne i dijalektne hrvatske frazeologije (na primjeru križevačko-podravskih govora)", присвячену концепту ЖІНКА в ідіомах крижевсько-подравських говірок хорватської мови. У діалектній фразеології жінка найбільшою мірою зображується через стереотипні уявлення про її характер і поведінку. Найбільш очевидним гендерним стереотипом є важливість краси і зовнішній вигляд жінки. Це підтверджує те, що в хорватській культурі фізична краса жінки є однією з найважливіших відмінних біологічних характеристик щодо представників чоловічої статі. У діалектній фразеології немає підтверджень стереотипу про важливість шлюбу і заміжнього статусу для жінки.

Катерина Бедлек займалася вивченням стереотипності на матеріалі хорватської мови (про сильну і слабку стать, етнічні та культурні стереотипи) в праці “Stereotipi i predrasude u hrvatskoj frazeologiji” (“Стереотипи та упередження в хорватській фразеології”). К. Бедлек теж розподіляє стереотипи про жінку на дві категорії: стереотипи з негативним значенням і стереотипи з позитивним значенням. Підтверджується стереотип жіночої краси, на перший план виходить думка про інтелектуальну обмеженість жінки, її балакучість, схильність до пліток і надмірна емоційність. Для чоловіків особливо виражений стереотип щодо їхнього фізичного та психічного здоров'я, стереотип про силу, мужність і лідерство, тому особливо негативно оцінюється чоловікова покора жінці.

Висновки до першого розділу

Тісний зв'язок мови, культури і світосприйняття людини, зумовлює проведення мовознавчих досліджень у різних аспектах. Мова є невичерпним джерелом інформації для вивчення. Відомо багато наукових парадигм, у межах яких досліджувалася мова. Актуальною залишається антропоцентрична парадигма, основою якої стали праці В. фон Гумбольдта і Й.Г. Гердера. Вивченням зв'язку мови і етносу також займалися американські дослідники Ф. Боас, Е. Сепір, Б. Уорф.

Інтерес до вивчення пареміології і мовної картини світу слов'ян зростає наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у зв'язку з поширенням антропоцентричної наукової парадигми. Серед слов'янських мовознавців, які зробили внесок у дослідження питань мовної картини світу і концептів на паремійному матеріалі, відомими є: В.В. Жайворонок, Ж.В. Колоїз, Н.М. Шарманова, О.С. Селіванова, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, Є. Бартмінський, А. Вежбицька, Л. Попович.

Мова – найважливіший засіб формування, зберігання та передачі знань людини про навколишній світ. Мовна картина світу є не тільки засобом вираження знань про предметний світ, а й засобом вираження духовного світу

народу, його знань, сформованих протягом багатьох століть під впливом лінгвальних і екстралінгвальних чинників. Методи вивчення мови, шляхом дослідження найважливіших концептів мовної картини світу, набули особливої популярності в ХІХ ст. Так, О. О. Потебня зауважував: “Можна залишатися в заспокійливій думці, що наше власне світоспоглядання є правильним відбитком з дійсного світу, але ж не можна нам не бачити, що саме у свідомості полягали причини, чому людині періоду міфів світ постав таким, а не іншим” [85, с. 111]. Мова має велике значення у формуванні духовного світу людини, адже саме за допомогою мови людина набуває знань про культуру і духовні цінності свого народу.

Паремії як репрезентанти мовної картини світу є безцінною спадщиною народу, відображають його ключові моральні та етичні цінності, особливості світосприйняття і ментальності. Окрім того, паремійні одиниці мови відтворюють історію, культуру, традиції і звичаї певного народу.

Дослідження паремійного фонду хорватської та української мов про родину та сімейні зв'язки має велике значення у виявленні універсальних загальнолюдських і відмінних національних особливостей мовної картини світу.

РОЗДІЛ 2. ЕТНОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ ПРО РОДИНУ

2.1. Аксиологічна цінність родини

Значення родини в житті кожної людини важко переоцінити. Родина – це джерело турботи, підтримки і любові, осередок зростання і виховання дитини. Саме в родині закладаються основи поведінки, духовності, толерантності, пріоритетів та життєвих орієнтирів. Родина є основним прикладом для молодшого покоління, носієм культурних зразків, що передаються від батьків до дітей. Родина уможливує створення умов для відтворення людини: народження дитини, піклування про неї, виховання, навчання. Родина накопичує, і передає наступним поколінням досвід і знання про оточуюче середовище, особливості поведінки й взаємозв'язків між людьми.

Соціолінгвістичні, культурні й історичні фактори впливали на становлення традиційної родини, а згодом і на формування сім'ї в сучасному розумінні. Спершу сім'я зародилася через потребу в продовженні роду, а потім з'явилися різні моделі побудови родини й родинних відносин. Визначальна задача і головна функція родини полягала в збереженні етносу, народженні й вихованні дітей, передаванні культури, традицій, звичаїв, мови і досвіду. З виховною функцією сім'ї пов'язана й економічна (або господарська), яка полягала в спільному проживанні і веденні сімейного господарства [106, с. 209].

Спроби осмислення сім'ї зароджується в давньосхідних культурах, а набуває розвитку в Античності (Арістотель, Платон), Середньовіччі (Августин Аврелій, Фома Аквінський), в німецькій класичній філософії (Кант, Гегель), а починаючи з другою половиною XIX ст. стає предметом наукового дослідження в поєднанні з філософією (М. Фуко, Е. Тоффлер), психологією (З. Фрейд, Е. Фромм) і антропологією (К. Леві-Строс, М. Мід).

Українські соціологи (Н.Б. Лавриненко, С.О. Войтович, Г.О. Ковтун, В.Ф. Рибаченко, Б.О. Татенко, Л.М. Бучинська, О.Д. Цимбалюк, Ю.М. Якубова) вивчали сім'ю, її поведінку, поєднання різних ролей жінок, розподіл обов'язків в сім'ї.

Відповідно до Сімейного кодексу України, сім'я – це первинний та основний осередок суспільства. Резолюцією II Всеукраїнського форуму сім'ї визначено, що сім'я – це шлюб чоловіка і жінки, наповнений любов'ю і радістю, а також спрямований на народження і виховання дітей [81, с. 93].

У науці немає єдиного погляду на положення в сім'ї чоловіка й жінки в давні часи. Одні дослідники вважають, що в часи палеоліту і неоліту – 40–5 тис. років тому – стосунки чоловіка й жінки були нейтральними. Інші кажуть, що в той час панівною моделлю суспільства був матріархат.

Давньогрецький поет Гесіод у своїй праці “Роботи і дні”, описав партнерство чоловіка та жінки, гармонію в їхніх стосунках. Цей погляд на статусність чоловіка й жінки збережений в переказах легенд Платоном. У міфах не міститься інформацію про ієрархічну підпорядкованість однієї статі іншій, натомість говориться лише про взаємозв'язок двох людей [63, с. 132].

За Арістотелем, держава виникає з сім'ї, яка є першим видом спілкування людей. І якщо Платон виходив із рівності чоловіка й жінки в подібному спілкуванні, то Арістотель стверджував, що чоловік має владарювати над жінкою. На погляд Арістотеля, патріархальна сім'я – це сім'я з необмеженою владою чоловіка; сім'ї утворювали поселення, а поселення – держави. Ідея Арістотеля визначила абсолютне панування патріархальної моделі суспільства не лише у стародавні, а й у середні віки. Це положення, дещо видозмінене, було сприйняте християнством і західноєвропейською традицією [63, с. 136].

Найважливішими характеристиками сім'ї є її функції, структура і динаміка. Основними функціями сім'ї є:

1) репродуктивна (відтворення життя, тобто народження дітей, продовження людського роду);

2) економічна (суспільне виробництво засобів до життя, відновлення витрачених на виробництві сил своїх дорослих членів, ведення свого господарства, наявність свого бюджету, організація споживчої діяльності);

3) виховна (формування особистості дитини, систематичне виховний вплив сімейного колективу на кожного свого члена протягом всього його життя, постійний вплив дітей на батьків та інших дорослих членів сім'ї);

4) комунікативна (посередництво сім'ї в контакті своїх членів із засобами масової інформації, літературою та мистецтвом, вплив сім'ї на різноманітні зв'язки своїх членів з навколишнім природним середовищем і на характер її сприйняття, організація внутрісімейного спілкування, дозвілля і відпочинку) [69, с.153].

Традиційній слов'янській родині притаманна патріархальна модель. Головою сім'ї мав бути чоловік, а жінка повинна була в усьому його слухатися. Жінка не мала усієї повноти прав, адже до заміжжя нею опікувалися батьки, а коли вона виходила заміж і створювала власну сім'ю, то підпадала під опіку свого чоловіка. Проте в реальному житті, у родинному колі жінка займала високу і самостійну позицію. Історичні документи свідчать про те, що в разі відсутності чоловіка вдома, жінка брала на себе більшість обов'язків по веденню господарства. Зокрема, це відомо з приватного листування жінок заможних козаків і полкової старшини. На плечі простих жінок лягали ще більші обов'язки, про що свідчать збережені в народному фольклорі українські прислів'я [63, с. 62].

Теорія цінностей, або аксіологія це – філософське вчення, яке з'ясовує природу та спосіб буття людських цінностей, класифікує їх, встановлює та обґрунтовує їхню ієрархію. Першу спробу надати поняттю цінності філософського значення зробили стоїки. Проте, безпосереднім поштовхом до

розвитку теорії цінностей було вчення І. Канта про регулятивні принципи практичного розуму. У другій половині XIX ст. проблема цінності набула самостійного значення і стала центральною у філософії неокантіанства [36, с. 90].

Поняття “цінність” поєднує в собі три основні значення:

- предметні якості явищ, в основі яких лежить практичне та емоційне ставлення людини до них;
- моральні категорії, які характеризують психологічні риси людини;
- соціальні явища, що описують відносини між людьми [36, с. 91].

Традиційні цінності – це цінності, які передаються дітям від їхніх батьків. Часто молодше покоління відмовляється від традиційних цінностей чи проявляє критику щодо них. На індивідуальному рівні саме батьки впливають на своїх дітей, а на поколінному рівні – молоде покоління в цілому так чи інакше сприймає цінності старшого покоління [69, с. 154].

Сім'я має значний вплив на взаємозв'язок її членів із природою, визначає характер ставлення до неї та до здорового способу життя. Моделювання за таких умов різних ситуацій природного людського життя сприяє у підготовці молоді до реалій сімейного побуту, подолання труднощів, вирішення проблемних питань, виконання низки обов'язків, що вимагають певної самостійності і звичайно знань та умінь. Моральні цінності й традиції сім'ї – мужність і жіночність, шанобливе ставлення до жінки, представників старшого покоління, дітей, взаємодопомога, працьовитість, шанобливе ставлення до природи – знаходять свої практичні прояви, актуалізуються й поступово засвоюються молодим поколінням [29, с.11-12].

Сімейні цінності – це позитивні й негативні показники значущості об'єктів, що належать до заснованої на єдиній сумісній діяльності спільноти людей, пов'язаних узами шлюбу-батьківства-спорідненості, у зв'язку із залученістю цих

об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин [81, с. 95].

Виокремлюють три групи сімейних цінностей: цінності, пов'язані із шлюбними стосунками (між чоловіком і жінкою); цінності, пов'язані із батьківством (між батьками і дітьми); цінності, пов'язані із спорідненістю (некровна спорідненість). Серед цінностей спорідненості можна виокремити цінності наявності родичів, цінності взаємодії та взаємодопомоги між рідними, цінності патріархальної чи нуклеарної сім'ї [69, с. 155].

Взаємини в сім'ї, із врахуванням сімейних цінностей та інтересів, можуть формуватися на наступних факторах: прийняття – неприйняття; пошук компромісів – конфліктність; визнання свободи іншого – сувора опіка; повага до прав кожного в сім'ї – надмірна вимогливість [93, с. 930].

Турбота є головною складовою сімейних стосунків. Турбота – це поведінка, спрямована на підтримку або відновлення будь-якого елемента, що входить до складу життєвого світу, турбота про себе, про інших людей і природний світ пов'язані між собою і утворюють одну цілісну систему. Друга складова сімейних стосунків – це добровільний обов'язок бути у стосунках. Третя складова – “близькість”, що передбачає оволодіння інформацією один про одного. Це знання є характерним тільки для сімейних стосунків [8, с. 276-277].

2.2. Концептуальне поле БАТЬКИ в хорватській та українській мовах

Концептуальне поле БАТЬКИ формує основні концепти: МАТИ, МАЧУХА, БАТЬКО, ВІТЧИМ.

Батьки – 1. батько й мати стосовно до своїх дітей; 2. предки.

Батьки, чоловік і жінка, складають основу традиційної слов'янської родини. Роль батьків є неоціненною в житті дітей. Батьки – це провідники дитини в доросле невідоме життя, адже дитина народжується, не маючи інформацію про

оточуючий її світ. Поведінка батьків, цінності, яких вони дотримуються, є прикладом для наслідування.

Концепт МАТИ в хорватських та українських прислів'ях

За даними Етимологічного словника української мови, слово *мама* виникло в дитячій мові шляхом повторення складу *та*, подібно до *баба*, *дядя*, *тато*. Слово *мати* має старослов'янське походження і походить від праслов'янського *mati*. Слово *матір* утворене за допомогою суфіксу *-ter-* від кореня **ма-*, що походить з дитячої мови [153].

У Етимологічному словнику хорватської або сербської мови Петра Скока також зазначається, що **ма-* походить з дитячої мови і потім почало вживатися як термін на позначення іменника “матір” [168].

Мати – 1. жінка щодо дитини, яку вона народила; 2. жінка, що має або мала дитину; 3. самиця щодо своїх малят; 4. перев. з означ., перен. про що-небудь дуже близьке, рідне [152].

В українській мові на позначення слова *мати* використовуються такі слова: *матір*, *мама*, *матінка*, *мамця*, *матуся*, *мамуся*, *ненья*, *ненька*. У хорватській мові використовуються наступні слова: *mati*, *majka*, *mater*, *tata*, *maticea*.

У хорватській мові слово *матір* (*majka*):

1. а) жінка, яка народила одну чи більше дітей б) та, яка народила, щодо тих, кого вона народила; самка, яка народила дитинчат; 2. а) прен. те, з чого щось походить (*majka priroda*) б) та, хто захищає і допомагає (*sirotinjska majka*) 3. у давальному і місцевому відмінках – *мајсі* – використовується задля збільшення загрози (*nećeš (hoćeš) majci*) [146].

Для обох культур, української та хорватської, матір є свого роду святинею і має найвищу цінність (табл. 2.1). Для хорватів матір є найкращою за всіх, її

надається важлива роль в житті дітей: *Dok imaš mater, sve ćeš da imaš, Slađi dragi od meda, slađa majka od dragog, Svugdje je lijepo, ali najljepše u majčinu krilu, Bolje je biti i bez glave, nego bez matere*. Матір займає особливе місце в родинній ієрархії. Це яскраво демонструють прислів'я хорватської мови, у яких згадується Бог: *Majku i Bog ima, Majčin blagoslov Bog rado prima*. У прислів'ї *Ko zaboravi majku, njega će Bog* увага надається важливості поваги до матері.

В українській мові не виявлено прислів'їв про матір, у яких згадується Бог, а також не виявлено прислів'їв-застережень від неповаги до матері, на відміну від хорватської: *Ko udari majku, ruka ti otpala*. Проте в українській мові є низка прислів'їв, які розкривають особливі почуття дітей до їхньої матері: *Пташка радіє весні, а дитя – матері, То ті цвіти красні, коли зацвітають, то ті діти щасні, котрі матір мають, Батьків багато, а мати одна*.

Про особливе значення рідної матері для дитини і переваги рідної матері над нерідною в хорватській мові знайдено тільки одне прислів'я: *Gdje majka udara meso raste, a gdje tuđa tuče i kosti se suše*. Натомість в українській мові рідна мати згадується в прислів'ях набагато частіше. Рідна мати – це найцінніше й найважливіше, що має людина: *На світі знайдеш усе, крім рідної матері, Нема в світі правди – тільки рідна мати, Нема у світі цвіту цвітіншого над маківочки, нема ж і роду ріднішого над матіночки*. Рідна мати обов'язково турбується про своїх дітей: *Сорочка біленька – є мати рідненька, Біля рідної мами добро дитятку*. Діти легко прощають рідній матері свої образи на неї: *Рідної матері слівце – як літнє сонце: бо хоча і є не раз на світі хмарненько, а все-таки від нього тепленько*.

У прислів'ях було віднайдено думку про те, що справжньою мамою є не та, що народила, а та, що виховала й вигодувала: *Nije mati koja rodi, nego koja izgoji, Не та мати, що родила, а та, що вигодувала*.

Окрема роль у народних прислів'ях надається матері як годувальниці. В українській культурі мати прирівнюється до землі, бо та, як і мати, вигодує

людей: *Мати годує дітей, як земля людей.* Для матері важливо, або її діти були ситими, а вже потім – вона: *Мама сама не їсть, а дітей нагодує.*

У хорватських прислів'ях зазначається, що мати набагато легше, ніж її діти, віддає їм останній хліб, турбується про те, щоб вони не були голодними: *Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku, Sin se majci ne može odužiti pa makar je i medom hranio.*

Батьки часто зустрічаються з труднощами, викликаними скрутним матеріальним становищем. Низький достаток родини ускладнює годування дітей. Прислів'я про це зафіксовані в обох мовах: *I moja bi mati znala pitu praviti, da ima ono što se u pitu meće, Пекла б мати і млинці, та не сходяться кінці.*

У прислів'ях хорватської та української мов простежується чітка думка про те, що любов матері до дітей є самовіддана, всепрощаюча, на яку діти часто, навіть, не заслуговують: *Ako je i dijete nevaljalo, opet je majci milo, Njega može da voli samo rođena majka, Svaka krava svoje tele liže, Svaka majka svoje grli, Svaka ptica svome jatu, svaka majka svome zlatu (djeci), Кожна корова своє теля лиже, Людям, як болото, а матері, як золото, Всякій матері свої діти милі, Для ворони немає кращих дітей, як воронячі.* Окрім того, дітей часто порівнюють з їхньою мамою: *Kakvo sjeme, takva klica; kakvo prelo, takva žica; kakve majke, takva dica.* Вважається, що погана мати має поганих дітей: *Nemarna majka, nesvjесna djeca, Od slabe matere, slaba i djeca,* а щасливою є та дитина, яку народить хороша мати: *Sretan se rodi, koga prava majka rodi.* В українській культурі погана мати сподівається на те, що в неї будуть добрі діти: *Найгірша мати хоче мати найліпші діти,* а також наголошується на тому, що діти в одній сім'ї, яку мають одну матір – різні: *Одна мати родить, та не один розум дає, Одна мати родила, та не однакове щастя дала.*

Для дітей дуже важливою є мамина любов: *Majkina je ljubav najveća, Majčina ljubav je dečje veselje i dječja hrana, Материнська молитва із дна моря підіймає, Материна любов ніколи не змінюється.* Мамина доброта й турбота

займають особливе місце у світі дитини: *Čovjeku je na suncu toplo, a djetetu kod majke dobro, Majčina briga najveća, Neguje ga kao mati sina jedinca, Рада б мати для дітей небо прихилити та зорями вкрити, На сонці тепло, а біля матері добре.*

Окремо в прислів'ях наголошується про труднощі у вихованні маленьких дітей: *Lasno je gotovom djetetu majka biti, Мати тоді дурненька, як дитина маленька.*

У народних прислів'ях зосереджується увага на важкій долі й стражданнях матері. Бути матір'ю – це тяжка праця: *Mat je lipo ime, ali teško brime, Lati, nije slatko mati, Majka žali dok ne umre.*

Найважче мати переживає смерть своєї дитини: *Najveća majčina žalost je smrt djece, Srećnu majku djeca zahranjuju, a nesrećna djecu, Junakova majka najprije zaplače, Тоді мати біду знає, коли свою дитину ховає, І вже! Мого цвіту по усьому світу (всиротіла мати скаже)! Мамині сльози завжди гарячі й щирі: Vruće su majčine suze, Сльози матері даремно ніколи не пропадають.*

Мама дуже близько до серця сприймає біль її дітей: *У дитини заболить пальчик, а у матері серце, Діти плачуть, а у матері серце болить, Матері своїх дітей жаль, хоч найменшого, хоч найбільшого.*

У хорватській мові окрему групу прислів'їв складають прислів'я, присвячені суворому ставленню до дітей. Було виявлено прислів'я, у яких мати жалкує про народження своєї дитини, ображаючи тим самим дитину: *Bolje bi bilo da sam rodila klupko pređe (nego njega), Bolje bi bilo da sam rodila kamen, Bolje je da sam ranj rodila nego tebe.* Також висловлюється можливість вдарити дитину: *Da sam ga na usta rodila (udarila bih ga).* Про байдужість матері згадується в наступному прислів'ї: *Dok dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća.* Про погану матір в хорватській культурі кажуть, що для неї її рідні діти – пасинки: *Hudoj (ljuta, stroga) materi i svoja djeca su pastorci.*

В обох культурах вважається, що материнське покарання і любов – взаємопов’язані: *I kad kune mati blagoslavlja, Majka bila – tajka mila, Majka djescu i bije i kara, ali ih ljubi, Majka jednom rukom bije, a drugom miluje, Majka kune i prokune, pa opet blagoslavlja, Majka na jedna vrata iztjera, a na druga primi, Majka tukla, tajka bila, meni ipak mila, Мене мама цілий вік дурила: казала “битиму”, та не біла, Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане, Мамина лайка – байка, а битва – молитва, Мати однією б’є, а другою гладить, Рідна високо замахує, а помалу б’є.*

Смерть матері залишає неабиякий слід в пам’яті дітей: *Живої матері можна діждатись, а мертвої – ніколи, Вільно кому хотіти по своїй матері плакати.* Вважається, що смерті матері впливає на дітей сильніше, ніж смерть батька: *Kad umre nekome otac, onda ti je umro samo otac; kad umre tajka, onda su ti umrli i otac i tajka, Отець умре – то півсироти дитина, а мати – то вже цілая сиротина.* Також батькові важко самотійно виховувати дітей після смерті матері: *Як помре мати, розбігаються діти з хати, батько їх не вдержить.* В українській культурі вважається, що смерть матері сім’я переживає важче, ніж смерть дитини: *Мала щербина як умре дитина, а дуже знати, як умре мати, Як умре дитина, то мала щербина; а як тато або мама, то велика яма.* Вважається, що на першому місці для українського чоловіка є його дружина, а вже потім – діти: *Аби дружина, дасть Бог дитинку. Була б жінка, а діти будуть.* Іноді навіть кажуть, що смерть дитини – це свого роду щось добре: *Як умре мала дитина, то добра година; а як умре дружина, лихая година.*

В українській мові є ще декілька прислів’їв, які підтверджують те, що в житті дитини мати займає вищу позицію, ніж батько: *Що тато, то не мама, ба навіть: Що мати навчить, то й мати не перевчить.*

В культурі українців вважається, що рости без матері – це велике горе для дитини: *Без матері і сонце не гріє, Без матки нещасливі дітки.* Також мати неможливо купити ні за які гроші: *Матір не купити, не заслужити, Нема тих яток, що продають рідних маток.*

Велике значення хорвати надають зв'язку матері з її сином, вважається, що сину завжди краще з матір'ю: *Blago sinu na majčinu krilu, a narodu na ognjištu milu, Bolje je uz majku gladovati, nego uz vojnika jadovati, Majčina ljubav usrećuje sina.*

Специфічним для хорватських прислів'їв є те, що дівчину часто порівнюють з її матір'ю. У хорватській культурі вважається, що коли чоловік вибирає собі майбутню дружину, то спершу він має звернути увагу на її мати, адже *Kakva je mamica, takva je Zlatica, Vidi majku, pa prosi devojkju, Vidi mater, pa prosi ćer.*

Концепт МАЧУХА в хорватських та українських прислів'ях

Розлучення не було притаманним для традиційної родини. Вважалось, що попри що пара мала вберегти свій союз, тому люди зазвичай одружувалися тільки один раз у житті. Проте в силу тих, чи інших обставин, один з членів подружжя або обидва, могли піти з життя. Діти могли мати рідних і нерідних (прийомних батьків). У давні часи медицина не була на належному рівні, тому жінки часто помирали під час пологів або невдовзі після. Чоловіків забирала війна і передчасна смерть на фронті.

Мачуха – 1) дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати; 2) перен. про що-небудь безжалісне, жорстоке [152].

У хорватській мові слово *мачуха* (*maćeha, rotajka*) – дружина батька для його дітей від попереднього шлюбу; прийомна мати [146].

Слово *мачуха* походить від пізнього праслов'янського *matjexa, *matjoxa, *matjuxa, похідне від *mati* “мати”, утворене, очевидно, різними суфіксами лайливості і згрубілості (-juxa, -jexa, -jaha, -joxa); висловлювалася думка, що псл. *matjexa утворено від дієслова *matiti “бути матір'ю” [153].

Концепт МАЧУХА в хорватській та українській мовах зазвичай має переважно негативну конотацію. У хорватській мові зафіксовано народне прислів'я, у якому припускається думка про те, що для доброї мачухи і пасинки, наче рідні діти: *Dobroj (miloj) maćesi su i pastorci sinovi*. У паремійному фонді української мови не було знайдено жодного прислів'я, у якому б мачуха згадувалася в нейтральному або позитивному значенні (табл. 2.2).

У хорватській культурі існує переконання в тому, що рідна мати, якою б вона не була, краща, ніж мачуха: *Bolja i najgora majka, nego najbolja maćuha*.

У паремійному фонді української мови зосереджена велика кількість прислів'їв про негативне ставлення мачухи до нерідних дітей. На відміну від рідної матері, для мачухи не є настільки важливим, чи голодні діти: *Мачуха сироті їсти зварила, а сама з'їла, Горе мачусі, що пасинок сметани не їсть, бо він і сироватці радий*. У хорватській мові небажання мачухи добре годувати дітей висловлюється в прислів'ї: *Tuđa mati jezivo dijete odhrani*.

У прислів'ях стверджується, мачуха не має теплих почуттів до нерідних дітей: *Мачуха так чужих дітей жаліє, як зимою сонце гріє, Мачуха як місяць – світить, а не гріє, Мачушине добро, як зимне тепло*. Мачуха не тільки не піклується про харчування дітей, але і про їхнє виховання: *Мачуха пасинку на волю давала: хоч – лелю (льолю) купи, хоч – голий ходи, Мачуха – як сторож у саду, нічого не виросте*.

Хорвати зауважують, що мачуха досить рідко піклується про чужих дітей: *Maća rijetko nesvoje sinove dobro plaća*.

У хорватській і українській культурах прийнято вважати, що добра мачуха – це, скоріше, рідкість, ніж правило: *Koliko li je bijelih vrana, toliko je dobrih maćeha, Скільки ворон білих, стільки мачух добрих, Була одна добра мачуха, та й ту грім убив*. Українці обирають працювати на чужих людей, аніж на мачуху: *Краще під чужу роботу робити, ніж мачусі годити*. Негативне ставлення до

мачухи підкреслюють і такі прислів'я: *Maćeha je i od cukra gorka, У мачухи прями очі, а дивиться косо.*

Хорвати закликають матерів, аби ті не поводили себе як мачухи: *Budi mati, ne budi maćeha.*

В обох мовах досить поширеною є група прислів'їв, у яких мачуха протиставляється рідній матері. В українській мові таких прислів'їв більше: *Горілка не дівка, а мачуха не мати, Добра мачуха, а все не рідна мати, Мачуха не може замінити матір, Мати голівку мис – пригладжує, а мачуха мис – прискубує, Мати дітей пушить, а мачуха – сушить.* Дітьми легше сприймається лайка і фізичне покарання рідної матері, ніж бодай погляд нерідної: *Мати б'є, то не болить, а мачуха як подивиться, то й на душі холоде, Мати рідна б'є – так гладить, а мачуха і гладить – так б'є.*

Українці і хорвати вважають, що мачуха ніколи не замінить рідну матір, а батько не є символом дому, бо без матері і хата порожня: *Мачуха – не мати, батько – не хата, Maćeha nije tajka, a otac nije kuća.* Також у випадку, якщо в Хорватії дитина має нерідну мати, то навіть рідний батько займає позицію нерідного і може несправедливо ставиться до своїх дітей: *Dok je mati maćeha i otac je očuh, Kad je mater maća, onda je i otac očuh, Tuđa mati, tuđi otac.*

В українській мові було виявлено два прислів'я про порівняння рідної матері і нерідної. У першому прислів'ї зауважується те, що якою б рідна мати не була, поряд з нею тепло і добре, проте поряд з мачухою завжди погано: *Мачушине серце, що зимове сонце: воно хоч і світить та не гріє, і буйним вітром од нього віє, а рідної матері серце – як літнє сонце: хоч воно і хмарненьке, а все-таки від нього тепленько.* У другому прислів'ї у вигляді діалогу зауважується, що рідна мати каже, що покарас і не карас, а мачуха, каже і обов'язково покарас: *Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже: “Я тобі дам”, то вже дасть!., а мати: “І щоб тебе, і бодай тебе”, а сама: “Ох коли б, Господи, не сталось чогось дитині з моєї дурної речі”.*

У хорватській мові таких прикладів менше: *Bolja i najgora majka, nego najbolja maćuha, Nit srдца do matere, nit progonstva do maćuhe*. Вважається, що якщо мачуха не буде суровою, то ніхто її не поважатиме: *Maćeha je maćeha, i kad dobra bude, nitko je neće pošтовати*. Нерідна мати часто не дбає про не своїх дітей, так само як і чужі діти не дбають одне про одного: *Tuđa majka rane ne zavija, tuđa seja ne češlja perčina*.

У паремійному матеріалі обох мов було виявлено порівняння мачухи з вітчимом. Українці й хорвати вважають, що життя з мачухою гірше, ніж життя з вітчимом: *S očuhom kuća teška, s maćehom kuća još teža, У вітчима чорта межі очима, а у мачухи – два*.

Чорт у прислів'ях згадується двічі. У хорватському прислів'ї про мачуху: *Maćeha maćehi vrаg je*; в українському прислів'ї: *У вітчима чорта межі очима, а у мачухи – два*. Ці порівняння вказують на диявольську сутність мачухи і, у меншій мірі, зв'язок вітчима з дияволом.

Концепт БАТЬКО в хорватських та українських прислів'ях

Батько в традиційній слов'янській культурі займає найвище місце в сімейній ієрархії, попри це, мати часто виконувала роль найголовнішої особи в родині і брала на себе більшість сімейних обов'язків.

Слово *батько* (1. чоловік стосовно до своїх дітей; 2. перен. основоположник якого-небудь учення, якої-небудь галузі науки, мистецтва і т. ін.; 3. благодійник, покровитель; 4. шанобливе називання козацької старшини, отаманів і т. ін.; 5. ввічливе звертання до чоловіка похилого віку; 6. самець стосовно до свого потомства [152]) – походить від праслов'янського *bata, batja*, яке може бути зіставлене з дінд. *pita* “батько”, лат. *pater*, гр. *πατήρ* [153].

У хорватській мові на позначення слова “батько” використовується слово *otac* – праслов’янського походження, демінутивна форма від кореня *ot-*. Має значення родителів чоловічої статі [146].

Окрім слова *otac*, у хорватській мові використовуються слова *ćaća, ćaće, ćaćko, ćaćo, ćako, ćale, rare*. В українській мові використовують *батько, тато, татусь*.

Образ матері як святині та найважливішої людини в житті дітей наявний в народних хорватських і українських прислів’ях. Натомість прислів’я про батька як святиню або порівняння батька з Богом, наявні тільки в прислів’ях української мови: *Отець – як Бог, Шануй Батька та Бога – буде тобі всюди дорога, Бог батько, государ дядько, Бог – батько: як буде нас тримати, то буде й годувати, Боже батьку! прийми гріхи наші в жарти* (табл. 2.3).

У хорватській мові не виявлено прислів’ї про важливість батька в житті дитини. В українській мові таких прислів’їв декілька. Вважається, що мати батька – це мати дах над головою, хліб і тепло: *Добре тому, хто має батька, бо в батька хата найтепліша, Своя хата – своя стріха; свій батечко – своя втіха, Таткова хата усім багата*. Батьківське покарання не настільки страшне, адже батько швидко забуває про погану поведінку своїх дітей: *Отець по-батьківськи поб’є, по-батьківськи й помилує*.

Українці звертають увагу на важку долю батька, на небажання дітей допомагати йому і на важливість для батька мати хороших дітей: *Пропав батько з дурними синами, Добрий батько не хоче лихого сина, Охотніше один батько вигодує десять дітей, ніж десятеро дітей одного батька*. Останнє прислів’я дозволяє провести паралель зі схожим прислів’ям в хорватській мові, проте хорвати використовують його стосовно матері: *Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku*.

У народних прислів’ях часто зауважується необхідність виховання дітей батьком. Народна мудрість закликає батька до виховання своїх нащадків: *Уміє*

батькувати, умії і годувати, Ледача та дитина, котрої батько не вчив. Хорвати зауважують на важкості виховання дітей: *Gotovoj djeci lasno se otac nazvati, Lasno je gotovu djetetu otac biti.*

Необхідність турботи і поваги до батька підкреслюється в наступних прислів'ях: *Šivaj lonca ko i oca, Як батька покинеш, то й сам загинеш.*

Діти наслідують поведінку своїх батьків, зокрема і батька. Дуже часто діти повторюють певні вчинки за свої батьком: *Šine djeca što vide od oca, Što čine djeca? – Što vide od oca, Батько – рибалка, то й діти в воду дивляться, І мій батько такий мався, і я в нього вдався.* Зазвичай подібні прислів'я несуть негативне значення. Вони застерігають батьків від помилок у вихованні дітей і розкривають сутність дитячого виховання. Проте в хорватській мові виявлено прислів'я, у яких, навпаки, стверджується, що дитина має рівнятися на батька і повторювати його дії: *Đeljaj (pleti) kotac kao ti i otac.*

Характер батька і його поведінка впливають на становлення рис характеру його дітей. Вважається, що в поганого батька не може бути добрих дітей: *Od zla oca, nisu dobra djeca, U sita oca mahnita djeca, Не навчив батько, не навчить і дядько.* Протиставляється хороший батько-хороший син, поганий батько-поганий син: *Vid dobrog дрера добрий і пагонець одійде, від доброго батька піде добра дитина.* Хорвати вважають, що батько має бути суворим у вихованні своїх дітей, бо м'якість батька може зашкодити дітям: *Svaki dobar otac, ubojica je svoje djese, U teka oca, nevaljala djeca.* Натомість є одне прислів'я, яке заперечує важливість суворого виховання дітей: *U tvrda oca kradljiva djeca.*

У прислів'ях слов'янських мов існує багато порівнянь – діти як батьки. Дітей порівнюють окремо з матір'ю, окремо з батьком, іноді обох батьків порівнюються з дітьми однієї статі або різних. Хорватські прислів'я, у яких діти порівнюються з батьком: *Kakav je dub, tako je i voće, Kakav otac, takva djeca, Kakvo zvono, takov glas; kakvo žito, takav klas; kakvo drvo, takov klin; kakav otac, takav sin.* Українські прислів'я, у яких діти порівнюються з батьком: *Який куц, така й*

хворостина, який батько, така й дитина, Який дуб, такий тин; який батько, такий син, Яка гребля, такий млин; який батько, такий син, Який Хомка, така його донька.

В українській культурі батько є головнішим, ніж його діти, вони займають нижчу сходинку в родинній ієрархії: *Діти батька не учать, Не лізь поперед батька в пекло.* Батько є суворішим за матір, його слова сприймаються серйозніше, ніж навіть фізичне покарання від матері: *Батькова лайка дужа за материну бійку.* Проте навіть діти можуть не погоджуватися з батьком і чинити йому супротив: *І на рідного батька можна правду сказати, Смілий батька у лоб б'є.*

Батьки пишаються своїми дітьми, так само і батько хвалить свого сина: *Svaki cigan svoga konja hvali.*

Для дітей надважливим є мати доброго батька і якщо дитина має поганого батька, то кажуть: *Bolje sirotom se zvati neg zla oca imati.*

Концепт ВІТЧИМ в хорватських та українських прислів'ях

У Етимологічному словнику української мови до слова *вітчим* подається етимологія слова *отець* (псл. отьсь «батенько» < *отькъ, похідне від *отъ «батько» (пор. псл. отьнь «батьківський»); споріднене з гр. ἄττα «батько», лат. *atta*, хет. *attaš*, гот. *atta*, двн. *atto*, свн. нвн. дісл. *ätte*, алб. *ā't* «тс.», дінд. *atta* «мати, старша сестра»; іє. **atta* < **ā't*, можливо, звуконаслідувальне у дитячій мові) [153].

Вітчим в українській і хорватській мовах („*оцић*” – походить від праслов'янського слова “отець” (“*otac*”)) – чоловік, що стає батьком дітей своєї дружини, яка має їх від попереднього шлюбу; нерідний батько [152, 146].

Найменшою групою прислів'їв виявилася група з концептом ВІТЧИМ (табл. 2.4).

Хорвати вважають, що краще мати вітчима, ніж не мати батька взагалі: *Bolje očuh nego nikakav*, але цьому суперечить прислів'я, у якому стверджується, що краще взагалі не мати батька, ніж мати поганого: *Bolje sirotom se zvati neg zla oca imati*.

Українці стверджують, що рідний батько кращий за нерідного: *Очів не буває краще за батька, Батько єдиний, а очів може бути багато, Очів у хаті багато, та батьків немає*. Хорвати теж вважають, що рідного батька ніхто не може замінити: *Očuh ne može zamijeniti pravog oca*.

В українському прислів'їв у вигляді діалогу: “А за чим?” — “Прислав вітчим”, розкривається нелегка доля дітей, які живуть з нерідним батьком і мають виконувати усе, про що в них попросить вітчим. *Казав вітчим: “Як мене не будеш слухати, то будеш нічим”* – своєрідна погроза вітчима дитині, до чого може привести неслухняна поведінка пасинків.

2.3. Концептуальне поле ДІТИ в хорватській та українській мовах

У межах концептуального поля ДІТИ розглядаються концепти ДІТИ (без гендерного розмежування), СИН І ДОНЬКА.

Родина – це насамперед союз чоловіка і жінки, проте в слов'янській культурі існує уявлення, що родина без дітей є неповною родиною. Для традиційної слов'янської родини притаманною є велика кількість дітей. Слов'янські родини надають великого значення функції продовження роду.

Концепт ДІТИ в хорватських та українських прислів'ях

Дитина (дитя) – и на місці ъ у східнослов'янських мовах пояснюється асиміляцією до суфіксального и: дѣтина > дитина або існуванням праслов'янського *ditę, паралельного до лтс. dīle “теля, що ссе”, лат. filius “син”, дінд. dhītáḥ “нагодований”; праслов'янське *dětę “дитина” походить з

*detent(«*dhoitent-) “годоване груддю”, пов’язаного з псл. dojiti, укр. доїти [153, 146].

Дитина – 1. маленька дівчинка або маленький хлопчик; 2. перен. про наївну, недосвідчену людину; 3. син або дочка незалежно від їх віку; 4. ласкаве звертання до молодої людини; 5. перен. той або те, що успадкували характерні риси своєї епохи, свого середовища [152].

Діти – 1. малі дівчатка і хлопчики; протилежне дорослі; 2. сини й дочки різного віку; 3. про малят тварин; 4. майбутнє покоління; 5. часто у сполуч. із займ. мої. ласкаве звертання літніх або дорослих людей до молодших за віком; 5. перен. люди з рисами, особливостями, характерними для якої-небудь епохи, якогось середовища [152].

Хорватське “dijete” – 1. людина від народження до статевого дозрівання; 2. син або дочка щодо батьків незалежно від віку; 3. прен. той, хто надмірно наївний або поводить як дитина [146].

Для традиційної слов’янської родини діти – це символ нового життя і любов. Сім’я, у якій з’являються діти, наповнюється новою силою і життям. Народження дітей – це щастя для всієї родини, а їхня відсутність розглядається як небесна кара.

Хорватська та українська мови багаті на приклади з фольклору, у яких діти – це найбільше щастя родини (табл. 2.5). У хорватській мові дітей порівнюють з божим благословенням (*Djeca su božji blagoslov*) і найсолодшим плодом (*Djeca su najslade voće jer se sa srca bere*). У батьків з’являється друге дихання і нова енергія після народження дітей: *Imam djecu, imam krila*. Діти – це щастя для хорватської родини: *Djeca su sreća, Najveća je sreća u kolijevci*, а відсутність дітей – це горе для всієї сім’ї: *Bez djece nema sreće, Bez djece – bez ruku, Bez djece je čovjek otkresano drvo, Bez djece kuća ne raste, Velika je šteta biti bez djeteta*. Людині важко жити, усвідомлюючи, що інші люди мають нащадків, а вона – ні: *Od tuđe svijete meni se ne vidi*.

Українці також надають особливого значення наявності чи відсутності дітей в житті людини. Діти є найважливішою цінністю української родини (*Діти – найбільша радість у світі*) і щастям (*Нема смерті без причини, нема щастя без дитини*). Життя без дітей – це важке життя на старості, коли немає від кого очікувати підтримку і допомогу: *Без дітей тихо, та на старості лихо, А як не росте і одна дитина, то на старості трудна година*. Дім без дітей порівнюється з кладовищем: *Хата з дітьми – базар, а без них – кладовище*. Мати дітей – значить жити в гармонії з собою і світом навкруги, бути впевненим у майбутньому: *У кого бджоли, у того мед, у кого діти, у того лад, У кого діти, у того і ягідки*. Українці не приховують радість за родини, які мають дітей: *У людей діти – любо поглядіти*.

У хорватських народних прислів'ях простежується протиставлення діти – це щастя і горе: *Djeca su radost i žalost, Djeca su roditelju med i jad*. Як кажуть, ніхто не може так сильно скривдити як найближча людина, а тим паче рідна дитина: *Ne možeš ni od koga otrovan biti kao od svoje sreće*. Дітей також називають горем, бо вони приносять труднощі в життя батьків: *Діти тому лихо, що зробили лихо*.

В українській мові виявлено групу прислів'їв, у яких розкриваються недоліки сімей, у яких є діти, а також прислів'я про дітей з негативною конотацією. Діти – це горе: *Хто дітей не має, той горя не знає, Без дітей – горе, а з дітьми – вдвоє*. Прислів'ю з позитивним значенням *У кого бджоли, у того мед, у кого діти, у того лад* протиставляється схоже прислів'я, але з негативним значенням – *Хто має пасіку, той має мід – хто має діти, той має смід*. Батьки іноді можуть жалітися на своїх дітей, мати бажання “віддати” їх комусь: *Єсть у мене діти, та де їх подіти*. Батьки мають витратити гроші на дітей: *У кого дітки, у того і збитки*. Висловлюється думка про те, що паляниця чи пиріжок кращі, аніж діти: *Гарна мазана паляниця, а не дитина, Тільки мазаний пиріжок гарний*. Також про дітей кажуть, що *Діти мають великі вуха і довгий язик*. Показовим є і прислів'я, у якому дитину відверту називають “поганцем”: *Чотири свічки*

спалила, поки Гриця умила, а п'ятий каганець – такий Грицько поганець! Проте, не зважаючи на те, що діти – це горе, з ним все ж краще, ніж без них: *Горе з дітьми, горе й без дітей, Горе з дітьми, а без них ще гірше.*

У хорватській мові теж зауважується, що батьки вимушені витратити гроші й здоров'я на дітей: *Tko ima dice, nema zdravlja ni pinez', a tko nema dice, ima zdravlja i pinez'.*

У традиційній сім'ї велике значення надається кількості дітей. Для українців мати одну дитину – значить не мати дітей взагалі: *Одна дитина – не дитина, а багато дітей – радість.* В українській родині заохочується народження дітей кожного року: *Що жнива, то й дитина нова.*

Хорвати радіють будь-якій кількості дітей: *Ni malo jedan, ni puno sedam,* хорвати більшого значення надають якості виховання дітей і їхньому характеру: *Bolje jedno valjano dijete, nego hiljada nevaljane, Bolje nikakve djece ne imati, nego nevaljani.* Здавна вважається, що сім'ї мають бути великими: *Čaša i djece nikad čovjeku nije suviše, Mnogo rodbine, mnogo i darova, Nigda djece mnogo biti ne može.*

На противагу прислів'ям про важливість мати велику кількість дітей, у хорватській мові виступають прислів'я, у яких розкриваються недоліки великих сімей, у яких є багато дітей: *Česta djeca suhi grad, Djeca su suhi grad, Gdje je djece, tu je i plača, Što je punija košnica pčela, sve je teža.* Вважається, що краще мати меншу кількість дітей, бо тоді сім'я має менше клопоту: *Malo djece, malo brige.* Українці звертають увагу на те, що дітей важко прогодувати і після дітей майже не залишається їжі: *Діток, як бобу, а хліба ні дробу.*

Для українців теж важливо, щоб діти мали добрий характер: *Ласкава дитина, як щаслива година, Нащо ліпший клад, коли в дітках лад.*

Вважається, що хороші батьки мають хороших дітей і навпаки. У хорватській мові кажуть: *Dobro stablo, dobri plod daje, U dobrih roditelja dobra su djeca.* А про поганих батьків і їхніх нащадків кажуть: *Nemarni roditelji, nesvjestna*

djeca, Od gavrana ne izlazi božji pivac, Od zla vrana i zlo pile, Što iz vrane ispadne, teško soko postane. В уявленні українців погані батьки мають поганих дітей: *З поганою трави – погане й сіно, Лиса корова лисе теля приведе.*

Натомість і прислів'я хорватської мови, і прислів'я української, припускають можливість появи добрих дітей в поганих батьків: *I ljekov je koren čvorav i kukav; al iz njega niču izpravni štapovi, Od pšenice se može snijet pretvoriti, a od snijeta pšenica, Часом і межи кропивою росте кійло.*

Український та хорватський народи дуже красномовні у своєму ставленні до поганих недостойних дітей. Хорвати кажуть: *Na mrzaku kuća ostaje*, що означає, що будинок і увесь спадок залишається негідній дитині з сім'ї. Українці про погану дитину кажуть: *Одне око, та й те передране* (Одна дитина, та й та, не як люди).

В українській мові, на відміну від хорватської, виявлено багато прислів'їв, у яких порівнюються добрі й погані діти. Добрі виховані діти – це батьківська гордість і радість: *Добрі діти – потіха, а злі – гризота, Добрі діти батькам вінець, а злі – кінець.* Батьки сподіваються на підтримку і допомогу з боку дітей, натомість отримують незгоди від безчесних дітей: *Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те порзспускає, Добрі діти на ноги поставлять, а лихі і з ніг звалюють.* Від дітей батьки очікують слухняність: *Добрі діти доброго слова послухають, а лихі – й дрючка не бояться.* Батьки сподіваються на допомогу своїх дітей, але отримують тільки проблеми: *Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш.* Про поганих дітей кажуть, що вони “їдять” батьківське серце і душу: *Добрі діти їдять кашу, а злі – серце й душу нашу.*

Діти наслідують поведінку своїх батьків: *Što dijete čuje, to uči i prima, Дитина, мов порожня посудина: що в неї влілеш, те і держить, Дитя, як дзеркало: все відбиває.*

Найбільшу підгрупу прислів'їв про дітей складають прислів'я, у яких порівнюються батьки та їхні діти. Кожна слов'янська мова має приклади з

фольклору, у яких зазначається, що діти завжди дуже схожі на своїх батьків і повністю наслідують поведінку старших. Не винятком є і хорватська мова, і українська.

Прислів'я хорватської мови, у яких порівнюються обидва батьки і діти обох статей: *Po osi se poznaje sin, a po majci kći, Kakva mati, takva kći, kakav otac, takav sin, Kakvi roditelji, onakva i djeca, Які мамка й татко, таке й дитяtko, Яке дерево, такі його квіти; які батьки, такі й діти.*

Прислів'я, у яких діти порівнюються з матір'ю: *Kakvo sjeme, takva klica; kakvo prelo, takva žica; kakva majka, takva dica, Який талан матуці, такий и дитятуці.*

Прислів'я, у яких діти порівнюються з батьком: *Kakvo gnizdo, takva ptica, kakav otac, takva dica, Kakav otac, takva djeca, Який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина.*

Прислів'я, у яких дитина чоловічої статі порівнюється з обома батьками: *Od roditelja srebrljubca, budu sinovi vrlo kradljivi, Які самі, такі й сини.*

Прислів'я, у яких дитина чоловічої статі порівнюється з батьком: *Kakvo zvono, takov glas; kakvo žito, takav klas; kakvo drvo, takov klin, kakav otac, takav sin, Kakav je otac, takav je sin, Kavgadžija otac – kavgadžija i sin, Який дуб, такий тин; який батько, такий син, Яка гребля, такий млин; який батько, такий син, Яке дерево, такий клин, який батько, такий син, Який батько, такий син: виносили з діжки сир.*

Прислів'я, у яких дитина чоловічої статі порівнюється матір'ю: *Kakav sin, takvo srdce materino, Яка вода, такий млин, яка мама, такий син.*

Прислів'я, у яких дитина жіночої статі порівнюються з обома батьками: *Kurva mati, kurva kći, jarac otac, to su tri.*

Прислів'я, у яких дитина жіночої статі порівнюються з матір'ю: *Kakva je tamica, takva je Katica, Kakva je tamica, takva je Zlatica, Яка мама – така сама, За горами мала хмаронька, яка мати, така й донька, Яка неня, така й доня, Яка мати, така дочка, їдять кашу з черепочка, Яка кленка, така й бочка, яка мати, така й дочка.*

Загальні прислів'я-порівняння про дітей і батьків в хорватській мові: *Voćka ne pada daleko od stabla. Vojka kraj svoga hreka (stabla, duba) opada, Kakav je dub, tako je i voće, Gdje je klada, ondje i iver, Iver ne ide daleko od klade (drveta, panja), Nikad kruška jabukom ne rodi, nit ćoravi u cilj pogodi, Jabuka ne pada daleko od drveta (stabla), Kruška ne pada daleko od stabla, Iz vranina gnjezda ne izleti sokol, Kud potok, tuda i potočina, Kakav dubac, takav želud, Kakav kruščić, takav drščić, Kakav mač, takva i nožnica, Kakav nož, taka i ručica, Kakvo brašno, takva pura, Kakva je duplja, onake i pčele izlijeću, Kakve jufke, takva i pita, Kakvo gnjezdo, takva ptica, Kakvo drvo, taki rod, kakvo sjeme, taki plod, Kakvo uljište, onakve i pčele.*

Загальні прислів'я-порівняння про дітей і батьків в українській мові: *Від лося – лосята, а від свині – поросята, Від яблуні яблука, а від сосни шишки, На яблуні шишки не ростуть, Не паде грушка далі від листя, Свиня не народить бобра, а сова не висидить орла, Тернина грушок не родить, Яка пшениця, така й паляниця, Яка яблунька, такі й яблука, Яблуко від яблуні далеко не одкотиться, а хоч одкотиться, то хвостиком обернеться, Яка грушка, така й юшка, Яка прядка, така й нитка, Яких сотворили, таких и майте, Яке волокно, таке й полотно, Яке коріння, таке й насіння, Яке зіллячко, таке й сім'ячко, Яблучко од яблуньки недалеко одкотиться.*

Про пізніх дітей в родині хорвати кажуть, що ті рано залишаються сиротами, тому народна мудрість закликає батьків народжувати дітей в молодому віці: *Dijete pozno rana sirota, Pozna djeca gotove sirote, Kratka drva, gotovo ugarci; pozna djeca, gotove sirote.* Окремо зазначається про вік батька і про те, що в старого батька діти – сироти: *U stara oca djeca sirotčad, U stara oca sirotna djeca.*

В українській мові дорослі й малі діти часто протиставляються. Носії української мови стверджують, що з малими дітьми батьки мають малий клопіт, а з дорослими – великий: *Мала дитина – мала болячка, Малі дати – малий клопіт, а підростуть – буде великий, Малі діти – мале й лихо, Маленьке – миленьке, побільша – погірша.* У дитинстві від дітей болить голова, а з часом починає боліти і серце: *Від малих дітей голова болить, а від великих – серце.* Разом з дітьми і ростуть турботи про них, виникають певні проблеми в їхньому вихованні: *Мала дитина відбирає родичам сон, більша – хліб від рота, а велика й сорочку з тіла дере, Мала дитина – не вистися, більша дитина – наїсися, велика – не уберешся, Малі діти не дають спати, а великі дихати.* Зазвичай про малих дітей не кажуть нічого поганого: *Малі діточки – що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку.* Великі діти асоціюються з великими проблемами: *Великі діти – великі й турботи.* Поки в родині немає дітей, батьки мають “наїстися” і “наспатися”, бо потім вони не матимуть на це вільного часу: *До зубів наїсися, а до дітей наспися.* Батькам, зокрема матері, найважче виховувати дітей, коли ті ще малі й в мами немає належного досвіду: *Тоді мама біду знає, коли малу дитину має, Тоді мама дурна, коли дитина мала.*

У хорватській мові прислів'їв такого типу знайдено набагато менше. У декількох з них порівнюються малі та великі діти. Ці прислів'я схожі на прислів'я української мови і зображають малих дітей як малі проблеми, а великих – як великі проблеми: *Mala djeca mala briga, velika djeca velika briga, Mali dica, mala skrb, veli dica, vela skrb.* Вважається, що з дітьми ростуть і проблеми: *Sa djecom i brige rastu.*

Діти швидко ростуть, а старші діти рано покидають рідну домівку: *Rani tići odlijeću, Діти, як роса: тут є, тут нема.* Через швидкість підростання, дітей порівнюються з квітами й грибами: *Діти як квіти: поливай, то ростимуть, Як грибочки, ростуть діточки.*

Окрім того, в українській мові виявлено прислів'я, у яких порівнюються свої та чужі діти. Своїх рідних дітей прийнято хвалити, навіть, якщо вони на це

і не заслуговують: *Чужі діти череваті, й головаті, і багацько їдять, а вже мої – як паненята.* Про чужих дітей часто погано кажуть, бажають їм зла: *Свої діти бодай святилися, а чужі бодай запалилися.* Батьки піклуються про своїх дітей, а на чужих їм байдуже: *Як чужі діти пустують, то на сміх, а як наші, то на горе.* Також батькам часто здається, що чужі діти швидше підростають: *Чужі діти скоро ростуть, а свої помалу.* А хорвати вважають, що чужі діти ростуть швидше, ніж рідні: *U tuđoj kući brzo djeca rastu.*

У слов'янській культурі неабияку важливість має виховання. Займатися вихованням дитини треба з малечку, бо тоді ще є шанс виростити добру достойну дитини, батьки якої пишатимуться нею й її вчинками: *Dok je stablo mlado, lako se ispravi, Mlado se drvo savija, Молоде на всі сторони гнеться, Нагинай гілляку доки молода.* Хто не займається достатнім вихованням дітей, діти того назавжди залишаються маленькими і невихованими: *Tko ne goji malog, veloga nema, Gdje nema malenog, nema ni golemog (djeteta), Što mladost (djeca) propusti, starost ne nadoknadi, Tko malih ne njeguje, velikih ne raduje, Коли дитини не научиш в пелюшках, то не научиш в подушках.* Батьків закликають до виховання дітей: *Умієш дітей родить, умій їх і вчить.* Батьки повинні мати певну систему виховання дитини і не суперечити один одному: *Коли батько каже “так”, а мати – “сяк”, то росте дитина як будяк.* Усе найкраще має віддаватися дітям: *Не доспи, не доїж, а дитину потіш.*

Вважається, що батьки мають виховувати дітей в суворості: *Gdje nije pasa, tu vuci urliču, Djetetu na volju, sebi tugu i nevolju, Дитині дай волю, то сам будеш у неволі, Пусту дітей по волі, а сам будеш в неволі.* Дітям можна дати свободи тільки навчивши їх чомусь і з навичками, які можна застосувати в житті, відпустити їх з батьківського дому: *Daj ti matiku, pa neka gre po svitu.* Діти не можуть повчати батьків, батьки мають дуже строго виховувати дітей: *Хто дітям потаче, той сам плаче, Яйця курей не учать.* “Бабине виховання” для українців означає м'яке виховання, яке не пренесе нічого хорошого майбутньому дітей: З бабиного сина і дочки нічого людського не буде (людського).

М'які за характером батьки не спроможні виховати порядних дітей:
Umiljati otac i umiljata majka slabu dicu goje.

Дитячі сльози допустимі, бо краще, аби дитина плакала від суворого виховання зараз, а батьки – потім: *Ліпше, щоб дитина плакала тепер, а батьки опісля.*

Українці вважають, що дітей можна фізично карати, бо інакше неможливо їх виховати: *Діти любі, а за прутину держи, Дитина без прута не виросте, Люби дитину, як душу, а тряси її – як грушу, Дитину серцем люби, а руками гнети.* Батьки просто так не карають дитину, вони мають на це певний привід: *Каже дитина, що бита, а не хвалиться, за що.* У хорватському прислів'ї *Majčino bijenje i očevo karanje, na jednoj su dederdži* стверджується, що покарання матері й батька мають однакову величину. Походження слова *deredža* невідоме, але припускається, що в давнину воно означало міру, ступінь чогось. У народних прислів'ях має значення “однаково, в однаковій мірі”.

Одночасно з цим, в українській мові існує думка, у якій стверджується, що немає нічого хорошого у фізичному покаранні дитині, а, навпаки, дитина має розуміти слова батьків, а ті, у свою чергу, послідовно їй пояснювати правила поведінки: *Не вчи дитину штурханцями, а хорошими слівцями, Не кричи, а ліпше навчи, Учи дітей не страшкою, а ласкою.*

Частим явищем є надмірна турбота над дитиною і перекладання відповідальності за виховання дитини на інших членів родини. Якщо багато людей одночасно займаються вихованням дитини, то це може призвести до непередбачуваних наслідків, а саме втрати контролю над дитиною і нехтування дитиною в надії, що хтось інший піклуватиметься про неї: *Puno babica, kilavo dijete, Де багато няньок, там дитя каліка, Де багато баб, там дитя не в лад, У семи няньок дитина без носа.*

Батьки люблять своїх дітей незалежно від їхньої поведінки, виправдовують їхні злі вчинки і завжди стверджують, що їхні діти є найкращими: *Ako je i zlo,*

moje je, Ako je i zmija, od srdca je, Dijete je uvijek milo ta kakvo bilo. Розумові здібності, характер, зовнішній вигляд ніколи не змусить батьків змінити ставлення до своїх дітей: *Дитина хоч кривенька, та батькові-матері миленька, Хоч дитя худеньке, та батькові і матері рідненьке, Моя дитина кому як постіл, а мені як сокіл.* Українці кажуть, що сова і вовчиця, як образи батьків, завжди пишаються своїми дітьми. Для батьків їхні діти – найкращі: *І вовчиця своїх дітей любить, І сова каже: “Мої діти найкращі”, І сова хвалить свої діти, У сови погані совенята, а всі їй найкращі.* Батьки намагаються прикласти усіх зусиль, аби їхні діти були задоволені та щасливі: *Як не стане – то батько достане, як не буде – то мама добуде.*

В українській та хорватській мовах є велика група прислів'їв, у яких описується важкість вигодовування дитини. Хорвати порівнюють дітей з тваринами – поросятами і курками, які постійно їдять і не наїдаються: *Dijete kako prase; uvijek jede, a nikad sito nije, Djeca ka kokoše jedu.* У сім'ях, які мають дітей, їжа швидко з'їдається: *Tko djeca ima, od neprobavljena ne umira, Ne mogu se djeca hraniti i hrana štedjeti, Ko ima djecu nisu svi zalogaji za njega.* Про важкість вигодовування дітей зауважують і українці. Вигодовування дітей вимагає кропіткої та наполегливої праці батьків, адже кожна хлібина має бути зароблена батьками: *Дітей годувать, як камінь глідать, Дітей годувать – свій вік каратать, Дітей годувати – не меду лизати.* Найважче дітей прогодувати взимку, коли немає достатньої кількості запасів харчів: *Діти, діти – добре з вами літом, а зимувати – горювати.* Якщо дітей смачно й ситно годувати, то це змусить їх надовго залишатися в батьківському домі: *Густа каша дітей не розгонить.* У батьків багато обов'язків перед дітьми, але і про турботу за собою вони не мають забувати: *Дітей треба глядіти, та й себе одіти.* З'являються прислів'я, у вигляді риторичних запитань батьків: *Діти, діти, де вас подіти? На піч покидати, та й їсти не дати.* Батькам набагато легше, якщо їхня дитина засне раніше і пропустить вечерю: *Щаслива година, коли заспить вечерю дитина.* Кажуть, що доброю дитиною в переносному сенсі є та, яка прокидається

і не перестає просити їсти: *Добра дитина: як спить, то їсти не просить, а як устане, то й не перестане.*

У давні часи в хорватській культурі дуже серйозно ставилися до пияцтва батьків. Хорвати кажуть, що *Ko u krčmi ide, tuđu djecu hrani*. Той, хто йде в шинок і платить гроші за спиртні напої, замість того, щоб купити їжу для своїх дітей, дає змогу власнику шинка заробити і прогодувати своїх дітей. А українці кажуть, що *Ліпше не вродитися, як цілий вік набідитися*. Краще не народитися, ніж страждати усе життя через бідне становище або через невігластво батьків.

Батьківська любов, як і батьківська злість мають неабияку силу і вплив на дитину. Батькам навіть не треба фізично карати свою дитину, аби та назавжди запам'ятала і зрозуміла інтенцію батьків. В українській культурі батьки проклинають дітей, якщо ті вчиняють непоправну помилку: *Батькова та матчина молитва із моря викидає, а прокльони в калюжі топлять, Проклей батьків не на ліс сухий йде, а на голову падає, Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить, Проклін батьків не на ліс сухий йде, а на голову дітей падне.*

Дітей в Україні мають поважно ставитися до батьків: *Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько, Шти отця-матір, будеш довголітен на землі*. Про дітей, які не слухають батьків кажуть: *Ледве ся вродить, а вже верховодить*. На батьків дуже сильно впливають слова їхніх дітей: *Вразливе слово від дітей – гірш за болячку, бо не гоїться*.

Перевагу в українських і хорватських родинах має дитина чоловічої статі: *Bliža je košulja nego haljina, Reče đevojka u sebi kad je svatovi uvode u kući, da bi tišku đecu rađala, Сини до хати принесуть, а дочки й угли рознесуть, Син – полатайхата, а дочка обдерихата, Сини й дочки – з одного дерева листочки*. Українці кажуть, що *Син – утіха батька, а дочка – матері, Син дивиться в хату, а дочка кричить: “Пустити тату!”*.

Цікаво, що діти, які народжуються в одній сім'ї, можуть бути абсолютно різними і не схожими між собою: *Від однієї матки, та не одні дітки, Одного батька, та неоднакові, Єдного тата діти, а не єдної натури.* Різні діти в сім'ї можуть зрівнюватися з різними пальцями однієї руки, ягодами або калачами: *В одній руці пальці, та не однакові, Не з кожного цвіточка ягідочка, Хоч з одної печі, та не однакові калачі.*

Українці стверджують, що батьків неможливо ні купити, ні заслужити. Батьки – це найвища цінність для дітей, яку вони попри що мають завжди оберігати. У цих прислів'ях однакове значення надіється і матері, і батькові: *Всього можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш, Все купиш, лише тата й мами – ні, Нема такого краму, аби купив тата й маму, Усе купиш – матері, батька не купиш, Не знайдеш батька та матері, а всього знайдеш.* Окрім того, рідних батьків ніхто не може замінити, навіть інші близькі родичі: *Дядько – не батько, а тітка – не мати.*

Особливе значення в українській культурі надається смерті дітей. Для батьків будь-яке інше страждання не таке болюче, як страждання від смерті власної дитини: *Краще терня збирати, як дитину ховати, Легше камінь глотати, ніж дітей ховати.* Не зважаючи на те, що дітей досить важко підняти на ноги та вигодувати, у будь-якому разі – це краще, аніж коли діти вмирають: *Ліпше годувати, як поминати.* Про батьків кажуть, що вони на все готові заради своїх дітей і що немає більшого страждання для батьків, ніж смерть дитини: *Якби діти усі спали, то не були б батьки старі, а якби дітки не мерли, то вони б і небо підперли.*

Концепт СИН в хорватських та українських прислів'ях

Син – 1. особа чоловічої статі стосовно своїх батьків; 2. перев. мн. нащадки, молоде покоління; 3. ласкаве звертання літньої або дорослої людини до молодого за віком чоловіка, юнака, хлопчика; 4. заст., перев. у звертанні. людина чоловічої статі щодо свого духівника або особи духовного сану; 5. з означ., заст. людина

чоловічої статі, що виступає як представник певного суспільного стану; б. людина як уродженець, житель якої-небудь країни, місцевості, представник якоїсь національності; 7. перен., розм., рідко. тварина чоловічої статі стосовно своїх батьків [152]).

Слово *син* має праслов'янське походження – *synъ* **sūnus*; споріднене з лит. *sūnùs*, прус. *souns*, дінд. *sūnúḥ*, ав. *hūnu-*, гот. *sunus*, дісл. *sunr*, *sonr*, дангл. двн. *synu*, гр. *υῖός*, *υῖός*; пов'язується з дінд. *sūte* «народжує, створює», *sūtiḥ* «народження», *sūtuḥ* «вагітність», ав. *hunāmi* «народжую», ірл. *suth* «народження, плід» [153].

У хорватській мові слово *син* (*sin*) – 1. особа чоловічої статі до батьків (первісток; законний син); 2. а. (у звертанні старшої особи до молодшої) молодший; б. молоде покоління, нове покоління (від батька до сина, з покоління в покоління) [146].

Для традиційної слов'янської родини народження сина є святом і приводом для щастя в родині (табл. 2.6).

Хорвати кажуть, що навіть цеглини, з яких побудований дім, радіють народженню сина: *Kad detić rodi, i cigle se na kući ovesele*. Про синів кажуть, що вони – багатство: *Sinovi su bogatstvo*. Батьків закликають радіти народженню сина: *Raduj se muškom djetetu*.

В українській культурі стіни та кути “радіють” народженню сина: *Як син родиться, то й стіни радіють, Як син родиться, то й угли радуються*.

Хорвати вважають, що якщо в жінки народжуються тільки сини, то Бог таким чином її карає: *Ako Bog hoće da kazni ženu, da joj samo sinove*. Бути матір'ю синів нелегко і без допомоги доньок важко впоратися з господарством. Мати дуже любить свою єдину дитину, чи то сина, чи то доньку, проте дитина не має забувати, що для Бога вона не є єдиною: *Ako si jedinac u majke, nisi u Boga*.

Сини – це не завжди радість і надія батьків, а іноді велике розчарування і сором. Батьки намагаються дати усе, що можуть своїм дітям, проте пізніше часто не отримують належної подяки від своїх дітей. Найбільше батьків ранить поведінка їхніх дітей. Нерідко батько розплачуються за своє добре ставлення до дітей. Діти часто не цінують те, що роблять батьки: *Ako ti je otac pravio kuću, lako ćeš je prodati*. Сини як можуть допомогти батькам, так і можуть знищити батьків і їхні старання: *Sinovi uzdignu, sinovi zatru*. Діти часто бувають невдячними до своїх батьків: *Otac jedva čeka da mu se sin rodi, a sin jedva čeka da mu otac umre*. За неповажну поведінку до батьків, дітей часто карають через їхніх майбутніх дітей: *Ako vičeš oca od praga, tvoja djeca će tebe preko praga*.

Українці кажуть, що батьки мають належним чином виховувати своїх дітей, щоб потім не розчаровуватися в тому, якими в них вирости діти: *Учи сина як годуєш, бо тоді вже не навчиш, як тебе годуватиме*. Батьки жаліють дітей і не привчають їх до роботи в домі, що в майбутньому має погані наслідки: *Чим ви, хлопці дома втираєтесь? – Батько рукавом, мати подолом, а я на печі так сохну!*

Батьки страждають, якщо вони не змогли виховати добрих синів. Хорвати вважають, що краще взагалі не мати дітей, ніж мати поганих: *Bolje je umrijet' bez djece neg po smrti ostavit' zle sinove*. В українській культурі батько платить високу ціну за невихованих синів, які соромлять його і всю родину: *Від поганого сина батько сивіє, Пронав батько з дурними синами*. Українці мають дуже погане ставлення до лінощів дітей, а в тому, що син росте лінивим, звинувачують батька: *Ледащо син – батькові гріх*. За лінощі дітей потрібно карати: *Коли є один син (ледачий), то й того убий*.

В українських прислів'ях простежується протиставлення добрий-поганий син або працюючий-ледачий син. Українці кажуть: *Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй*. Поганий дурний син не зможе втримати і примножити достаток свого батька, а навпаки все розтратить: *Дурному синові і батькове багатство не в поміч, Розумному сину не збирай – сам наживе, а дурному – не*

зоставляй, усе проживе. Люди радіють чужому нещастю, так само радіють і невдалим дітям інших людей: *Чужий син дурний – сміх, а свій син дурний – плач.*

В хорватській мові теж наявні прислів'я, у яких згадуються дурні сини, які неспроможні зберегти дім і сім'ю в достатку: *Kuću ne raskućuju glupi sinovi, nego mnogo pametni, U svakoј kući dosta je jedan pametan.*

Сини часто не цінують старання своєї матері і не допомагають їй на старості: *Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku, U devet hvala, u jednom hrana.* Мати турбується про своїх синів більше, ніж сини про неї: *Син ходить в жупани, а матір водить в лахмітті.*

У хорватській мові є прислів'я, у яких описується те, що і батько часто не отримує подяки від своїх синів. Батьки, не жалкуючи грошей і зусиль, віддають усе дітям, натомість у старості вони не завжди мають допомогу від своїх нащадків: *Dok otac hrani sinove, ne ču niko; a dok sinovi oca, začu svak, Kad otac hrani sina, niko ne zna, a kad sin hrani oca, zna cijelo selo.*

Kad otac daje sinu, smeju se i otac i sin; a kad sin oca, plaču i otac i sin – ймовірно значення полягає в тому, що коли батько щось робить для своїх дітей, то він про це швидко забуває і його син забуває, а коли син щось робить для батька, то йому не до вподоби безкорисно будь-що давати навіть рідному батькові.

Батько бажає мати гідних синів, якими він пишатиметься. Батько надає перевагу тому, щоб його сини були кращими за нього: *Čovjek želi da je od svakoga bolji, a od sina da je gori.* Про сильних і здорових синів українці кажуть: *У нього сини – як качани.* Сини відрізняються від свого батька: *Син хоч мій, але розум має свій.*

Хорвати стверджують, що мати дитину чоловічої статі набагато важче. Виховання сина в хорватській культурі порівнюється з доглядом за вороною і конем: *Ko nije čuvaо vrane, konja i mušku djecu, taj ne zna za тuku.* Хорвати кажуть,

що дітей мати – це добре, проте сина мати – це дуже важко: *Lasno je dijete imati, ma je teško sina imati.*

Українці кажуть, що батьки мають серйозно займатися вихованням синів, зростати їх у дисципліні, інакше з синів не виросте нічого хорошого: *Як дуба не нахилиш, так великого сина добре не навчиш.*

Для обох культур характерно те, що перевага надається більшій кількості синів, аніж одному. Хорвати про одного сина в родині кажуть, що він божевільний: *Tko ima jednog prasca, ima ga pritila, a tko ima jednoga sina, ima ga mahnila.* Українці мають зневажливе ставлення до одного сина в сім'ї: *З єдинака – як не пес, то собака.* Один син в українській родині не рахується: *Як двоє у батька дітей, то як єдно; а як єдно, то як ні єдного.* В українській народній культурі символічне значення мають цифри три і сім. Про трьох синів кажуть: *Один син не син, два сини півсина, три сини – ото тільки син.* Тобто три сини вважаються достатньою кількістю, аби батьки могли сказати, що в них є син. Про сімох синів кажуть: *Сім синів годую, всім і щастя готую, Де одинець – хазяйству кінець, де сім – щастя всім.* Сім синів можуть не тільки втримати господарство, а й примножити його. З сімома синами нічого не загрожує родині.

Однак хорвати вважають, що одного сина виростити набагато легше, нід двох, один син приносить щастя, а два сини приносять муку: *Sam sin draži o meda, dva teža od leda.*

Хорвати наголошують на тому, що для батька особливе значення має наявність синів: *Nije bogat onaj ko ima dosta volova no onaj ko ima dosta sinova.* Про сина кажуть, що завдяки йому “перенароджується”, змінюється і сам батько: *Sin oca rađa, Ako otac ne može da rodi sina, sin oca može.*

В українській культурі синів закликають до пияцтва і бійки з метою показати, що син гідний свого батька: *Пий та людей бий, щоб знали, чий син.* Українці закликають синів пити якомога більше: *Пий, синку, та не похмеляйся.*

У прислів'ях відображається особлива любов матері до її сина. Хорвати вважають, що мати дуже любить і шанує своїх дітей: *Svaka je majka ponosna na svoga sina, Svaka ptica svome jatu leti, svaka se majka svoga sina sjeti.*

Українська мати хвилюється, щоб з її синами не сталося нічого поганого, тому українці кажуть, що *Боязливого сина мати не плаче.*

Хорвати вважають, що хороша і здорова мати народжує й таких самих дітей: *Obila majka rodila obila junaka.*

Концепт ДОНЬКА в хорватських та українських прислів'ях

Дочка – 1. особа жіночої статі стос. до своїх батьків; 2. ласкаве звертання літньої людини до молоді жінки або дівчини; жінка, яка тісно, кровно зв'язана з своїм народом, своєю країною [152]). Походить від праслов'янського *dъkti, род. в. *dъktere; споріднене з лит. dukte «дочка», прус. duckti, дінд. duhitá, ав. dugədar-, гот. dauhtar, нвн. Tochter, гр. θυγάτηρ, вірм. dustr, тох. А skāsar, В tkāser; питання про зв'язок цієї назви з дієсловом, що означає «доїти; годувати груддю» (пор. дінд. duhitá: duh- «доїти», іє. *dheugh-) остаточно не розв'язане [153].

У хорватській мові слово *дочка* (*kći, kćer, kćerka*) – дитина жіночої статі щодо своїх батьків.

У хорватських прислів'ях крім того, що згадують, якщо в матері народжуються тільки сини, то її карає Бог, згадують і те, що, якщо в матері народжуються тільки дочки, то це теж божа кара: *Koga hoće Bog da kazni, dade ti jedinicu za ženu* (табл. 2.7).

У хорватській мові є прислів'я, у яких розкривається негативне значення до народження доньки, так і є прислів'я з позитивним значенням. Кажуть, що чоловік, який, крім дружини, має ще і дочку, помре від голоду: *Ko ima jednu ženu, taj će se svađati, a ko ima dve, taj će umreti od gladi.* Хорвати називають доньок

зозулями, а синів – соколами: *Ko nema sokola, i kukavici se veseli*. Хорватська родина засмучується, якщо народжується дитина жіночої статі: *Plači vatra, djevojka se rodila*.

Українці про дочок кажуть, що вони все забирають з батьківського дому: *Дочки оставляють без сорочки*.

Натомість у хорватській мові є й прислів'я, з позитивним значенням про народження дівчинки. Кажуть, що дочка – це права рука: *Žensko čedo – desna ruka*. Хорвати надають особливе значення наявності дочки в родині: *Kuća bez djevojke – proljeće bez cvijeća*. Мати радіє народженню дівчинки: *Željna majka ženskom čedu rada*. Українці, як і хорвати, порівнюють дочку з зозулею, проте в українській мові це порівняння має позитивну конотацію: *Чути в хаті дочку, як зозулю в садочку*.

Для хорватської сім'ї більшого значення має щастя дочок, ніж синів: *Bolje su sretnje šćeri, no nesretnji sinovi*.

У хорватській культурі саме мати видає свою дочку заміж: *Ako misliš kćerku dobit, klanaj se majci, Jagnje ovcu prodaje, majka ćerku udaje*. Хорвати вважають, що обирати дружину потрібно, зважаючи на те, яка в неї мати. Існує думка, що дочка – це мамина копія: *Gledaj majku, a uzmi šćercu, Gledaj majku, pa šacuj ćerku, Gledaj konja je l' debela vrata, a djevojku kakva joj je majka, Po majci ćeš poznati kakva je ćerka, Vidi majku, pa prosi ćer*.

Хорвати вважають, що жінку треба обирати за її фізичними характеристиками: *Gledaj konja široka vrata, a djevojku golema uzrasta*.

У слов'янських сім'ях погано ставляться до однієї дочки в сім'ї: *Jedinica, i majke razbludnica, Як одна, то й нема талана*. Одну дитину мама дуже розпещує: *Що то вже – одиначка: баловниця у матері*.

В обох мовах є прислів'я, у яких протиставляється кількість дочок. Одна дочка в хорватській родині не рахується, дві – оптимальна кількість, а коли

доньок три, то виникає проблема з тим, як їх видати заміж: *Jedna (kći) kao nijedna, dvije kao i jedna, a tri misliti – kako ćeš ih razudati, Jednu je lasno udati, a i dvije je kojekako, ali kad su tri onda je nevolja*. Символічне значення має цифра сім і в прислів'ях про дочку: *У кого дочок сім, то ї щастя всім, а у мене одна, та щастя нема, Де донька одна, там доля гірка, а де дівок сім, там доля усім, Сім дочок – свій таночок, Сім дочок – свої вечорниці*. Цифра шість також з'являється в прислів'ях про доньку: *Шість дівок – свої вечорниці*.

Хорватська мати має надію, що її донька виросте доброю. Навіть погана мати сподівається, що матиме гідну дитину: *Da je mati najgora, želim da joj kći dobra bude, Majka ako je najgora, opet je rada, da joj kći bude dobra*.

Про дочку кажуть, що вона є “чужим щастям”, “чужою вечерою”, “чужим домом”, адже одного дня вона залишить рідну домівку і житиме в іншій родині зі своїм чоловіком: *Ne raduj se ženskom detetu – ono je tuđa sreća, Djevojka je tuđa večera, Žensko je dijete tuđa kuća*. Після того, як дівчина виходить заміж, її починають називати сусідкою: *Šćerka udata susjeda nazvata, Kći udana, susjedom nazvana*. Мати доньку означає мати багато проблем, проте донька є честю свого дому: *Djevojke su iskor ali čast kući*. Українці кажуть, що дочка – це “чужа користь”: *Дочки чужа користь, Діти чужа користь, а найбільш того дочки*. Кажуть, що сина батьки годують для себе, а дочку – для інший людей, бо вона вийде заміж і житиме в іншій родині: *Годуй сина для себе, а дочку для людей*. У прислів'я постійно наголошується на тому, що донька залишить батьківський дім: *Дочка – як ластівка: пощебече, пощебече та полетить*.

Хорвати і українці думають, що, віддавши дочку заміж, родина позбавляється зайвого клопоту. Хорвати кажуть, що одружитися для чоловіка – це одне щастя, а видати доньку чи сестру заміж – два: *Ko ženi, jedno veselje ima, ko udava dva (jedno što mu se kći ili sestra udaje, a drugo što mu se briga skida s vrata)*. Про сина кажуть, що він може затриматися в батьківському домі, а про доньку, що її треба якомога швидше видати заміж: *Ženi sina kad hoćeš, a kćer udaj kad možeš, Жени сина, коли хоч – коли можеш, давай доч*. Українці навіть готові

заплатити тому, хто одружиться з їхньою донькою: *Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому, Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплати кому, щоб взяв біду з дому, До сім літ чеши, по семи літах стережи, – ще заплати кому, щоб взяв лихо з дому.* Мати дуже старається, аби хтось одружився з її донькою: *Дочку мати хвалила, поки з рук звалила.* Мати радіє, коли хтось хоче знайти дружину: *Majki se umiljava, tko kćerku potražava.*

Водночас з радістю матері, коли її донька виходить заміж, вона відчуває смуток: *Teško majci ro djevojci, Majka ćerku udaje, ovca jagnje prodaje.* Мати застерігає дочку від заміжнього життя: *Співай, доню, дома, бо в людях наплачешся.* Для кожної матері її донька – найкраща: *Svakoj majci svoja ćerka lijepa i poštena.*

Для хорошої дівчини легко знайти чоловіка: *Radljivoj djevojci ubrzo svatove.* Хорвати кажуть, що у разі, якщо є хлопець, який шукає дружину, то вибір завжди є: *Robe dosti, kad je muštetija.*

Хорватський народ вважає, що дівчина, перебуваючи в шлюбі, змінюється і стає гіршою, ніж вдома поряд з мамою. До шлюбу дівчина спокійна і слухняна, а після весілля стає балакучою і норавливою: *Dok je kćerka u tamice, mirnija je od janjice (ovčice), a kad se s mužem sdruži, od aršina jezik pruži, Kad se cura u majke goji, pod kosom joj jezik stoji, a kad se s mužem združi, od aršina jezik pruži.*

У хорватській культурі велике значення надається посагу для доньки. Сім'я видає дівчину заміж, а батько збирає придане: *Rod (rodbina) djevojku udava, a otac prćiju dava, Rod djevojku udaje, a otac je oprema.* Хорвати вважають, що видати дівчину заміж – це нелегка праця і вимагає значних витрат: *Tko nije kuću gradio i ćerku udavao, ne zna šta je trošak, Teško kesi često kumujući, a još teže ćerke udajući.*

І хорватський, і український народи вважають, що виховувати доньку потрібно суворо, аби вона виросла працювитою і слухняною. Мати у хорватській родині любить доньку, проте і карає її: *Majka ćerku miluje i kara,*

Majka kćerku i bije i kara, te se opet s njom razgovara. При вихованні доньки допустимим є фізичне покарання: *Na pseto zamahni, a đevojku udri, Tko ne tuče ćerku, tući će sebe po koljenu, Udri đevojci mjesto đe sjedi, Ženskom djetetu treba tući i mjesto gdje sedi.* Українці теж наполягають на суворому вихованні дівчини: *Коли хочеш з доні молодиці, то держи в їжових рукавицях.* Український народ закликає дівчат бути працьовитими: *Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шить, Ти думаєш, доню, що вмреш і не бійсь!., вставай, та сорочку пряди, У лінивої дочки брудні сорочки.* Саме мати привчає дівчину до праці: *Чого мати научить, те й дочка знає.*

У більшості прислів'їв виражається перевага дітей чоловічої статі над жіночою. Українці вважають, що більшість родинних витрат йде на дочок: *Годуй синки – готуй сунки; годуй дочки, та будеш ходити без сорочки, Годуй дочки, хоч без сорочки.* Кажуть, що і з синами нелегко, проте з доньками ще важче: *І у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки, Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть.* І у доні зазнаєш лихої долі. Натомість в хорватській мові є прислів'я, у яких зазначається, що краще мати доньку, ніж сина. Діти чоловічої статі часто гинуть: *Đe junaci – lelekanje; đe đevojke – tu pjevanje,* а діти жіночої статі можуть подарувати онуків: *Gdje je djevojaka, bit će i djetića.*

Висновки до другого розділу

У другому розділі дослідження проведено етнолінгвістичний, порівняльний аналіз паремій хорватської та української мов про родину й сімейні взаємини. У підрозділах розглянуто прислів'я про батьків (концепт МАТИ, концепт МАЧУХА, концепт БАТЬКО, концепт ВІТЧИМ) і прислів'я про дітей (концепт ДІТИ, концепт СИН, концепт ДОНЬКА).

Загальна кількість зібраних паремійних одиниць складає 1050, з них 611 хорватських прислів'їв і 439 українських прислів'їв.

Під час дослідження було встановлено, що найбільшу кількість складають прислів'я про дітей і про зв'язок між батьками й дітьми. Зокрема, у хорватській мові зафіксовано 318 прислів'їв про дітей, а в українській – 209.

Кількість прислів'їв про матір значно перевищує кількість з прислів'їв про батька. У хорватській мові виявлено 115 прислів'їв про матір, а в українській – 72. Прислів'я з про матір складають другу за кількістю групу прислів'їв хорватської та української мов.

Установлено, що кількість прислів'їв про доньку в хорватській мові перевищує кількість прислів'їв про сина. Третю групу за кількістю прислів'їв в хорватській мові складають прислів'я про доньку (78 прислів'їв), четверту групу – прислів'я з про сина (51 прислів'я).

На відміну від хорватської мови, в українській мові переважають прислів'я з про сина (47 прислів'їв) і вони займають третю групу. Прислів'я української мови про доньку складають п'яту групу у кількості 36 прислів'їв.

П'яту групу прислів'їв хорватської мови займають прислів'я про мачуху (24 прислів'я), шосту – прислів'я про батька (20 прислів'їв) і сьому групу – прислів'я про вітчима (5 прислів'їв).

Четверту групу прислів'їв української мови складають прислів'я про батька у кількості 37 прислів'їв, п'яту – прислів'я з концептом ДОНЬКА (36 прислів'їв), шосту – прислів'я з концептом МАЧУХА (33 прислів'я), а сьому – прислів'я з концептом ВІТЧИМ (5 прислів'їв).

Встановлено, що найменшою групою за кількістю прислів'їв є прислів'я про вітчима (по 5 в кожній мові), а прислів'я з про мачуху значно перевищують кількість прислів'їв про вітчима (24 прислів'я у хорватській мові, 33 прислів'я в українській).

У ході дослідження паремійного фонду хорватської та української мов з'ясовано, що мати займає особливе місце в родинній ієрархії. Для хорватського та українського народів мати є святиною і має найвищу цінність.

В українській культурі важливе значення надається рідній матері, також розкриваються переваги рідної матері над нерідною. І в хорватській, і в українській мовах є прислів'я, у яких стверджується, що справжньою матір'ю є не та, що народила, а та, що виховала.

Материнська любов є самовідданою і всепрощаючою. Незважаючи ні на що, мати ніколи не припиняє любити своїх дітей. У прислів'ях хорватської та української мов діти часто порівнюються з їхньою матір'ю.

Для хорватських і українській матерів найбільшим горем є смерть дитини. Мати сприймає біль і поразки своїх дітей дуже близько до серця. У свою чергу, і смерть матері має великий вплив на дітей.

У хорватській мові є прислів'я, у яких описується материнська лють і суворість до дітей. В обох культурах материнська кара і любов є взаємопов'язаними.

В українській мові є прислів'я про те, що мати у житті дитини займає вищу, позицію ніж батько. Хорвати велике значення надають зв'язку матері та її сина.

Мачуха в хорватській та українській мовах переважно має негативну конотацію. У паремійному фонді української мови не було знайдено жодного прислів'я, у якому б мачуха згадувалася в нейтральному або позитивному значенні.

Українці та хорвати переконані, що рідна мати краща, ніж мачуха. В українській мові є прислів'я про негативне ставлення мачухи до нерідних дітей. Хорвати зауважують, що мачуха рідко приділяє достатню кількість уваги нерідним дітям.

У прислів'ях української мови мачуха протиставляється рідній матері. В уявленні хорватів і українців мачуха, як і батько, ніколи не замінить рідну матір. Для українського та хорватського народів мачуха є гіршою, ніж вітчим.

Образ матері як святині та найважливішою людини в житті дітей відображається у хорватських та українських народних прислів'ях, натомість про батька як святиню зауважується тільки в прислів'ях української мови. Для хорватського народу більше значення в житті дитини має мати.

Особлива роль надається батькові у вихованні дітей в хорватських і українських родинах, адже діти часто наслідують саме поведінку свого батька. Вчинки і характер батька впливають на становлення і розвиток його дітей. У хорватських і українських прислів'ях зауважується небажання дітей допомагати батькові. Хорвати та українці часто порівнюють дітей з їхнім батьком.

Прислів'я про вітчима в хорватській та українській мовах мають негативну конотацію. Українці кажуть, що рідний батько кращий за нерідного. А хорвати мають двояке ставлення до наявності чи відсутності батька. З одного боку, вони стверджують, що краще мати вітчима, ніж не мати батька взагалі. З іншого боку, кажуть, що краще взагалі не мати батька, ніж мати поганого.

Для хорватської та української культур діти – це найбільше щастя родини. Український та хорватський народи надають особливого значення дітям у житті

людини. Найважливішою цінністю для українців і хорватів є діти. Окрім прислів'їв про дітей з позитивною конотацією, у хорватській та українській мовах виявлено прислів'я, які мають негативне забарвлення і описуються труднощі сімей з дітьми.

У традиційній українській родині надається велике значення кількості дітей. Для українців мати одну дитину – значить не мати дітей взагалі. Для хорватів кількість дітей немає вагомого значення. Прислів'я хорватської мови розкривають недоліки сімей, у яких є багато дітей.

В українській мові, на відміну від хорватської, виявлено багато прислів'їв, у яких порівнюються добрі й погані діти.

Для хорватської родини важливо, щоб батьки були молодими. У прислів'ях хорватської мови є прислів'я про тяжку долю пізніх дітей в родині.

В українській мові дорослі й малі діти часто протиставляються. У хорватській мові таких прислів'їв значно менше. Також в українських прислів'ях порівнюються свої та чужі діти.

Особливе значення хорватській та українській народи надають вихованню дітей. У культурі хорватів і українців допускається фізичне покарання дитини у разі її неслухняності. Проте в українській мові є і прислів'я, у яких заперечується необхідність фізичного покарання дітей.

Для українців і хорватів свої діти – найкращі. Якими б поганими не були діти, батьки завжди їх люблять і ніщо не в стані змінити ставлення батьків до їхніх дітей.

У хорватській та українській мовах є велика кількість прислів'їв, у яких розкривається важкість вигодовування дитини.

Найбільшу підгрупу прислів'їв про дітей складають прислів'я, у яких порівнюються батьки та діти.

У прислів'ях української мови стверджується думка про те, що для батьки є найвищою цінністю для дітей. Так само і для батьків, діти – це найдороже в їхньому житті. В українській культурі більшого нещастя для батьків немає, як смерть дитини.

Під час аналізу прислів'їв було з'ясовано, що перевагу в хорватській та українській родині зазвичай мають діти чоловічої статі. Для традиційної слов'янської родини народження сина є особливим святом і приводом для щастя. Хорвати стверджують, що мати дитину чоловічої статі дуже важко.

Хорвати кажуть, що сини – не завжди батьківська рідкість, а й інколи велике розчарування. Українці вважають, що батьки мають приділити належну увагу вихованню синів. Хорватські та українські сім'ї дуже страждають, якщо вони не змогли виховати гідних синів.

В українській мові є прислів'я, у яких протиставляються добрі й погані сини. У прислів'ях хорватської та української мов засуджується неповажливе ставлення синів до батьків. У хорватських прислів'я відображається особлива любов матері до її сина.

Для обох культур характерно те, що перевага надається великій кількості синів. В українській культурі виявлено зневажливе ставлення до одного сина в сім'ї. Натомість хорвати вважають, що одного сина виховати набагато легше.

Хорватська та українська мови містять прислів'я з негативною і позитивною конотацією про народження дитини жіночої статі. Хорвати називають дочку “чужим щастям”, “чужою вечерєю”, “чужим домом”, бо одного дня вона залишить рідну домівку і житиме в іншій родині зі своїм чоловіком. Українці кажуть, що дочка – це “чужа користь”. Хорвати та українці вважають, що родина позбавляється зайвого клопоту, коли видає дівчину заміж. Хорватський та український народи наголошують на важливості суворого виховання доньки.

У хорватській культурі саме мати видає дочку заміж. Майбутню дружину обирають, оцінюючи її матір. Придане для хорватської дівчини збирає її батько. Хорватський народ вважає, що дівчина, перебуваючи в шлюбі, стає гіршою, ніж у батьківському домі.

Для обох культур характерним є погане ставлення до однієї доньки в родині. Було виявлено прислів'я, у яких протиставляється одна і більше дочок. У хорватській родині оптимальною кількістю є дві дочки, а в українській символічне значення мають сім дочок.

ВИСНОВКИ

Невід'ємною складовою культури є мова. Національні особливості менталітету народу зберігаються в його мові. Прислів'я є невичерпним скарбом народної культури. У пареміях відображаються універсальні і національно-специфічні особливості, взаємини між людьми, цінності народів. Проблема вивчення етнокультурних компонентів, які репрезентують світосприйняття, культуру й менталітет народу, є актуальним напрямом дослідження в сучасній лінгвістиці.

Концепт РОДИНА є багатовимірним і універсальним для мовної картини світу. Концепт РОДИНА містить морально-етичні, матеріальні та духовні цінності, світосприйняття, культуру і особливості взаємозв'язків між членами однієї родини.

У ході дослідження з'ясовано, що родина займає важливе місце в культурі хорватського та українського народів, а паремії про родину є багатим матеріалом. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що родина є однією з найважливіших (якщо не найважливішою) цінностей хорватського та українського народів. У народних прислів'ях відображається система родинних цінностей хорватів і українців.

Результати проведеного аналізу паремійних одиниць хорватської та української мов про родину засвідчують те, що хорвати та українці мають схожі уявлення про родину і взаємини між родичами. Виявлено незначні відмінності у вихованні молодого покоління, ставленні батьків до дітей і навпаки.

Сучасний погляд на родину і взаємини в сім'ї відрізняється від традиційного погляду, деякі традиції вже давно втратили актуальність або зовсім зникли. Паремії як стисле і лаконічне відображення життєвого досвіду, представляють цінність для дослідження національної культури народу. Вивчення паремій необхідне задля збереження пам'яті про минуле і поваги до давніх забутих традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айдачич Д. Про польського мовознавця Єжи Бартмінського // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2011. Вип. 16. С. 3-12.
2. Айдачич Д. Українські та сербські фразеологізми в порівняльних міжслов'янських дослідженнях // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2014. Вип. 25. С. 3-9.
3. Ајдачић Д., Ајдачић Л.Н. Поредбена српско-українська фразеологіја : монографія. Београд, 2015. 242 с.
4. Барилова Г. К., Глуховцева К.Д. Українська етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 225 с.
5. Бондаренко Д. В. Лінгвокультурний зміст українських паремій із концептом «родина» / Д. В. Бондаренко // Філологія ХХІ століття : зб. наук. пр. студентства й наук. молоді / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. – Харків : ХНПУ, 2020. – С. 8–11.
6. Борисов О., Петракович В. Лексична репрезентація концепту «дитинство» (на матеріалі сучасних лексикографічних джерел). Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. № 40. С. 164–167.
7. Васильченко О. М. (2012). Концепт «сім'я» в постнекласичній психології. «Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки» т. 2, вип. 2, с. 38–42.
8. Васильченко О.М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія / О.М. Васильченко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 547 с.
9. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной]. - Москва : Яз. рус. культуры, 1999. - XII, 776, [1] с. : портр.; 24 см. - (CEU) (Язык. Семиотика. Культура).
10. Велічанова, О. В., Левун, Н. В. (2014). Концепт діти у фонді українських паремій. «Український смисл» 1, с. 3–14.

11. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. С. 72–79;
12. Водяна, Л. В. (2019). Прислів'я та приказки як першоджерело правового звичаю німецької родини. «Молодий вчений. Філологічні науки» 1 (65), с. 101–103.
13. Воропай О. Звичаї нашого народу : етногр. нарис : [у 2 т.] / О. Воропай. - Мюнхен : Укр. вид-во, 1958. Т. 1 . – 1958. – 308 с.
14. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2011. Т. 14. № 2. С. 61.
15. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Олекса Воропай. – К. : АВПТ “Оберіг”, 1993. – 590 с.
16. Гаврилова В. В. Теоретичні засади вивчення паремій. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки, 2015. Вип. VII. С. 11-20.
17. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977. 703 с.
18. Голик Р. Гори, долини і тексти: етносеміотика фольклорного простору Яна Адамовського і «культурологія природи» Яцека Возняковського. Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2003. С. 551.
19. Голубовська І. О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мови) / І. О. Голубовська // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 5–9.
20. Голубовська І. О. Сучасна українська лінгвоконцептологія: стан і перспективи розвитку. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький, 2016. Вип. 10(1). С. 152–153.
21. Голубовська І.О. Універсальні та національно-специфічні константи мовної свідомості в дзеркалі паремій: лінгвокультурологічний підхід. Одеський лінгвістичний вісник, (9 (3), С. 7–13.
22. Городецький А.В. Сімейні цінності у системі світоглядних орієнтацій сучасної української молоді. Видавничий дім «Гельветика», 2020, с. 10-17

23. Гримич М. В. З історії української системи спорідненості // Етнічна історія народів Європи, 2000. Вип. 4. С. 59-64.
24. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества // Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Искусство, 1984.
25. Даниленко Л. І. Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту / Л. І. Даниленко // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 78–83.
26. Даниленко Л. І. Чеська пареміологія, її концептуальний простір і культурні домінанти. Академперіодика, 2008. С. 208-221.
27. Дмитренко Л. В. Концептуальна картина світу в поетичних творах / Л. В. Дмитренко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К., 1999. – С. 37–44.
28. Дубравська З. Р. Паремії як засіб пізнання системи мови // Молодий вчений, 2017. № 4.3 (44.3). С. 77-80.
29. Дуганджич А. Контрастивні дослідження української фразеології в Хорватії. // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур, 2011. Вип. 16. С. 52-64.
30. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Жайворонок; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
31. Жайворонок Н. В. Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
32. Жайворонок В. В. Нариси з української етнолінгвістики. — К., 2007.
33. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук // Мовознавство.— 2004.— № 5–6.— С. 23–36.
34. Завгородня Д. «Волос довгий, а розум короткий»: гендерні стереотипи у східнослов'янських та арабських прислів'ях // Слов'янський світ : щорічник. Київ, 2019. Вип. 18. С. 156-180.
35. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) / відп. ред. О. О. Тараненко. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. С. 7–47.

36. Казьмірик С. М. Цінності та їх класифікація в аксіосфері людини / С. М. Казьмірик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Педагогіка. - 2012. - Т. 209, Вип. 197. - С. 90-92.
37. Калько В. Вербальна репрезентація концепту діти в українських пареміях / В. Калько // Мовознавчий вісник. - 2012. - Вип. 14-15. - С. 271-279.
38. Калько В.В. Концепти МОЛОДІСТЬ і СТАРІСТЬ в українській мові (на матеріалі паремій) // Лінгв. студії. 2012. Вип. 24. С. 110–114.
39. Калько В.В. Репрезентація рівня інтелектуального розвитку людини в українських пареміях // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : Збірник наукових праць. Херсон : Видавництво ХДУ. 2012. Вип. 10. С. 187–192.
40. Калько В. Лінгвокультурний аналіз концепту кохання (на матеріалі українських паремій) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 1. С. 44–48.
41. Калько В.В. Проблема дефініції паремії в сучасній лінгвістиці. Мовознавчий вісник. 2018. Вип. 24–25. С. 77–86.
42. Кант И. Сочинения в шести томах / Под общ. ред. В. Ф. Асмуса. А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана (Философское наследие. Акад. наук СССР. Ин-т философии). Москва : изд-во «Мысль», 1965. С. 349-588.
43. Капак, Ю. М. (2016). Німецькі та українські паремії семантичної сфери «Шлюб» (гендерний аспект). «Мова і культура» 19, т. I (181), с. 268–273.
44. Капак Ю. М. Гендерний аспект семантичної сфери "шлюб" у німецькій ідіоматиці / Ю. М. Капак // Мова і культура. - 2012. - Вип. 15, т. 3. - С. 109-116.
45. Кисельова А. Л. Концепт "Жіночість" у вікторіанській лінгвокультурі : Дис... канд. наук: 10.02.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007.
46. Китанова М. Семейството в традиционната българска култура (аксиологични аспекти). В.: Български език, кн. 4, 2018. С. 103-115.
47. Ключник Т.О. Фразеологічна репрезентація концепту РОЗУМ в українській мовній картині світу // МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. – Вип. 22. – Т. II (197). – с. 106 - 112.

48. Ключник Т.О. Репрезентація концепту РОЗУМ в паремійному фонді української мови // Закарпатські філологічні студії. — 2020. — №14. — С. 45-49.
49. Ковальська Н. А. Семантико-стилістичні функції паремій: теоретичний аспект. Культура народів Причорномор'я, 2004. № 47. С. 22-28.
50. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
51. Колоїз Ж. В., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: Практикум / за ред. Ж. В. Колоїз. — Кривий Ріг, 2014. — 77 с.
52. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / Віталій Кононенко; М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. — Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2004. — 247 с.
53. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті / І. В. Кононенко // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 75–79.
54. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. К. : Вища шк., 2008. 327 с.
55. Корнева Л. М. Традиції етносу в українських прислів'ях про сім'ю // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах, 2016. Вип. 34. С. 220-234.
56. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. / Т. А. Космеда; Харківський державний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди — Х., 2001. — 32 с.
57. Космеда Т.А., Осіпова Т.Ф. Комунікативний кодекс українців у пареміях : Тлумачний словник нового типу. Дрогобич : Коло, 2010. 272 с.
58. Космеда Т.А., Колонюк С. Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження // Лінгвістичні студії. Випуск 43. С. 12.
59. Косович О.В. Співвідношення понять «мова» та «національний дух» у філософії мови В. фон Гумбольдта // 4 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 3. С. 137-140.
60. Коул М. Культура и мышление. Психологический очерк / М. Коул, С. Скрибнер / Пер. с англ. П. Тульвисте, под ред. и с предисловием А. Р. Лурия. — М.: «Прогресс», 1977. 262 с.

61. Коцюба З. Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження. Мовознавство. Київ : Академперіодика, 2009. № 2. С. 34-47.
62. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проверб'яльному просторі (від універсального до національного) : монографія / З. Г. Коцюба. – Львів : ДП Видавничий дім «Укрпол», 2010. – 472 с.
63. Кравець В. Соціально-економічні передумови гендерної стратифікації первісного суспільства // Україна–Європа–Світ = Ukraine–Europe–World : міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 11. С. 131-137
64. Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе концепт / Жанна Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 67-79.
65. Кришко А. Ю. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX століття : монографія / А. Ю. Кришко, Н. М. Бріт. – Умань : ФПО Жовтий О.О., 2015. – 179 с.
66. Кузенко Г. М. Парадигма гендерних стереотипів у мовній картині світу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія, 2014. Вип. 8(2). С. 243-245.
67. Лазарович О. М. Мовні стереотипи і мовна картина світу // Культура народів Причорномор'я, 2002. № 32. С. 79-81.
68. Лановик М. Психолінгвістична теорія О. Потебні у перекладознавстві: витоки, становлення, розвиток // Питання літературознавства. – 2010. – Випуск 81. – С. 24-36.
69. Літвінова О. В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін / О. В. Літвінова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. - 2013. - № 2. - С. 150-158.
70. Лебеденко Ю. М., Василенко Я. В. Вербалізація концепту дім в українській, російській і польській мовах. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 2013. Том 1. С. 91-95.
71. Левицкий О. И. Черты семейного быта Юго-Западной Руси в XVI — XVII вв. — Киев, 1909.
72. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Львів, 2005. С. 10–21.

73. Макарець Ю. С., Сліпчук О. М. Концепти рід, родина, сім'я в мовній картині світу українців. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. Ніжин, 2013. Кн. 1. С. 75–78.
74. Манчул Б., Марчук М. Лінгвістична парадигма в структурі гуманітарно-наукової методології. Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Вип. 621-622. Філософія, с. 59-65.
75. Марфіна, Ж. (2014). Етнолінгвокультурний зміст українських паремій із семантичним компонентом 'спорідненість'. «Українська мова» 2, с. 51–60.
76. Мороз Т. О. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами. *Poznańskie Studia Slawistyczne*. 2021. Nr 21. S. 227–246.
77. Мороз Т. О. Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія. Вип. 1(45), 2021, С. 312–320.
78. Новая философская энциклопедия: В 4 томах. Ред. совет: Степин В.С., Гусейнов А.А., Семигин Г.Ю., Огурцов А.П. и др. – М.: Мысль, 2010. Т. 1 – 744 с. /Т. 2 – 634 с. /Т. 3 – 692 с. /Т. 4 – 736 с.
79. Осовська І.М. Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови // *Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2010. № 7. С.141-145.
80. Осовська І.М. Різномірні прояви прецедентності в німецькомовному сімейному дискурсі // *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. - 2011. - Вип. 551-552. - С. 106-115.
81. Павицька К. М. Сутність і структура цінностей сімейного життя старшокласників. - С. 93-100.
82. Пазяк М.М. Українські прислів'я та приказки : Проблеми пареміології та пареміографії. К. : *Наук. думка*, 1984. 203 с. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. К., 2010. 844 с.
83. Поповић Љ. Језичка слика стварности: когнитивни аспект, контрастивне анализе // *Универзитет у Београду, Филолошки факултет*, 2008, 308 с.
84. Потєбня О.О. З лекцій теорії словесности : Байка, прислів'я, приповідка : пер. з рос. / Олександр Опанасович Потєбня; За ред. проф. О. Вєтухова та Ф.Ю. Зелінського; В перекладі А. Диких та М. Оглобліна. – Видання четверте. Харків : Державне видавництво України, 1930. 112 с.

85. Потебня А. А. Мысль и язык // Хрестоматия по истории языкознания XIX-XX веков / Составит. В. А. Звегинцев.— М., 1956.— С. 10–20.
86. П'ятковська Т. Концепти української ментальності в мовному дискурсі паремій / Т. П'ятковська // Рідний край. - 2014. - № 1. - С. 94-97.
87. Рудюк Т. В. Концептосфера як об'єкт дослідження сучасного мовознавства / Т. В. Рудюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. - 2011. - Вип. 7. - С. 411-416.
88. Саєвич І.Г., Ключник Т.О. Номінативний простір «РОЗУМ» в українській лінгвокультурі // Вісник Запорізького національного університету : Збірник наукових праць. Філологічні науки. 2018. № 1. С. 148–154.
89. Селиванова Е. Синергетика дискурса фразем и паремий // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : збірник наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 12. С. 417–421.
90. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 150, 409–411.
91. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / О. Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с
92. Сердюк А. М. Теоретичні засади вивчення концепту / А. М. Сердюк // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2009. – № 34. – С. 108–112.
93. Сердюк Н.М. Сімейні цінності як основа формування взаємин в сім'ї. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Liverpool, 2020, с. 928-931.
94. Скробот А.І. Лінгвокультурологічні особливості іспанських паремій з анімалістичним компонентом. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 10 (1). С. 173–175.
95. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. – М. : УРСС Эдиториал, 2007. – 257 с.
96. Терещенко Т. В., Гончаров О. А. Гипотеза лингвистической относительности: теоретический анализ и эмпирические данные. Dubna Psychological Journal. 2014. № 2. С. 11-24.

97. Толстой Н. И., Толстая С. М. Славянская этнолингвистика: вопросы теории. М. : Институт славяноведения, 2013. 240 с.
98. Тюріна Ю. В. Стан дослідження проблеми статі і гендеру в психологічній науці // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки, 2018. № 1. С. 226-239.
99. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: [Навч. посіб] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
100. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку. Новое в лингвистике. Москва, 1960. Вып. 1. С. 157–201.
101. Фурман А. О. Психокультура української ментальності : наукове видання / А. О. Фурман. – Тернопіль : Думка, 2008. – 132 с.
102. Хоменська І. Формування основних сегментів терміносистеми когнітивної лінгвістики (діахронічний та синхронічний аспекти) / Інна Хоменська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2014. – № 791 : Проблеми української термінології. – С. 169–174.
103. Хомчак О. Специфіка об'єктивації концепту дім в українській лінгвокультурі / О. Хомчак // Jazyk a kultúra. – 2021. – № 12. – С. 17–24.
104. Чернова А.В. Концепти “батько”, “мати” в українській лексико-фразеологічній системі світу : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Д., 2010. 20 с.
105. Чернова А. В. Концептуальна статусна дихотомія «батько-дитина» // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 26 (65). – № 1. – С.196–172.
106. Чмелик Р. П. Сім'я та сімейний побут // Українське народознавство / За заг. ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. — Львів, 1994. — С. 209.
107. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. факультету української філології. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.
108. Щербакова Н.В. Фразеологізми з назвами людей у лексичному наповненні : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Х., 2002. 20 с.

109. Юдин А. В. Ежи Бартминьский и польская этнолингвистика. Фольклор: структура, типология, семиотика, 2019. Т. 2. № 4. С. 187-198.
110. Юм Д. Сочинения в 2 т. Т. I/Пер. с англ. С.И. Церетели и др.; Вступ. ст. А. Ф. Грязнова; Примеч. И. С. Нарского. 2-е изд., дополн. и испр. М.: Мысль, 1996. 733 с.
111. Юсків Б. Паремійна картина світу: проблеми дослідження. *Studia Ukrainica Posnaniensia* 1, 2013. С. 67-73.
112. Яковлева Вікторія Борисівна. Вербалізація концепту сім'я в українській мовній картині світу : Дис... канд. наук: 10.02.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2008.
113. Ястремська (2020), Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення, [в:] Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність [Ukraina: kulturalna spadshchyna, natsionalna svidomist, вип. 33, Львів, с. 394–410.
114. Barada V. Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti! : priručnik za analizu rodnih stereotipa. Zagreb : Centar za ženske studije, 2004, 99 str.
115. Barčot B. Frazemi i poslovice s komponentom 'zec' u jezičnoj slici svijeta Hrvata, Nijemaca i Rusa // Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III. / Sesar, Dubravka. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press, 2013. str. 183-192
117. Bartminjski J., Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije, edyt. Dejan Ajdačić, przetł. Marta Bjeletić, Beograd: SlovoSlavia, 2011. 569 str.
118. Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. Wydawca, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW), 2009.
119. Botica S. Povijest hrvatske usmene književnosti. Zagreb: Školska knjiga, 2013.
120. Budišćak V. Poslovice u Vitezovićevu "Odiljenju sigetskom" // Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 56 (2019), br. 2; 143-155.
121. Čoralić Z. Multifunkcionalnost i polivalentnost poslovice. *Post Scriptum*, 2013. № 3. S. 2-5.
122. Endstrasser V. Poslovice u novinskom tekstu, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. Zagreb, 1990. Sv. 27. Br. 1, Str. 141-150.
123. Hranjec S. Zapisi usmene narodne kajkavske poslovice. *Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU, Varaždin*, 1986. Br. 1. Str. 319-329.

124. Ilić M. Etnolingvistika u Srbiji. Zbornik Matice srpske za slavistiku 62. Novi Sad, 2002. Str. 211–234.
125. Kekez J. Poslovice, zagonetke i govornički oblici. Zagreb : Matica hrvatska, 1996. 377 str.
126. Kekez J. Poslovice i njima srodni oblici. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti, 1984. 82 str.
127. Korajac V. Filozofija hrvatsko-srbskih narodnih poslovica. Osijek : Dragutina Sándora tiskarna, 1876. 136 str.
128. Kušević B. Nacrtajte mi jednu idealnu obitelj... Hegemonijske konstrukcije idealne obitelji u crtežima studenata pedagogije. Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu, 2017. Vol. 66 No. 3. Str. 309-327.
129. Matas Ivanković I., Blagus Bartolec G, Subjekt u hrvatskim poslovicama / FLUMINENSIA, god. 27 (2015), br. 2, str. 129-139.
130. Matulina Ž. Paremija u hrvatskom i njemačkom televizijskom programu. Fluminensia. Rijeka, 2006. Sv. 12. Br. 2. Str. 67-84.
131. Mikulić, Gordana. On understanding proverbs. *Studia ethnologica Croatica*, 3, 1, 1992, 145-159.
132. Nagórko A. Etnolingvistika i kulturemi u međujezičnom prostoru. *Raspr. Inst. hrvat. jez. jezikosl.*, 2004. Knj. 30. Str. 131-143.
133. Pintarić N. Etnolingvistički pristup jeziku, *Etnološka tribina*, 1989. Br. 12. Str. 85-88.
134. Pintarić N. Hrvatska jezična slika DOMA danas. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów. Tom 1: Dom.* Red. Jerzy Bartmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2015. Str. 291-309.
135. Pintarić N. Jezična slika triju egzistencijala u poljskoj i hrvatskoj pragmalingvistici, u: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*, urednica Dubravka Sesar, 2010. Str. 181-212.
136. Pintarić N: Kako kontrastirati poljske i ruske poslovice s alegoremom vlastitoga imena, *Strani jezici*, 1994. Br. 2. Str. 85-96.
137. Pintarić N. Poljski časopis *Etnolingwistyka*, *Studia Ethnologica Croatica*, 1998/1999. Br. 10/11. Str. 241-244.

138. Pleše I. Neki aspekti hrvatske terminologije srodstva. Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, 1998. Vol. 28. No. 21. Str. 59-78.

139. Radenković L., Piper P. Etnolingvistička proučavanja srpskog i drugih slovenskih jezika. U čast akademika Svetlane Tolstoj. (Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija) Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje jezika i književnosti, 2008. Knj. 3. 439 str.

140. Slađana D.M. Slikovne sheme u poslovicama koje sadrže somatizme u engleskom i srpskom jeziku: iz kognitivnolingvističke perspektive. Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 9(9), 2019. Str. 11-32.

141. Ulčnik N., 2015: Razvoj slovenske paremiologije in paremiološke terminologije. Slavia Centralis 8/1, 2015. Str. 105–118.

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

142. Гаврилюк В. В. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации: поколенный подход [Электронный ресурс] / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011>.

143. Енциклопедія Сучасної України / Гол. редкол.: Дзюба І.М., Жуковський А.І., Железняк М.Г. та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <http://esu.com.ua/>

144. Сімейні цінності: навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» (35годин) [для педагогічних працівників] / В. І. Прит, С. І. Тесленко, З. В. Охрименко, Л. В. Корецька. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. <https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/posibnik-simejni-cinnosti-na-35-god.1.pdf>.

145. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

146. Hrvatski jezični portal. Rječnička baza hrvatskoga jezika, dostupan je od lipnja 2006. <https://hjp.znanje.hr/>

147. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35937>.

148. Meheš M. Hrvatske narodne poslovice, 2017. http://os-veliko-trgovisce.skole.hr/upload/os-veliko-trgovisce/images/static3/919/attachment/hrvatske_narodne_poslovice.pdf.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

149. Багмет А. Збірка українських приказок та прислів'їв / А. Багмет, М. Дащенко, К. Андрущенко. – [2-ге вид., стереотип., з репринтного відтворення вид. 1929 р.]. – К. : Техніка, 2004. – 224 с.

150. Балканска народна мъдрост. Успоредици на български, сръбски, турски, румънски, гръцки и албански пословици и поговорки / Съст. Н.И. Икономов. София, 1968.

151. Білецький-Носенко П. Словник української мови / П. Білецький-Носенко. – К. : Наукова думка, 1966. – 424 с.

152. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.

153. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982. – 632 с.

154. Караџић В. Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи / издао их Вук Стеф. Караџић, философије доктор и различних учених друштва член. На Цетињу : У Народној Штампарији, 1836.

155. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: У 2 т. Львів ПАІС, 2008. Т. I. 344 с. Т. II. 468 с.

156. Народ скаже - як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки / упоряд. та передм. Н. С. Шумади; редкол.: В. В. Бичко та ін. – Київ: Веселка, 1973. – 228 с. – (Шкільна бібліотека).

157. Прислів'я та приказки : Взаємини між людьми / упоряд. М. М. Пазяк. – К. : Наук. думка, 1991. – 440 с.

158. Прислів'я та приказки / Упор., передмова М.К. Дмитренка; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Київ : Вид. М. Дмитренко, 2008. 176 с.

159. Українські народні прислів'я та приказки. Упоряд. В. Бобкова, Ф. Лавров, М. Ліждвой, Г. Сухобрус, Ф. Ткаченко. Під ред. М. Т. Рильського. Київ, 1955, 237 с.

160. Українські приказки, прислів'я, і таке інше : зб. О. В. Марковича та ін. / уклад М. Номис ; упоряд., прим., вступ. ст. М. М. Пазяк. – Київ: Либідь, 1993. – 764, [2] с. – (Літературні пам'ятки України).
161. Українські прислів'я та приказки. Мишанич С.В.; Пазяк М.М. – Київ: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1984, 391 с.
162. Anić V. Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 2006. 1881 str.
163. Bonifačić Rožin N. Narodne drame, poslovice i zagonetke. – Zagreb : Matica hrvatska : Zora, 1963. 370 str.
164. Čubelić, T. Narodne poslovice i zagonetke. Zagreb : Školska knjiga, 1957. 127 str.
165. Daničić Đ. Poslovice. Zagreb : Knjizarnica Fr. Zupana, 1871. 160 str.
166. Mikić P., Škarić D. Kontrastivni rječnik poslovica. Zagreb : Školska knjiga, 1992.
167. Skarpa V. J. Hrvatske narodne poslovice. Šibenik : Hrvatska tiskara, 1909. 614 str.
168. Skok P. Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I-IV. Zagreb: JAZU, 1971-74.
169. Stojanović M. Sbirka narodnih posloviceah, riečih i izrazah. Zagreb : Troškom i brzotiskom A. Jakića, 1866. 271 str.
170. Svaki je kamen da se kuća gradi : hrvatske poslovice sakupljene u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća. Osijek : Izdavački centar “Revija”, Radničko sveučilište “Božidar Maslarić”, 1986. 153 str.
171. Svaki je kamen da se kuća gradi. Poslovice sakupljene u naše dane po hrvatskim književnim i jezikoslovnim djelima, nastalima 12. do 19. stoljeća. 2. izd. Osijek: Izdavački centar „Revija“ Otvorenog sveučilišta, 1990, 5-81.
172. Ujević M. Narodne poslovice. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb : Naklada Jurčić d.o.o., 2011.

Таблиця 2.1.

Мати – святиня	Dok imaš mater, sve ćeš da imaš. Majku i Bog ima. Mat je jedina. Mekano je krilo materino. Lako je sebi naći druga, ali je teško djeci naći majku. Niko nije miliji od majke. Slađi dragi od meda, slađa majka od dragog.	Пташка радіє весні, а дитя – матері. То ті цвіти красні, коли зацвітають, то ті діти щасні, котрі матір мають. Батьків багато, а мати одна.
----------------	--	---

	<p>Svugdje je lijepo, al najljepše u majčinu krilu.</p> <p>Majčin blagoslov Bog rado prima.</p> <p>Bolje je biti i bez glave, nego bez matere.</p>	
Важливість пошани до матері	<p>Ko zaboravi majku, njega će Bog.</p> <p>Ko udari majku, ruka mu otpala.</p>	
Особлива сила матері	<p>Majka rodila, majka liječila.</p> <p>Gdje majke nema, tamo bolesnik uzdiše.</p>	<p>До людей по розум, до матері – по серце.</p> <p>Любов матірня і на відстані гріє.</p>
Значення рідної матері для дитини	<p>Gdje majka udara meso raste, a gdje tuđa tuče i kosti se suše.</p>	<p>Рідної матері слівце – як літнє сонце: бо хоча і є не раз на світі хмаренько, а все-таки від нього тепленько.</p> <p>Сорочка біленька – є мати рідненька.</p> <p>Тільки у світі правди, що рідна мати.</p> <p>На світі знайдеш усе, крім рідної матері.</p> <p>Нема в світі правди – тільки рідна мати.</p> <p>Нема у світі цвіту цвітішого над маківочки,</p>

		<p>нема ж і роду ріднішого над матіночки.</p> <p>Мати з хати – горе в хату.</p> <p>Біля рідної мами добро дитятку.</p>
Матір'ю є та, що виховала	Nije mati koja rodi, nego koja uzgoji.	Не та мати, що родила, а та, що вигодувала.
Мати як годувальниця	<p>Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku.</p> <p>Mati udovica dječicu hrani i od zla brani.</p>	<p>Мати годує дітей, як земля людей.</p> <p>Мама сама не їсть, а дітей нагодує.</p>
Роль достатку в сім'ї для вигодовування дітей	I moja bi mati znala pitu praviti, da ima ono što se u pitu meće.	Пекла б мати і млинці, та не сходяться кінці.
Важкість виховання маленьких дітей	Lasno je gotovom djetetu majka biti.	Мати тоді дурненька, як дитина маленька.
Материнська доброта	<p>Čovjeku je na suncu toplo, a djetetu kod majke dobro.</p> <p>Majčina briga najveća.</p> <p>Neguje ga kao mati sina jedinca.</p>	<p>Рада б мати для дітей небо прихилити та зорями вкрити.</p> <p>На сонці тепло, а біля матері добре.</p>
Щастя матері взаємопов'язане з щастям її дітей	Majka je srećna kada su joj djeca dobra.	
Важкість материного життя	<p>Mat je lipo ime, ali teško brime.</p> <p>Lati, nije slatko mati.</p>	

<p>Страждання матері</p>	<p>Vruće su majčine suze. Junakova majka najpre zaplače. Najveća majčina žalost je smrt djece. Majka žali dok ne umre. Srećnu majku djeca zahranjuju, a nesrećna djecu.</p>	<p>Сльози матері даремно ніколи не пропадають. Тоді мати біду знає, коли свою дитину ховає. У дитини заболить пальчик, а у матері серце. Діти плачуть, а у матері серце болить. Матері своїх дітей жаль, хоч найменшого, хоч найбільшого. Матері кожної дитини жаль: бо котрого пальця не вріж, то все болить. І вже! мого цвіту по усьому світу (всиротіла мати скаже)!</p>
<p>Материнська любов до дітей (самовіддана і всепрощаюча)</p>	<p>Majkina je ljubav najveća. Ako je i dijete nevaljalo, opet je majci milo. Njega može da voli samo rođena majka. Majčina ljubav je dečje veselje i dečja hrana. Svaka krava svoje tele liže. Svaka kvočka svoju pilad voda. Svaka majka svoje grli.</p>	<p>Материнська молитва із дна моря підіймає. Материна любов ніколи не змінюється. Кожна корова своє теля лиже. Людам, як болото, а матері, як золото. Всякій матері свої діти милі.</p>

	<p>Svaka ovca svoje janje hvali.</p> <p>Svaka ptica svome jatu, svaka majka svome zlatu (djeci).</p>	<p>Для ворони немає кращих дітей, як воронячі.</p>
<p>Материнська лють і суворість до дітей</p>	<p>Bolje bi bilo da sam rodila klupko pređe (nego njega).</p> <p>Bolje bi bilo da sam rodila kamen.</p> <p>Bolje je da sam panj rodila nego tebe.</p> <p>Da sam ga na usta rodila (udarila bih ga).</p> <p>Dok dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća.</p> <p>Hudoj (ljuta, stroga) materi i svoja djeca su pastorci (djeca iz prethodnog braka prema supružniku u novom braku).</p>	<p>Куля мине, а материне слово не мине.</p>
<p>Материнська кара і любов взаємопов'язані</p>	<p>I kad kune mati blagoslavlja.</p> <p>Majka bila – majka mila.</p> <p>Majka djecu i bije i kara, ali ih ljubi.</p> <p>Majka jednom rukom bije, a drugom miluje.</p> <p>Majka kune i prokune, pa opet blagoslavlja.</p>	<p>Мене мама цілий вік дурила: казала “битиму”, та не била.</p> <p>Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане.</p> <p>Мамина лайка – байка, а битва – молитва.</p>

	<p>Majka na jedna vrata iztjera, a na druga primi.</p> <p>Majka tukla, majka bila, meni ipak mila.</p>	<p>Мати однією б'є, а другою гладить.</p> <p>Рідна високо замахує, а помалу б'є.</p>
Вплив смерті матері на дитину	<p>Kad umre nekome otac, onda mu je umro samo otac; kad umre majka, onda su mu umrli i otac i majka.</p>	<p>Отець умре – то півсироти дитина, а мати – то вже цілая сиротина.</p> <p>Живої матері можна діждатись, а мертвої – ніколи.</p> <p>Мала щербина як умре дитина, а дуже знати, як умре мати.</p> <p>Нещасний рік, як умре прорік (батько або мати умре).</p> <p>Як умре дитина, то мала щербина; а як тато або мама, то велика яма.</p> <p>Як помре мати, розбігаються діти з хати, батько їх не вдержить.</p> <p>Вільно кому хотіти по своїй матері плакати.</p>
Відсутність матері в житті дитини		<p>Без матері і сонце не гріє.</p> <p>Без матки нещасливі дітки.</p>

Роль матері в житті дитина вагоміша, ніж батька		Що тато, то не мама. Що мати навчить, то й батько не перевчить. Що-то мати! що-то діти! Що мати навчить, то й мати не перевчить.
Бажання поганої матері мати добрих дітей	Nemarna majka, nesvjesna djeca. Od slabe matere, slaba i djeca. Sretan se rodi, koga prava majka rodi.	Найгірша мати хоче мати найліпші діти.
Різні діти в однієї матері		Одна мати родить, та не один розум дає. Одна мати родила, та не однакове щастя дала.
Мати неможливо купити за гроші		Матір не купити, не заслужити. Нема тих яток, що продають рідних маток.
Зв'язок матері з сином	Blago sinu na majčinu krilu, a narodu na ognjištu milu. Bolje je s mužem od gumna do gumna nego sama od sina do sina. Bolje je uz majku gladovati, nego uz vojnika jadovati. Bolje je uz majku neg uz vojna gladovati.	

	<p>Majčina ljubav usrećuje sina.</p> <p>Sin se majci ne može odužiti pa makar je i medom hranio.</p>	
Зв'язок матері з донькою	<p>Vidi majku, pa prosi devojku.</p> <p>Vidi mater, pa prosi ćer.</p>	

Таблиця 2.1. ХАРАКТЕРИСТИКА МАТЕРІ В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.2.

Рідна мати краща, ніж мачуха	<p>Bolja i najgora majka, nego najbolja maćuha.</p>	
Доброта мачухи до нерідних дітей	<p>Dobroj maćesi su i pastorci sinovi.</p> <p>Miloj maćehi i pastorci su sinovi.</p>	
Негативне ставлення дітей до мачухи		Краще під чужу роботу робити, ніж мачусі годити.
Негативне ставлення мачухи до дітей	<p>Maća rijetko nesvoje sinove dobro plaća.</p> <p>Maćeha je i od cukra gorka.</p>	<p>Мачуха пасинку на волю давала: хоч – лелю (льолю) купи, хоч – голий ходи.</p> <p>Мачуха сироті їсти зварила, а сама з'їла.</p>

		<p>Мачуха так чужих дітей жаліє, як зимою сонце гріє.</p> <p>Мачуха як місяць – світить, а не гріє.</p> <p>Мачуха, як горобина, аж пташок не пускає.</p> <p>Мачуха – як сторож у саду, нічого не виросте.</p> <p>Мачушине добро, як зимне тепло.</p> <p>Горе мачусі, що пасинок сметани не їсть, бо він і сироватці радий.</p> <p>У мачухи прямі очі, а дивиться косо.</p>
Добра мачуха – рідкість	Koliko li je bijelih vrana, toliko je dobrih maćeha.	Скільки ворон білих, стільки мачух добрих. Була одна добра мачуха, та й ту грім убив.
Заклик до матері не бути мачухою	Budi mati, ne budi maćeha.	
Мачуха вимушена бути суворою	Maćeha je maćeha, i kad dobra bude, nitko je neće poštovati.	
Мачуха – нерідна мати	Tuđa majka rane ne zavija, tuđa seja ne češlja perčina. Tuđa mati jezivo dijete odhrani.	

	Tuđa mati, tuđi otac.	
Протиставлення мати-мачуха	<p>Bolja i najgora majka, nego najbolja maćuha.</p> <p>Dok je mati maćeha i otac je očuh.</p> <p>Kad je mater maća, onda je i otac očuh.</p> <p>Maćeha nije majka, a otac nije kuća.</p> <p>Maćeha nije majka, a otac nije kuća.</p> <p>Nit srдца do matere, nit progonstva do maćuhe.</p>	<p>Горілка не дівка, а мачуха не мати.</p> <p>Добра мачуха, а все не рідна мати.</p> <p>Мати б'є, то не болить, а мачуха як подивиться, то й на душі холоне.</p> <p>Мати рідна б'є – так гладить, а мачуха і гладить – так б'є.</p> <p>Мати голівку миє – пригладжує, а мачуха миє – прискубує.</p> <p>Мати дітей пушить, а мачуха – сушить.</p> <p>Мачуха не може замінити матір.</p> <p>Мачуха – не мати, батько – не хата.</p> <p>Мачушине серце, що зимове сонце: воно хоч і світить та не гріє, і буйним вітром од нього віє, а рідної матері серце – як літнє сонце: хоч воно і хмарненьке, а все-таки від нього тепленько.</p>

		Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже: “Я тобі дам”, то вже дасть!., а мати: “І щоб тебе, і бодай тебе”, а сама: “Ох коли б, Господи, не сталось чогось дитині з моєї дурної речі”.
Порівняння мачуха – чорт	Maćeha maćehi vrag je.	У вітчима чорта межі очима, а у мачухи – два.
Мачуха гірша, ніж вітчим	S očuhom kuća teška, s maćehom kuća još teža.	

Таблиця 2.2. ХАРАКТЕРИСТИКА МАЧУХИ В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.3.

Діти наслідують батька	Čine djeca što vide od oca. Što čine djeca? – Što vide od oca.	Батько – рибалка, то й діти в воду дивляться. І мій батько такий мався, і я в нього вдався.
Діти мають рівнятися на батька	Đeljaj kotac kao ti i otac. Pleti kotac kao ti i otac.	
Важкість виховання дітей	Gotovoj djeci lasno se je otac nazvati. Lasno je gotovu djetetu otac biti.	Умів батькувати, умій і годувати. Ледача та дитина, котрої батько не вчив.

Важливість турботи про батька	Šuvaj lonca ko i oca.	Як батька покинеш, то й сам загинеш.
Важка доля батька		Охотніше один батько вигодує десять дітей, ніж десятеро дітей одного батька. Пропав батько з дурними синами. Добрий батько не хоче лихого сина.
Важливість мати батька		Добре тому, хто має батька, бо в батька хата найтепліша. Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує. Своя хата – своя стріха; свій батечко – своя втіха. Таткова хата усім багата.
Батько головніший за дітей		Діти батька не учать. Не лізь поперед батька в пекло.
Діти можуть чинити супротив батькові		І на рідного батька можна правду сказати. Смілий батька у лоб б'є.
Важливість мати доброго батька	Bolje sirotom se zvati neg zla oca imati.	

<p>Характер батька впливає на становлення рис характеру дітей</p>	<p>Od zla osa, nisu dobra djeca. U meka osa, nevaljala djeca. U sita osa mahnita djeca. U tvrda osa kradljiva djeca.</p>	<p>Від доброго дерева добрий і пагонець одійде, від доброго батька піде добра дитина. Не навчив батько, не навчить і дядько.</p>
<p>Батьком є той, хто виховав.</p>	<p>Otac me je rodio, al' me nije stvorio.</p>	<p>Батько, не той, що породив, а той, що спорядив. Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів.</p>
<p>Порівняння батько – Бог</p>		<p>Отець – як Бог. Шануй Батька та Бога – буде тобі всюди дорога. Бог батько, государ дядько. Бог – батько: як буде нас тримати, то буде й годувати. Боже батьку! прийми гріхи наші в жарти.</p>
<p>Зв'язок батька з дітьми</p>	<p>Svaki cigan svoga konja hvali. Svaki dobar otac, ubojica je svoje djece.</p>	<p>Який Хомка, така його донька.</p>

	Син дивиться в хату, а дочка кричить: “Пусти, тату!”	
--	--	--

Таблиця 2.3. ХАРАКТЕРИСТИКА БАТЬКА В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.4.

Мати рідного батька краще, ніж вітчима	Oćuh ne može zamijeniti pravog oca.	Батько єдиний, а очів може бути багато. Очів у хаті багато, та батьків немає. Очів не буває краще за батька.
Краще мати вітчима, ніж не мати батька взагалі	Volje oćuh nego nikakav.	
Доля дітей, які мають вітчима		Казав вітчим: “Як мене не будеш слухати, то будеш нічим”. “А за чим?” — “Прислав вітчим”.

Таблиця 2.4. ХАРАКТЕРИСТИКА ВІТЧИМА В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.5.

Діти – щастя	Djeca su najslađe voće jer se sa srca bere. Djeca su sreća. Djeca su božji blagoslov.	Діти – найбільша радість у світі. У людей діти — любо поглядіти.
--------------	---	---

	<p>Imam djecu, imam krila. Najveća je sreća u kolijevci.</p>	
Протиставлення діти – і щастя, і горе	<p>Djeca su radost i žalost. Djeca su roditelju med i jad. Ne možeš ni od koga otrovan biti kao od svoje sreće.</p>	
Важливість мати дітей	<p>Bez djece je čovjek otkresano drvo. Bez djece nema sreće. Bez djece – bez ruku. Bez djece kuća ne raste. Od tuđe svijeće meni se ne vidi. Velika je šteta biti bez djeteta.</p>	<p>А як не росте і одна дитина, то на старості трудна година. Без дітей тихо, та на старості лихо. Нема смерті без причини, нема щастя без дитини. У кого бджоли, у того мед, у кого діти, у того лад. У кого діти, у того і ягідки. Хата з дітьми – базар, а без них – кладовище.</p>
Труднощі родин з дітьми; негативне ставлення до дітей	<p>Tko ima dice, nema zdravlja ni pinez', a tko nema dice, ima zdravlja i pinez'</p>	<p>Хто дітей не має, той горя не знає. Гарна мазана паляниця, а не дитина. Тільки мазаний пиріжок гарний.</p>

		<p>Діти мають великі вуха і довгий язик.</p> <p>Єсть у мене діти, та де їх подіти.</p> <p>Без дітей – горе, а з дітьми – вдвоє.</p> <p>Горе з дітьми, горе й без дітей. Горе з дітьми, а без них ще гірше.</p> <p>У кого дітки, у того і збитки.</p> <p>Хто має пасіку, той має мід – хто має діти, той має смрід.</p> <p>Чотири свічки спалила, поки Гриця умила, а п'ятий каганець – такий Грицько поганець!</p>
Кількість дітей в сім'ї	Ni malo jedan, ni puno sedam.	<p>Одна дитина – не дитина, а багато дітей – радість.</p> <p>Що жнива, то й дитина нова.</p>
Важливість мати хороших дітей	<p>Bolje jedno valjano dijete, nego hiljada nevaljane.</p> <p>Bolje nikakve djece ne imati, nego nevaljanu.</p>	<p>Ласкава дитина, як щаслива година.</p> <p>Нащо ліпший клад, коли в дітках лад.</p>
У добрих батьків добрі і діти	Dobro stablo, dobri plod daje.	

	U dobrih roditelja dobra su djeca.	
У поганих батьків погані і діти	Nemarni roditelji, nesvjestna djeca. Od gavrana ne izlazi božji pivac. Od zla vrana i zlo pile. Što iz vrane ispadne, teško soko postane.	З поганою трави – погане й сіно. Лиса корова лисе теля приведе.
Погані батьки можуть мати хороших дітей	I ljekov je koren čvorav i kukav; al iz njega niču izpravni štapovi. Od pšenice se može snjet pretvoriti, a od snjeta pšenica.	Часом і межі кропивою росте кійло.
Ставлення до поганих дітей	Na mrzaku kuća ostaje.	Одне око, та й те передране (одна дитина, та й та, не як люди). Трудящі діти, як комахи: скоро все рознесуть.
Протиставлення хороша-погана дитина		Добра дитина: як спить, то їсти не просить, а як устане, то й не перестане. Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш.

		<p>Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те порозпускає.</p> <p>Добрі діти на ноги поставлять, а лихі і з ніг зваллять.</p> <p>Добрі діти батькам вінець, а злі – кінець.</p> <p>Добрі діти доброго слова послухають, а лихі – й дрючка не бояться.</p> <p>Добрі діти їдять кашу, а злі – серце й душу нашу.</p> <p>Добрі діти – потіха, а злі – гризота.</p>
<p>Діти схожі на своїх батьків; наслідують поведінку батьків</p>	<p>Po osu se poznaје sin, a po majci kći. Po osu sin, a po materi kći poznaје se.</p> <p>Što dijete čuje, to uči i prima.</p> <p>Od roditelja srebroљjubca, budu sinovi vrlo kradљjivi.</p> <p>Voćka ne pada daleko od stabla.</p> <p>Vojka kraj svoga hreka (stabla) opada.</p> <p>Vojka pod svoj dub opada.</p> <p>Gdje je klada, ondje i iver.</p>	<p>Від лося – лосята, а від свині – поросята.</p> <p>Від яблуні яблука, а від сосни шишки.</p> <p>Дитина, мов порожня посудина: що в неї ввіллеш, те і держить.</p> <p>Дитя, як дзеркало: все відбиває.</p> <p>На яблуні шишки не ростуть.</p> <p>Не паде грушка далі від листя.</p>

	<p>Iver ne ide daleko od klade. Ne pada iver daleko od klade.</p> <p>Iver ne pada daleko od drveta.</p> <p>Iver ne pada daleko od panja.</p> <p>Iver od panja daleko ne leti.</p> <p>Nikad kruška jabukom ne rodi, nit ćoravi u cilj pogodi.</p> <p>Nikud kruška izpod kruške.</p> <p>Iz vranina gnijezda ne izleti sokol.</p> <p>Jabuka ne pada daleko od drveta.</p> <p>Kud će iver od panja.</p> <p>Kud potok, tuda i potočina.</p> <p>Kurva mati, kurva kći, jarac otac, to su tri.</p> <p>Kakav dubac, takav želud.</p> <p>Kakav kruščić, takav drščić.</p> <p>Kakav mač, takva i požnica.</p> <p>Kakav nož, taka i ručica.</p>	<p>Свиня не народить бобра, а сова не висидить орла.</p> <p>Тернина грушок не родить.</p> <p>Яка пшениця, така й паляниця.</p> <p>Яка яблунька, такі й яблука.</p> <p>Яблуко від яблуні далеко не одкотиться, а хоч одкотиться, то хвостиком обернеться.</p> <p>Яка грушка, така й юшка.</p> <p>Яка прядка, така й нитка.</p> <p>Яких сотворили, таких и майте.</p> <p>Який талан матці, такий и дитятці.</p> <p>Які мамка й татко, таке й дитятко.</p> <p>Який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина.</p> <p>Яке волокно, таке й полотно.</p> <p>Яке коріння, таке й насіння.</p>
--	--	---

	<p>Kakvo brašno, takva pura. Kakvo gnizdo, takva ptica, kakav otac, takva dica. Kakva je duplja, onake i pčele izlijeću. Kakav je otac, takav je sin; kakva je mamica, takva je Katica. Kakva mati, takva kći, kakav otac, takav sin. Kakve jufke, takva i pita. Kakvi roditelji, onakva i djeca. Kakvo gnijezdo, takva ptica. Kakvo drvo, taki rod, kakvo sjeme, taki plod. Kakvo uljište, onakve i pčele. Kakav je dub, tako je i voće. Kakav otac, takva djeca. Kakvo zvono, takov glas; kakvo žito, takav klas; kakvo drvo, takov klin; kakav otac, takav sin. Kakvo sjeme, takva klica; kakvo prelo, takva žica; kakve majke, takva dica.</p>	<p>Яке дерево, такі його квіти; які батьки, такі й діти. Який дуб, такий тин; який батько, такий син. Яка гребля, такий млин; який батько, такий син. Які самі, такі й сини. Яка мама – така сама. Яке зіллячко, таке й сім'ячко. Яблучко од яблуньки недалеко одкотиться.</p>
--	--	--

	Kakva je mamica, takva je Zlatica.	
Важливість мати велику кількість дітей	Čaša i djece nikad čovjeku nije suviše. Mnogo rodbine, mnogo i darova. Nigda djece mnogo biti ne može.	
Доля сімей, у яких велика кількість дітей	Česta djeca suhi grad. Djeca su suhi grad. Gdje je djece, tu je i plača. Malo djece, malo brige. Što je punija košnica pčela, sve je teža.	Діток, як бобу, а хліба ні дробу.
Пізні діти в сім'ї	Dijete pozno rana sirota. Pozna djeca gotove sirote. Kratka drva (kratke glavnje), gotovo ugarci; poznaj djeca, gotove sirote. U stara oca djeca sirotčad. U stara oca sirotna djeca.	
Протиставлення маленькі-великі діти	Mala djeca mala briga, velika djeca velika briga. Mali dica, mala skrb, veli dica, vela skrb.	Мала дитина відбирає родичам сон, більша – хліб від рота, а велика й сорочку з тіла дере. Мала дитина — не виспишся, більша дитина — не наїсися, велика – не уберешся.

		<p>Мала дитина — мала болячка.</p> <p>Малі дати — малий клопіт, а підростуть — буде великий.</p> <p>Малі діти — мале й лихо (або: малий клопіт).</p> <p>Малі діточки — що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку.</p> <p>Маленьке — миленьке, побільша — погірша.</p> <p>Малі діти не дають спати, а великі дихати.</p>
Старші діти в сім'ї	Rani tići odlijeću.	Діти, як роса: тут є, тут нема.
Протиставлення свої-чужі діти		<p>Свої діти бодай святилися, а чужі бодай запалилися.</p> <p>Чужі діти череваті, й головаті, і багацько їдять, а вже мої — як паненята.</p> <p>Чужі діти скоро ростуть, а свої помалу.</p> <p>Як чужі діти пустують, то на сміх, а як наші, то на горе.</p>

		Мудріші тепер яйця, ніж кури.
Вихованням дітей треба займатися змалечку	<p>Dok je stablo mlado, lako se ispravi.</p> <p>Mlado se drvo savija.</p> <p>Gdje nema malenog, nema ni golemog (djeteta).</p> <p>Gdje nije pasa, tu vuci urliču.</p> <p>Što mladost (djeca) propusti, starost ne nadoknadi.</p> <p>Tko malih ne njeguje, velikih ne raduje.</p> <p>Tko ne goji malog, veloga nema.</p>	<p>Коли дитини не научиш в пелюшках, то не научиш в подушках.</p> <p>Коли батько каже “так”, а мати - “сяк”, то росте дитина як будяк.</p> <p>Молоде на всі сторони гнеться.</p> <p>Нагинай гілляку доки молода.</p> <p>Не доспи, не доїж, а дитину потіш.</p> <p>Умієш дітей родить, умій їх і вчить.</p>
Діти ростуть швидко		<p>Діти як квіти: поливай, то ростимуть.</p> <p>Як грибочки, ростуть діточки.</p>
Важливість суворого виховання	<p>Umiljati otac i umiljata majka slabu dicu goje.</p> <p>Djetetu na volju, sebi tugu i nevolju.</p>	<p>Діти люби, а за прутину держи.</p> <p>Дитина без прута не виросте.</p> <p>Дитині дай волю, то сам будеш у неволі.</p> <p>Пусти дітей по волі, а сам будеш в неволі.</p>

		<p>Каже дитина, що бита, а не хвалиться, за що.</p> <p>Ліпше, щоб дитина плакала тепер, а батьки опісля.</p> <p>Люби дитину, як душу, а тряси її – як грушу.</p> <p>Хто дітям потаچه, той сам плаче.</p> <p>Яйця курей не учать.</p>
Недоліки великої турботи над дітьми, перекладання відповідальності	Puno babica, kilavo dijete.	<p>Де багато няньок, там дитя каліка.</p> <p>Де багато баб, там дитя не в лад.</p> <p>У семи няньок дитина без носа.</p>
Батьківська любов до дітей не залежить від їхньої поведінки	<p>Ako je i zlo, moje je.</p> <p>Ako je i zmiја, od srdca je.</p> <p>Dijete je uvijek milo ma kakvo bilo.</p>	<p>Дитина хоч кривенька, та батькові-матері миленька.</p> <p>І вовчиця своїх дітей любить.</p> <p>І сова каже: “Мої діти найкращі”.</p> <p>І сова хвалить свої діти.</p> <p>У сови погані совенята, а всі їй найкращі.</p> <p>Моя дитина кому як постіл, а мені як сокіл.</p>

		<p>Хоч дитя худеньке, та батькові і матері рідненьке.</p> <p>Як не стане – то батько достане, як не буде – то мама добуде.</p>
Покарання батьками дітей	<p>Daj mu matiku, pa neka gre po svitu.</p> <p>Majčino bijenje i očevo karanje, na jednoj su dederži.</p>	<p>Дитину серцем люби, а руками гнети.</p> <p>З бабиного сина і дочки нічого людяного не буде (людського).</p>
Відсутність необхідності покарання дітей		<p>Не вчи дитину штурханцями, а хорошими слівцями.</p> <p>Не кричи, а ліпше навчи.</p> <p>Учи дітей не страхкою, а ласкою.</p>
Важкість виховання дітей	<p>Sa djecom i brige rastu.</p> <p>U tuđoj kući brzo djeca rastu.</p>	<p>Від малих дітей голова болить, а від великих – серце.</p> <p>Великі діти – великі й турботи.</p> <p>До зубів наїсися, а до дітей наспися.</p> <p>Тоді мама біду знає, коли малу дитину має.</p> <p>Тоді мама дурна, коли дитина мала.</p>

		Як всі дітки під одним рядном – не біда, а біда, як всім по рядну треба дати буде.
Дітей важко прогодувати	<p>Dijete kako prase; uvijek jede, a nikad sito nije.</p> <p>Djeca ka kokoše jedu.</p> <p>Djeca u lugu, kuća u dugu.</p> <p>Djeca u lugu, otac u dugu; djeca iz luga, otac iz duga.</p> <p>Ko ima djecu nisu svi zalogaji za njega.</p> <p>Ne mogu se djeca hraniti i hrana štedjeti.</p> <p>Tko djecе ima, od neprobavljena ne umira.</p>	<p>Густа каша дітей не розгонить.</p> <p>Дітей годувать, як камінь глидять.</p> <p>Дітей годувать — свій вік каратать.</p> <p>Дітей годувати – не меду лизати.</p> <p>Дітей годуй, а сам торби готуй.</p> <p>Дітей треба глядіти, та й себе одіти.</p> <p>Діти тому лихо, що зробили лихо.</p> <p>Діти, діти – добре з вами літом, а зимувати – горювати.</p> <p>Діти, діти, де вас подіти?</p> <p>На піч покидати, та й їсти не дати.</p> <p>Добра дитина: як спить, то їсти не просить, а як устане, то й не перестане.</p>

		Щаслива година, коли заспить вечерю дитина.
Пияцтво батьків і бідне соціальне становище	Ko u krčmu ide, tuđu djecu hrani.	Ліпше не вродитися, як цілий вік набідитися.
Сила батьківських молитов і прокльонів		Батькова та матчина молитва із мора викидає, а прокльони в калюжі топлять. Проклей батьків не на ліс сухий йде, а на голову падає. Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить. Проклін батьків не на ліс сухий іде, а на голову дітей падне.
Поважне ставлення дітей до батьків		Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько. Шти отця-матір, будеш довголітен на землі.
Неповажне ставлення дітей до батьків		Вразливе слово від дітей – гірш за болячку, бо не гоїться. Ледве ся вродить, а вже верховодить.
Перевагу має дитина чоловічої статі в сім'ї	Bliža je košulja nego haljina.	Сини до хати принесуть, а дочки й угли рознесуть.

	Reče đevojka u sebi kad je svatovi uvode u kuću, da bi mušku đecu rađala.	Син — полатайхата, а дочка обдерихата. Сини й дочки — з одного дерева листочки. Син – утіха батька, а дочка – матері. Син дивиться в хату, а дочка кричить: “Пусти, тату!”
Батько суворіший, ніж мати		Батькова лайка дужа за материну бійку.
Мати жінку важливіше, ніж мати дітей		Аби дружинна, дасть Бог дитинку. Була б жінка, а діти будуть. Аби цвіт, а ягідки будуть. Як умре мала дитина, то добра година; а як умре дружина, лихая година.
В одній сім’ї народжуються різні діти		Від однієї матки, та не одні дітки. В одній руці пальці, та не однакові. Не з кожного цвіточка ягідочка. Одного батька, та неоднакові. Однієї матки не однакові дітки.

		<p>Єдного тата діти, а не єдної натури.</p> <p>Хоч з одної печі, та не однакові калачі.</p>
Батьків неможливо купити за гроші		<p>Всього можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш.</p> <p>Все купиш, лише тата й мами — ні.</p> <p>Нема такого краму, аби купив тата й маму.</p> <p>Усе купиш – матері, батька не купиш.</p> <p>Не знайдеш батька та матері, а всього знайдеш.</p>
Ніхто не може замінити рідних батьків		<p>Дядько – не батько, а тітка – не мати.</p>
Вплив смерті дітей на батьків		<p>Краще терня збирати, як дитину ховати.</p> <p>Легше камінь глотати, ніж дітей ховати.</p> <p>Ліпше годувати, як поминати.</p> <p>Якби діти усі спали, то не були б батьки старі, а якби дітки не мерли, то вони б і небо підперли.</p>

Таблиця 2.5. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.6.

Радість від народження сина	Kad đetić rodi, i cigle se na kući ovesele. Raduj se muškom djetetu. Sinovi su bogatstvo.	Як син родиться, то й стіни радіють. Як син родиться, то й угли радуються.
Діти чоловічої статі – покарання для жінки	Ako Bog hoće da kazni ženu, da joj samo sinove.	
Сини мають поважати Бога	Ako si jedinac u majke, nisi u Boga.	
Зневажливе ставлення синів до батька	Ako vučeš oca od praga, tvoja deca će tebe preko praga. Ako ti je otac pravio kuću, lako ćeš je prodati. Otac jedva čeka da mu se sin rodi, a sin jedva čeka da mu otac umre. Sinovi uzdignu, sinovi zatru.	Учи сина як годуєш, бо тоді вже не навчиш, як тебе годуватиме. Чим ви, хлопці дома втираєтесь? – Батько рукавом, мати подолом, а я на печі так сохну!
Ставлення до поганих синів	Bolje je umrijet' bez djece neg po smrti ostavit' zle sinove.	Від поганого сина батько сивіє. Коли є один син (ледачий), то й того убий.

		<p>Ледащо син — батькові гріх.</p> <p>Од дурного сина каяття не бачить.</p> <p>Пропає батько з дурними синами.</p>
Протиставлення добрий-поганий син		<p>Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй.</p> <p>Дурному синові і батькове багатство не в поміч.</p> <p>Розумному сину не збирай – сам наживе, а дурному – не зоставляй, усе проживе.</p>
Протиставлення свій-чужий син		<p>Чужий син дурний – сміх, а свій син дурний – плач.</p>
Відсутність допомоги синів матері	<p>Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku.</p> <p>U devet hvala, u jednom hrana.</p> <p>Bolje se udovici udati, makar s mužem prosila, nego da je sinovi hrane.</p>	<p>Син ходить в жупані, а матір водить в лахмітті.</p>

Відсутність допомоги синів батьку	<p>Dok otac hrani sinove, ne ču niko; a dok sinovi oca, začu svak.</p> <p>Kad otac daje sinu, smeju se i otac i sin; a kad sin ocu, plaču i otac i sin.</p> <p>Kad otac hrani sina, niko ne zna, a kad sin hrani oca, zna cijelo selo.</p>	
Дурість синів	<p>Kuću ne raskućuju glupi sinovi, nego mnogo pametni.</p> <p>U svakoj kući dosta je jedan pametan.</p>	
Бажання батька, щоб його сини були кращі, ніж решта людей; гордість батька за дітей	<p>Čovjek želi da je od svakoga bolji, a od sina da je gori.</p>	У нього сини — як качани.
Важкість виховання синів	<p>Ko nije čuvaо vrane, konja i mušku djecu, taj ne zna za muku.</p> <p>Lasno je dijete imati, ma je teško sina imati.</p>	
Важливість виховання синів		Як дуба не нахилиш, так великого сина добре не навчиш.
Важливість мати більше, ніж одного сина	<p>Tko ima jednog prasca, ima ga pritila, a tko ima</p>	Де одинець – хазяйству кінець, де сім – щастя всім.

	jednoga sina, ima ga mahnita.	З єдинака – як не пес, то собака. Один син не син, два сини півсина, три сини — ото тільки син. Сім синів годую, всім і щастя готую. У мене синами не поле засіяне. Як двоє у батька дітей, то як єдно; а як єдно, то як ні єдного.
Важкість мати більше, ніж одного сина	Sam sin draži o meda, dva teža od leda.	
Важливість для батька мати синів	Nije bogat onaj ko ima dosta volova no onaj ko ima dosta sinova. Sin oca rađa.	
Заклик до пияцтва		Пий, синку, та не похмеляйся. Пий та людей бий, щоб знали, чий син.
Любов сина до матері	Majka ma kakva bila, pravom sinku mila. Mati se obično mnogim sinovima hvali i ponosi, a i jedan je može onako hraniti kao i devetorica.	

Любов матері до сина	Svaka je majka ponosna na svoga sina. Svaka ptica svome jatu leti, svaka se majka svoga sina sjeti.	Боязливого сина мати не плаче.
Любов батьків до сина		То ж мій синок, моє здоров'я!
Порівняння син як батько	Kakvo drvo, takav klin; kakav otac, takav sin. Kavgadžija otac – kavgadžija i sin. Otac u sinu sebe vidi.	Яке дерево, такий клин, який батько, такий син. Який батько, такий син: виносили з діжки сир. Які ми самі, такі й наші сини. Які сами, такі й сини.
Зв'язок батька з сином	Ako otac ne može da rodi sina, sin oca može.	
Сини відрізняються від батька		Син хоч мій, але розум має свій.
Хороша мати народжує хороших синів	Obila majka rodila junaka. Obila majka rodila obila junaka.	
Порівняння син як мати	Kakav sin, takvo srdce materino.	Яка вода, такий млин, яка мама, такий син.

Таблиця 2.6. ХАРАКТЕРИСТИКА СИНА В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Таблиця 2.7.

Одна дитина і жіночої статі – покарання для батьків	Koga hoće Bog da kazni, dade mu jedinicu za ženu.	
Негативне ставлення до народження доньки	Ko ima jednu ženu, taj će se svađati, a ko ima dve, taj će umreti od gladi. Ko nema sokola, i kukavici se veseli. Kućnu kokošicu, nikad trisk ne ubije. Ne raduj se ženskom detetu – ono je tuđa sreća. Plači vatra, djevojka se rodila.	Дочки оставляють без сорочки.
Позитивне ставлення до доньки	Žensko čedo – desna ruka. Kuća bez djevojke – proljeće bez cvijeća. Željna majka ženskom čedu rada. Žudna mati i devojčetu je rada.	Чути в хаті дочку, як зозулю в садочку.
Щастя дочки важливіше, ніж щастя сина	Bolje su sretnje šćeri, no nesretnji sinovi.	
Мати видає дочку заміж	Ako misliš kćerku dobit, klanaj se majci.	
Обирати дружину потрібно, зважаючи на те, яка в неї мати	Gledaj majku, a uzmi šćercu. Gledaj majku, pa šacuj ćerku.	

	<p>Gledaj konja je l' debela vrata, a djevojku kakva joj je majka.</p> <p>Jagnje ovcu prodaje, majka ćerku udaje.</p> <p>Po majci ćeš poznati kakva je ćerka.</p> <p>Vidi majku, pa prosi ćer.</p>	
Обирати жінку треба за її фізичними характеристиками	Gledaj konja široka vrata, a djevojku golema uzrasta.	
Ставлення до однієї доньки в сім'ї	Jedinica, u majke razbludnica.	<p>У кого дочок сім, то й щастя всім, а у мене одна, та щастя нема.</p> <p>Що то вже — одиначка: баловниця у матері.</p> <p>Як одна, то й нема талана.</p>
Протиставлення одна-більше доньок	<p>Jedna (kći) kao nijedna, dvije ka' i jedna, a tri misliti.</p> <p>Jedna (kći) kao nijedna, dvije kao i jedna, a tri misliti — kako ćeš ih razudati.</p> <p>Jednu je lasno udati, a i dvije je kojekako, ali kad su tri onda je nevolja.</p>	<p>Де донька одна, там доля гірка, а де дівок сім, там доля усім.</p> <p>Сім дочок — свій таночок.</p> <p>Сім дочок — свої вечорниці.</p> <p>Шість дівок — свої вечорниці.</p>

<p>Погана мати може мати добру доньку</p>	<p>Da je mati najgora, želim da joj kći dobra bude.</p> <p>Majka ako je najgora, opet je rada, da joj kći bude dobra.</p>	
<p>Погане ставлення до дівчини, бо вона залишить свою домівку</p>	<p>Djevojka je tuđa večera.</p> <p>Đevojka je tuđa sreća.</p> <p>Žensko je dijete tuđa kuća.</p> <p>Šćerka udata susjeda nazvata.</p> <p>Kći udana, susjedom nazvana.</p> <p>Djevojke rastu ka i zla trava.</p> <p>Djevojke u broju ko pčela u roju.</p> <p>Djevojke su iskop ali čast kući.</p> <p>Kći, ka se je udomila, vučica, ka se je okotila.</p>	<p>Годуй сина для себе, а дочку для людей.</p> <p>Діти чужа користь. —... а найбільш того дочки.</p> <p>Дочки чужа користь.</p> <p>Дочка – як ластівка: пощобече, пощобече та полетить.</p>
<p>Видати доньку заміж – позбавитися клопоту</p>	<p>Ko ženi, jedno veselje ima, ko udava dva. Jedno što mu se kći ili sestra udaje, a drugo što mu se briga skida s vrata.</p> <p>Ženi sina kad hoćeš, a kćer udaj kad možeš.</p>	<p>Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому.</p> <p>Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплати кому, щоб взяв біду з дому.</p> <p>До сім літ чеши, по семи літех стережи,— ще</p>

		заплати кому, щоб взяв лихо з дому. Дочку мати хвалила, поки з рук звалила. Жени сина, коли хоч – коли можеш, давай доч.
Радість матері, коли хтось хоче взяти заміж її доньку	Majki se umiljava, tko kćerku potražava.	
Дівчат багато, яких видають заміж	Robe dosti, kad je muštetija. Radljivoj djevojci ubrzo svatove.	
Материне горе, коли мати видає доньку заміж	Majka ćerku udaje, ovca jagnje prodaje. Teško majci po djevojci.	Співай, доню, дома, бо в людях наплачешся.
Дівчина в шлюбi стає гіршою, ніж вдома поряд з мамою	Dok je kćerka u mamice, mirnija je od janjice, a kad se s mužem sdruži, od aršina jezik pruži. Dokle ćerca s majkom stoji, pod kosami jezik drži, a kada se s mužem združi, od aršina jezik pruži. Dokle ti je kod majčice, mirnija je od ovčice, a	

	<p>kada se s mužem združi, od aršina jezik pruži.</p> <p>Kad se cura u majke goji, pod kosom joj jezik stoji, a kad se s mužem združi, od aršina jezik pruži.</p>	
<p>Батько готує придане доньці; важкість видати дочку заміж</p>	<p>Rod (rodbina) djevojkju udava, a otac prćiju dava.</p> <p>Rod djevojkju udaje, a otac je oprema.</p> <p>Tko nije kuću gradio i ćerku udavao, ne zna šta je trošak.</p> <p>Teško kesi često kumujući, a još teže ćerke udajući.</p>	
<p>Суворе ставлення до доньки; покарання доньки</p>	<p>Majka ćerku miluje i kara.</p> <p>Majka kćerku i bije i kara, te se opet s njom razgovara.</p> <p>Na pseto zamahni, a đevojku udri.</p> <p>Tko ne tuće ćerku, tući će sebe po koljenu.</p> <p>Udri đevojci mjesto đe sjedi.</p> <p>Ženskom djetetu treba tući i mjesto gdje sjedi.</p>	<p>Коли хочеш з доні молодиці, то держи в їжових рукавицях.</p> <p>Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шить.</p> <p>Ти думаєш, доню, що вмреш і не бійсь!., вставай, та сорочку пряди.</p> <p>У лінивої дочки брудні сорочки.</p>

		Чого мати навчить, те й дочка знає.
Любов матері до доньки	Svakoј majci svoја ćerka lijepa i poštena.	
Перевага дітей жіночої статі	Đe junaci – lelekanje; đe đevojke – tu pjevanje. Gdje je djevojaka, bit će i djetića.	
Перевага дітей чоловічої статі		Годуй синки — готуй сунки. — ... та готуй сунки; годуй дочки, та будеш ходить без сорочки. Годуй дочки, хоч без сорочки. І у доні зазнаєш лихої долі. І у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки. Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть.
Порівняння дочка як мати	Kakva majka onakva i ćerka. Kakva mati taka i šći. Kakva majka, takva kći. Obilata majka obilata i šći. Poštena devoјka, valјana majka.	За горами мала хмаронька, яка мати, така й донька. Чого мати навчить, те й дочка знає. Яка няня, така й доня.

		<p>Яка мати, така дочка, їдять кашу з черепочка.</p> <p>Яка кленка, така й бочка, яка мати, така й дочка.</p> <p>Яка мама — така сама.</p>
--	--	--

Таблиця 2.7. ХАРАКТЕРИСТИКА МАТЕРІ В ХОРВАТСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Додаток 1

ПРИСЛІВ'Я ХОРВАТСЬКОЇ МОВИ

(матеріал зібраний з наступних словників: В. Караджич “Сербські народні прислів'я” (Відень, 1849), Віцко Юрай Скарпа “Хорватські народні прислів'я” (Шибеник, 1909), Д. Даничич “Прислів'я” (Загреб, 1871), М. Стоянович “Збірка народних прислів'їв” (Загреб, 1866), Н. Бонифачич Рожін “Народні драми, прислів'я і загадки” (Загреб, 1963)

Прислів'я про мати

Прислів'я про мачуху

Прислів'я про батька

Прислів'я про вітчима

Прислів'я про батьків і дітей

Прислів'я про сина

Прислів'я про доньку

Прислів'я про мати

1. Ako bio ranustaša, odhodaša, domdinaša, bio majci živ; ako bio kasnustaša, neodhodnoša, domodnoša, neprinoša, ne bio ti živ. Сказала циганка, коли народила сина
2. Ako je i dijete nevaljalo, opet je majci milo.
3. Ako je deteto valno (prljavo), ne pitaj za majku mu.
4. Blago sinu na majčinu krilu, a narodu na ognjištu milu.
5. Bolje bi bilo da sam rodila klupko pređe (nego njega). Reče mati za svoje nevaljano dijete.
6. Bolje je biti i bez glave, nego bez matere.
7. Bolje bi bilo da sam rodila kamen.
8. Bolje je da sam panj rodila nego tebe.
9. Bolje je s mužem od gumna do gumna nego sama od sina do sina.
10. Bolje je uz majku gladovati, nego uz vojnika jadovati.
11. Bolje je uz majku neg uz vojna gladovati.
12. Čovjeku je na suncu toplo, a djetetu kod majke dobro.
13. Da Bog đetetu ne da ono što mu otac i mati misle! Jer otac i mati obično misle o svakakvoj nesreći koja bi će đetetu, kad nije kod njih, mogla dogoditi.
14. Da sam ga na usta rodila (udarila bih ga). Reče se za dijete kad što skrivi.
15. Dok dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća.
16. Dok imaš mater, sve ćeš da imaš.
17. Gdje majka udara meso raste, a gdje tuđa tuče i kosti se suše.
18. Gdje majke nema, tamo bolesnik uzdiše.
19. Gledaj majku, pa šacuj ćerku.

20. Hudoj materi i svoja djeca su pastorcí. Koliko je prava domaćica blagoslov božji, toliko je zločesta iskopancija i prokletstvo svakoj kući.
21. I bila mati, i mila mati.
22. I kad kune mati blagoslavlja.
23. I moja bi mati znala pitu praviti, da ima ono što se u pitu meće.
24. Jednoj majci lako je da ishrani deset sinova, a njima je teško da ishrane jednu majku.
25. Junakova majka najpre zaplače.
26. Kad umre nekome otac, onda mu je umro samo otac; kad umre majka, onda su mu umrli i otac i majka.
27. Kad te mater zove, nebo se otvara.
28. Kakva je mamica, takva je Zlatica.
29. Kakvo sjeme, takva klica; kakvo prelo, takva žica; kakve majke, takva dica.
30. Koga se rodit žensko, i streite plaćat.
31. Ko zaboravi majku, njega će Bog.
32. Ko udari majku, ruka mu otpala.
33. Majčina ljubav je dečje veselje i dečja hrana.
34. Majčina briga najveća.
35. Majčina ljubav – detinje veselje.
36. Majčina ljubav usrećuje sina.
37. Majčin blagoslov Bog rado prima.
38. Majčinoj su kletvi otvorena nebeska vrata.
39. Majčino mlijeko. Kaže se za dobra čovjeka.
40. Majka rodila, majka liječila.
41. Majka bila – majka mila. I коли карає дитину, вона її все одно любить
42. Majka djecu i bije i kara, ali ih ljubi.

43. Majka je majka.
44. Majka je majka, pa i ciganka.
45. Majka je mati, pa makar bila i ciganka.
46. Majka je samo jedna.
47. Majka je srećna kada su joj djeca dobra.
48. Majka jednom rukom bije, a drugom miluje.
49. Majka kćerku kara, snaši prigovara.
50. Majka kune i prokune, pa opet blagoslivlja.
51. Majka li je sunce, sunce li je?
52. Majka na čedo zlo ne misli, ama da mu ne dade Bog sve što mu pomisli.
53. Majka na jedna vrata iztjera, a na druga primi.
54. Majka na jedna vrata raztjera, a na druga utjera.
55. Majka tukla, majka bila, meni ipak mila.
56. Majka zamane, al ne spusti.
57. Majka što misli svojem detetu da ne da Bog.
58. Majka žali dok ne umre.
59. Majkina je ljubav najveća.
60. Majku i Bog ima. Nije naš narod mogao ljepše naznačiti cijenu, i da mu je majka prava svetinja, nego je to učinio ovom poslovičom.
61. Mati udovica dječicu hrani i od zla brani.
62. Mat je jedina.
63. Mat je lipo ime, ali teško brime.
64. Mat rodi, a sriće ne dili.
65. Mekano je krilo materino.
66. Lako je sebi naći druga ali je teško djeci naći majku.
67. Lati, nije slatko mati.

68. Lasno je gotovom detetu majka biti.
69. Lasno ti je ranu pozlediti, samohranu majku ucveliti.
70. Lebdi oko njega kao mati oko deteta.
71. Lepo ti je vrani dočas je pri mami.
72. Najveća majčina žalost je smrt djece.
73. Nad majkom nema milosrdja.
74. Nad sunašce ni svitlosti, a nad majku ni milosti.
75. Nad majkom nema prijatelja.
76. Nemarna majka, nesvjesna djeca.
77. Nesvjesna majka, djeca stramputna.
78. Ni djevojku ne utopi, ni djetića u zlo uprti.
79. Nije mati koja rodi, nego koja uzgoji.
80. Nijemom detetu ni majka ne može pomoći.
81. Nijesi me zadojila da me možeš ukleti.
82. Nitko nije miliji od majke.
83. Nitko ne zna šta je svoja majka.
84. Njega može da voli samo rođena majka.
85. Neguje ga kao mati sina jedinca.
86. Obila (krupna) majka, rodila obila junaka.
87. Od slabe matere, slaba i djeca.
88. Puna su usta majke.
89. Rodi me majko srećnog, pa me baci u trnje.
90. Rodi me, majko, bez glave, samo nemoj bez sreće.
91. Sin se majci ne može odužiti pa makar je i medom hranio.
92. Slađi dragi od meda, slađa majka od dragog.

93. Srećnu majku djeca zahranjuju, a nesrećna djecu.
94. Sretan se rodi, koga prava majka rodi.
95. Svugdje je lijepo, al najljepše u majčinu krilu.
96. Svaka krava svoje tele liže.
97. Svaka kvočka svoju pilad voda.
98. Svaka majka ne radja junaka, svaki podrum ne hrani paripa.
99. Svaka majka svoje grli.
100. Svaka ovca svoje janje hvali.
101. Svaka ptica svome jatu, svaka majka svome zlatu (djeci).
102. Svakom svoja majka mila.
103. Tako mi majčine hrane!
104. Tako mi tvoje hrane!
105. Tko dijete za ruku, meter za srdce.
106. Tko nije saznao majku, na zna za nikakvo dobro.
107. Tolikokrat se mati udaje, kolikrat je punica.
108. U devet hvala, a u jednom hrana (сину) – мати живе тільки з одним сином
109. U milostne matere krastava djeca.
110. U najvećoj nevolji, najpre čovek majku pomene.
111. Uzmi što ti se daje, jer nije svatko mati da ti da ono što je najbolje.
112. Vidi majku, pa prosi devojku.
113. Vidi mater, pa prosi ćer.
114. Vruće su majčine suze.
115. Živa ti je mati. Kod ko stigne baš kada hoće da se jede.

Прислів'я про мачуху

1. Bolja i najgora majka, nego najbolja maćuha.

2. Budi mati, ne budi maćeha.
3. Da je maća i od cukra, bila bi žuka.
4. Dobroj maćesi su i pastorci sinovi.
5. Dok je mati maćeha i otac je očuh.
6. I majka je maćuha, kad nema.
7. Kad je mater maća, onda je i otac očuh.
8. Koliko li je bijelih vrana, toliko je dobrih maćeha.
9. Maća rijetko nesvoje sinove dobro plaća.
10. Maćeha je i od cukra gorka.
11. Maćeha maćehi vrag je.
12. Maćeha nije majka, a otac nije kuća.
13. Maćeha je maćeha, i kad dobra bude, nitko je neće poštovati.
14. Maćeha te ne voli, a tvojega oca još manje.
15. Maćeham zla ućeha.
16. Miloj maćehi i pastorci su sinovi.
17. Nekom majka, a nekom maćeha.
18. Ni milošće od matere, nit progonstva do maćuhe.
19. Nit srдца do matere, nit progonstva do maćuhe.
20. Ni vran bio, ni maćeha dobra.
21. Pouzdala se maćeha u pastorke, pa ostala bez djeteta.
22. Tuđa mati jezivo dijete odhrani.
23. Tuđa mati, tuđi otac.
24. Tuđa majka rane ne zavija, tuđa seja ne češlja perćina.

Прислів'я про батька

1. Bolje sirotom se zvati neg zla oca imati.

2. Čine djeca što vide od oca.
3. Čuvaj lonca ko i oca.
4. Djeca krče, jadan ti sam ja.
5. Gotovoj djeci lasno se je otac nazvati.
6. Kakav je dub, tako je i voće.
7. Kakav otac, takva djeca.
8. Kakvo zvono, takov glas; kakvo žito, takav klas; kakvo drvo, takov klin; kakav otac, takav sin.
9. Ki godi zalogaj proždre otac, ki udavi sina.
10. Lasno je gotovu djetetu otac biti.
11. Od zla oca, nisu dobra djeca.
12. Otac me je rodio, al' me nije stvorio.
13. Otac sinu umire, a sin ocu. Narodno nasljedno pravo.
14. Svaki cigan svoga konja hvali.
15. Svaki dobar otac, ubojica je svoje djece.
16. Što čine djeca? – Što vide od oca.
17. Tko ima otca, ima gospodara.
18. U meka oca, nevaljala djeca.
19. U sita oca mahnita djeca.
20. U tvrda oca kradljiva djeca.

Прислів'я про вітчима

1. Bolje očuh nego nikakav.
2. Nije mi ni otac, ni mati, a opet me cijeli svijet zna.
3. Očuh je očuh, a majka je majka, dva oca u kući i psu će biti tijesno.
4. Očuh ne može zamijeniti pravog oca.
5. S očuhom kuća teška, s maćehom kuća još teža.

Прислів'я про батьків і дітей

1. Ako je i zlo, moje je.
2. Ako je i zmija, od srdca je.
3. Ako otac ne može da rodi sina, sin oca može.
4. A kupus u kacu, a dete u kuću.
5. Bez djece je čovjek otkresano drvo.
6. Bez djece je čovjek okleštreno drvo.
7. Bez djece nema sreće.
8. Bez djece – bez ruku.
9. Bez djece kuća ne raste.
10. Bliža je košulja nego haljina.
11. Bolje jedno valjano dijete, nego hiljada nevaljane.
12. Bolje je u dobra dvoriti nego se u zla roditi.
13. Bolje nikakve djece ne imati, nego nevaljanu.
14. Čaša i djece nikad čovjeku nije suviše. Čaše se polipaju, a djeca pomru.
15. Česta djeca suhi grad.
16. Da Bog djetetu ne da ono što mu otac i mati misle.
17. Daj mu matiku, pa neka gre po svitu. Zločisto dijete
18. Djeca se u bolesti kvare.
19. Djeca su najslađe voće jer se sa srca bere.
20. Djeca su radost i žalost.
21. Djeca su roditelju med i jad.
22. Djeca su sreća.
23. Dijete je uvijek milo ma kakvo bilo.

24. Dijete mnogo milovano, nikad dobro vaspitano.
25. Dijete kako prase; uvijek jede, a nikad sito nije.
26. Dijete od pojavnice na jednu stranu ide a na drugu mine (pojavnica – tako se zove živinče, koje nema dosta mlijeka te ne može dojiti mladeta, prije se valja da govorilo i za ženu Dančić).
27. Dijete pozno rana sirota.
28. Djetetu na volju, sebi tugu i nevolju.
29. Djeca jedu šljive, a stara vata skomina (zazubice).
30. Djeca ka kokoše jedu.
31. Djeca su božji blagoslov.
32. Djeca su nevjerna družina.
33. Djeca su nevjerna vojska.
34. Djeca su suhi grad.
35. Djeca u lugu, kuća u dugu.
36. Djeca u lugu, otac u dugu; djeca iz luga, otac iz duga.
37. Djetetu nije kam vrh glave.
38. Dobro stablo, dobri plod daje.
39. Drevo samlada ravnati se mora.
40. Dok dete ne padne, ne može naučiti da hoda.
41. Dok je stablo mlado, lako se ispravi.
42. Domaćeg se kruha djeca brzo nasite.
43. Će si vidio lijepu babu i mirno dijete?
44. Gdje ga nije na skutu, nije ga ni na putu. Gdje nema maloga djeteta, da se drži u rukama, i ishranjuje, nema ni velikoga za posao kakav.
45. Gdje je djece, tu je i plača.
46. Gdje je klada, ondje i iver.

47. Gdje ne ima mladića, ne ima ni stabala.
48. Gdje nema malenog, nema ni golemog (djeteta).
49. Gdje nije pasa, tu vuci urliču. Ovako se ponašaju djeca, kad stariji na nje ne paze.
50. Hranitelj je kao i roditelj.
51. Hrani pseto da te ujede.
52. I ljekov je koren čvorav i kukav; al iz njega niču izpravni štapovi. I od nevaljanih roditelja postati mogu valjana djeca.
53. Imam djecu, imam krila.
54. Iver ne ide daleko od klade.
55. Iver ne pada daleko od drveta.
56. Iver ne pada daleko od panja.
57. Iver od panja daleko ne leti.
58. Iz vranina gnjezda ne izleti sokol.
59. Jabuka ne pada daleko od drveta.
60. Jabuka ne pada daleko od stabla.
61. Joj je djetetu koje ni od oca obljubljeno i od majke okarano.
62. Kad se djetić rodi, i tige se na kući obesele.
63. Kakav dubac, takav želud.
64. Kakav kruščić, takav drščić.
65. Kakav mač, takva i nožnica.
66. Kakav nož, taka i ručica.
67. Kakvo brašno, takva pura.
68. Kakvo gnizdo, takva ptica, kakav otac, takva dica.
69. Kakva je duplja, još dobre pčele izlijeću.
70. Kakva je duplja, onake i pčele izlijeću.
71. Kakav je otac, takav je sin; kakva je mamica, takva je Katica.

72. Kakva mati, takva kći, kakav otac, takav sin.
73. Kakve jufke, taka i pita.
74. Kakvi roditelji, onakva i djeca.
75. Kakvo gnjezdo, takva ptica.
76. Kakvo drvo, taki rod, kakvo sjeme, taki plod.
77. Kakvo uljište, onakve i pčele.
78. Kakvo žito, onaki i očinjci.
79. Kasno karanje, gotova žalost.
80. Ki dava decam na volju, sebi da tugu i nevolju.
81. Ko dete suviše voli, upropasti ga.
82. Ko hoće da štedi, treba da počne od detinjstva.
83. Ko ima decu nisu svi zalogaji za njega.
84. Ko u krčmu ide, tuđu decu hrani.
85. Kolo teče za kolom: kakav otac, takav sin; kakva mati, takva kći.
86. Kratka drva (kratke glavnje), gotovo ugarci; pozna djeca, gotove sirote.
87. Kruška izpod stabla neće daleko.
88. Kruška ne pada daleko od stabla.
89. Kuda otac tuca, tuda koža puca; kuda majka bije, tuda koža tije.
90. Kud će iver od panja.
91. Kud potok, tuda i potočina.
92. Kurva mati, kurva kći, jarac otac, to su tri.
93. Majčino bijenje i očevo karanje, na jednoj su deredži.
94. Mala deca mala briga, velika deca velika briga.
95. Mali dica, mala skrb, veli dica, vela skrb.
96. Malo djece, malo brige.

97. Malom djetetu je slađe iz tuđe ruke, ma to bilo i gore.
98. Mati oženi stariju kćer, a starija oženi mlađu.
99. Meni su sinovi domovi i volovi – каже герцеговець
100. Mlado se drvo savija.
101. Mnogo rodbine, mnogo i darova.
102. Najveća je sreća u kolijevci.
103. Na mrzaku kuća ostaje. Найгірша дитина в сім'ї усіх переживе
104. Ne frca iver daleko od panja.
105. Nemarni roditelji, nesvjestna djeca.
106. Nema ruže bez trnja.
107. Ne mogu se deca hraniti i hrana štedeti.
108. Ne možeš ni od koga otrovan biti kao od svoje sreće.
109. Ne pada iver daleko od klade.
110. Nesvjestni roditelji, djeca stramputna.
111. Nigda djece mnogo biti ne može.
112. Nijemom djetetu ni majka ne može pomoći.
113. Nijesam ni ja repa bez korijena – маю опору в сім'ї, відоме моє походження
114. Nikad jabuka od svog stabla daleko ne pada.
115. Nikad kruška jabukom ne rodi, nit ćoravi u cilj pogodi.
116. Nikud kruška izpod kruške.
117. Ni malo jedan, ni puno sedam. Kad je jedinac zločest, nije malo, a nije puno ni deset sinova, kad su dobri.
118. Ni u sinovima blaga, ni u ćerama glada. Ovako se tješi, koji nema sinova.
119. Od plašljiva ždrebeta mnogo puta dobar konj iziđe.
220. Od pšenice se može snjet pretvoriti, a od snjeta pšenica. Od dobrih roditelja mogu izaći rđava djeca, a od rđavih dobra.

221. Od roditelja srebroljubca, budu sinovi vrlo kradljivi.
222. Od tuđe svijeće meni se ne vidi – без власних дітей немає ні надії, ні радості
223. Od šudav praseta zdravo svinje bude.
224. Od česa vreća, od toga i peklja.
225. Od gavrana ne izlazi božji pivac.
226. Od šta skuti od toga i rukavi.
227. Od šta vreća, od tog peklja.
228. Od šta kutao, od tog i ručica.
229. Od šta vreća, od toga i uzica.
230. Od šta zeman, od toga i vrijeme.
231. Od zla vrana i zlo pile.
232. Pozna djeca gotove sirote.
233. Prvo dite poigralce, drugo pohitalce, treto kantunhitalce.
234. Puno babica, kilavo dijete.
235. Rani tići odlijeću – перші найстарші діти довго не затримуються у батьківському дому
236. Riječ nuka, a primjer povlači.
237. Rodi me majka srećna, pa me baci na bunjište.
238. Roditelji jedu grožđa, a djeci trnu zubi.
239. Roditelji su bez mita prijatelji.
240. Sa decom i brige rastu.
241. Sedoj kosi nema veće radosti od unučeta.
242. Srećnu se mučno roditi, a lako mu je živjeti.
243. Stablo dok je mlado, lako se upravi.
244. Svako dijete svoju snagu nosi.
245. Što dete čuje, to uči i prima.

246. Što hasni otcu otcem biti, ako majka sve prehiti.
247. Što iz vrane ispadne, teško soko postane.
248. Što je punija košnica pčela, sve je teža.
249. Što mladost (deca) propusti, starost ne nadoknadi.
250. Što vrana leže, soko ne biva.
251. Teško svakom detetu bez svoje majke, pa ne znam čije da je.
252. Tko djece ima, od neprobavljena ne umira.
253. Tko ima dice, nema zdravlja ni pinez', a tko nema dice, ima zdravlja i pinez'.
254. Tko ima djece, nisu svi zalogaji njegovi.
255. Tko malih ne njeguje, velikih ne raduje.
256. Tko ne goji malog, veloga nema.
257. Tko nema svoga sokola, u tuđu se pitomi.
258. Tko se na svoga tuži, sam sebe ruši.
259. U dobrih roditelja dobra su deca.
300. Umiljati otac i umiljata majka slabu dicu goje.
301. U stara oca djeca sirotčad.
302. U stara oca sirotna djeca.
303. U tuđoj kući brzo deca rastu.
304. Velika je šteta biti bez deteta.
305. Vino od loze, mlijeko od krave, čovjek od čovjeka biva.
306. Voćka ne pada daleko od stabla.
307. Vojka kraj svoga hreka (stabra) opada.
308. Vojka pod svoj dub opada.

Прислів'я про сина

1. Ako Bog hoće da kazni ženu, da joj samo sinove.

2. Ako si jedinac u majke, nijesi u Boga.
3. Ako ti je otac pravio kuću, lako ćeš je prodati.
4. Ako vučeš oca od praga, tvoja deca će tebe preko praga.
5. Bliži sin, no unuk.
6. Bolje je s mužem od gumna do gumna nego (samoj) od sina do sina.
7. Bolje je umrijet' bez djece neg po smrti ostavit' zle sinove.
8. Bolje na sinovo bunjište nego na zetovo ognjište.
9. Bolje se udovici udati, makar s mužem prosila, nego da je sinovi hrane.
10. Čovjek želi da je od svakoga bolji, a od sina da je gori.
11. Dok otac hrani sinove, ne ču niko; a dok sinovi oca, začu svak.
12. Đeljaj kotac kao ti i otac. Pleti kotac kao ti i otac. Pleti kotac đe ti i otac. Radi i živi onako kao što ti je i otac.
13. Jednoj majci lako je ishrani deset sinova, a njima je teško ishraniti jednu majku.
14. Kad Bog daje ne pitaj čiji je sin.
15. Kad đetić rodi, i cigle se na kući ovesele (U Boci).
16. Kad otac daje sinu, smeju se i otac i sin; a kad sin ocu, plaču i otac i sin.
17. Kad otac hrani sina, niko ne zna, a kad sin hrani oca, zna ceo selo.
18. Kad sam na putu ne daj, Bože, što mi majka misli, nego što mi žena.
19. Kakvo drvo, takav klin; kakav otac, takav sin.
20. Kavgadžija otac – kavgadžija i sin.
21. Kakav sin, takvo srdce materino.
22. Kakva vrba, takav klin; kakav otac, takav sin.
23. Koliko je magle u rukavu, toliko je vjere u junaku.
24. Ko nije čuvao vrane, konja i mušku decu, taj ne zna za muku.
25. Kuću ne raskućuju glupi sinovi, nego mnogo pametni. U svakoj kući dosta je jedan pametan.

26. Lasno je dijete imati, ma je teško sina imati.
27. Majka ma kakva bila, pravom sinku mila.
28. Mati se obično mnogim sinovima hvali i ponosi, a i jedan je može onako hraniti kao i devetorica.
29. Miriše na sinove jelov daske! – Šta radiš to, tata? – Pravim koripo za đeda. – Ela, ela tata, pa ću još malo i ja da pravim za tebe! (Rekao sin ocu, kada je ovaj po nagovoru svoje žene odlučio da od svoje sofre odvoji oca, da sam odeduje).
30. Neguje se kao majka sina jedinca.
31. Nema sina, što ne prođe s tijela.
32. Nije bogat onaj ko ima dosta volova no onaj ko ima dosta sinova.
33. Obila majka rodila obila junaka.
34. Oko dvora dupčići, a u kući sinčići.
35. Otac jedva čeka da mu se sin rodi, a sin jedva čeka da mu otac umre.
36. Otac u sinu sebe vidi.
37. Po ocu se poznaje sin, a po majci kći. Po ocu sin, a po materi kći poznaje se.
38. Raduj se muškom detetu.
39. Reče đevojka u sebi kad je svatovi uvode u kuću, da bi mušku đecu rađala (U Grblju).
40. Sam je junak rešeto dukata, a rodom junak rešeto krušaka.
41. Sin je lojze, a unuk grojze (Toplica).
42. Sin oca rađa.
43. Sinovi su bogatstvo.
44. Sinovi uzdignu, sinovi zatru.
45. Obila majka rodila junaka.
46. Sam sin draži o meda, dva teža od leda.
47. Svaka majka Obilića majka.
48. Svaka je majka ponosna na svoga sina.

49. Svaka ptica svome jatu leti, svaka se majka svoga sina sjeti.
50. Tko ima jednog prasca, ima ga pritila, a tko ima jednoga sina, ima ga mahnita.
51. U devet hvala, u jednom hrana.

Прислів'я про доньку

1. Ako misliš kćerku dobit, klanaj se majci.
2. Bolje su sretnje šćeri, no nesretnji sinovi.
3. Gledaj majku, a uzmi šćercu.
4. Gledaj majku, pa šacuj ćerku.
5. Da je mati najgora, želim da joj kći dobra bude.
6. Djevojka je tuđa večera.
7. Djevojke rastu ka i zla trava.
8. Djevojke u broju ko pčela u roju.
9. Djevojke su iskop ali čast kući. Jer kuću zatiraju svojom udajom, ali se s njima opet steku prijatelji, kojima se čovjek diči – Vuk.
10. Dok je kćerka u mamice, mirnija je od janjice, a kad se s mužem sdruži, od aršina jezik pruži.
11. Dokle ćerca s majkom stoji, pod kosami jezik drži, a kada se s mužem združi, od aršina jezik pruži.
12. Dokle ti je kod majčice, mirnija je od ovčice, a kada se s mužem združi, od aršina jezik pruži.
13. Ѓe junaci – lelekanje; đe đevojke – tu pjevanje. Юнаки гинуть, а дівчата виходять заміж – так втішаються ті, хто має тільки доньок.
14. Đevojka je tuđa sreća.
15. Đevojke rastu ka' i zla trava.
16. Gdje je djevojaka, bit će i djetića.
17. Gledaj konja je l' debela vrata, a djevojku kakva joj je majka.
18. Gledaj konja široka vrata, a djevojku golema uzrasta.

19. Jagnje ovcu prodaje, majka ćerku udaje.
20. Jedinica, u majke razbludnica.
21. Jadna kao nijedna.
22. Jedna (kći) kao nijedna, dvije ka' i jedna, a tri misliti.
23. Jedna (kći) kao nijedna, dvije kao i jedna, a tri misliti – kako ćeš ih razudati.
24. Jednu je lasno udati, a i dvije je kojekako, ali kad su tri onda je nevolja.
25. Koga hoće Bog da kazni, dade mu jedinicu za ženu.
26. Kad se cura u majke goji, pod kosom joj jezik stoji, a kad se s mužem združi, od aršina jezik pruži.
27. Kakva majka onakva i ćerka.
28. Kakva mati taka i šći.
29. Kakva majka, takva kći.
30. Kći, ka se je udomila, vučica, ka se je okotila.
31. Kći udana, susjedom nazvana.
32. Ko ćer hoće da dobije, materi valja da se umiljava.
33. Koga se rodit žensko i streite plaćat.
34. Koja nosi od majke, dere po sve danke.
35. Ko ima jednu ženu, taj će se svađati, a ko ima dve, taj će umreti od gladi.
36. Ko nema sokola, i kukavici se veseli – той, хто немає сина, радіє хоча б через те, що має доньку
37. Koja od majke ne odnese, medju druge ne iznese.
38. Ko ženi, jedno veselje ima, ko udava dva. Jedno što mu se kći ili sestra udaje, a drugo što mu se briga skida s vrata.
39. Kuća bez djevojke-proljeće bez cvijeća.
40. Kućnu kokošicu, nikad trisk ne ubije.
41. Lasno je ćerki s majkom pređu snovati.

42. Majka ako je najgora, opet je rada, da joj kći bude dobra.
43. Majka ćerku udaje, ovca jagnje prodaje.
44. Majka ćerku miluje i kara.
45. Majka kćerku i bije i kara, te se opet s njom razgovara.
46. Majki se umiljava, tko kćerku potražava.
47. Mati ako je najgora opet je rada da joj kći bude dobra.
48. Na pseto zamahni, a đevojku udri.
49. Ne raduj se ženskom detetu – ono je tuđa sreća.
50. Obilata majka obilata i šći.
51. Plači vatra, djevijka se rodila.
52. Po majci ćeš poznati kakva je ćerka.
53. Poštena devojka, valjana majka.
54. Prođji se jedine u majke.
55. Provodadžiji najprije opsuju mater. Ili momku po vremenu ne bude povoljna djevojka, ili djevijci momak, oboje krive provodadžija.
56. Robe dosti, kad je muštetija. Lako je naći za udaju djevojaka.
57. Radljivoj djevojci ubrzo svatove.
58. Rod (rodbina) djevojku udava, a otac prćiju dava.
59. Rod djevojku udaje, a otac je oprema.
60. Rodila majka ćerku, da je nauči vesti.
61. Stanarica valjanica (govnarica), kad se udade ništa ne valjade.
62. Svakoj majci svoja ćerka lijepa i poštena.
63. Tko ne tuče ćerku, tući će sebe po koljenu.
64. Šćerka udata susjeda nazvata.
65. Tko nije kuću gradio i ćerku udavao, ne zna šta je trošak.
66. Teško kesi često kumujući, a još teže ćerke udajući.

67. Teško majci po djevojci.
68. Udri đevojci mjesto đe sjedi.
69. Vidi majku, pa prosi ćer.
70. Źeljna majka Źenskom ćedu rada.
71. Źensko je dete tuđa kuća.
72. Źenskom detetu treba tući i mesto gde sedi.
73. Źeni sina kad hoćeš, a kćer udaj kad možeš.
74. Źenskom detetu treba tući i mesto gde sedi.
75. Źensko ćedo – desna ruka.
76. Źensko je dete tuđa kuća.
77. Źudna mati i devojćetu je rada.
78. Udri djevojci mjesto gdje sjedi.

ПРИСЛІВ'Я УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(матеріал зібраний з наступних словників і збірок: “Українські приказки, прислів'я і таке інше” (М. Номис, Київ, 1993), “Народ скаже — як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки” (Н. С. Шумада. Київ, 1985), “Українські прислів'я та приказки” (С. В. Мишанич, М. М. Пазяк, Київ, 1984), “Українські народні прислів'я та приказки” (за редакцією В. Бобкової, Ф. Лаврова, М. Ліждвоя, Г. Сухобрус, Ф. Ткаченка, 1955))

Прислів'я про мати

Прислів'я про мачуху

Прислів'я про батька

Прислів'я про вітчима

Прислів'я про батьків і дітей

Прислів'я про сина

Прислів'я про доньку

Прислів'я про мати

1. Батьків багато, а мати одна.
2. Біля рідної мами добро дитятку.
3. Без матері і сонце не гріє.
4. Без матки нещасливі дітки.
5. Вільно кому хотіти по своїй матері плакати.
6. В кого ненька, в того й голівка гладенька.
7. Всякій матері свої діти милі.
8. Де мати плаче, там ріки течуть, де сестра плаче, струмки біжать, де жінка плаче – роси нема.
9. Діти плачуть, а у матері серце болить.
10. Доти ягнятка скачуть, доки матір бачать.
11. До людей по розум, до матері – по серце.
12. Для ворони немає кращих дітей, як воронячі.
13. Жінка для совіту, теща для привіту, матінка рідна лучче всего світу.
14. Живої матері можна діждатись, а мертвої – ніколи.
15. Кожна мама свою дитину хвалить, а чужу – ганить.
16. Кожна корова своє теля лиже.
17. Куля мине, а материне слово не мине.
18. Любо й ненці, як дитина в честі.
19. Любов матірня і на відстані гріє.
20. Людям, як болото, а матері, як золото.
21. Лягай, дитя, спати: десять батьків, а єдна мати.
22. Мамина лайка – байка, а битва – молитва.
23. Матері кожної дитини жаль: бо котрого пальця не вріж, то все болить.

24. Матері своїх дітей жаль, хоч найменшого, хоч найбільшого.
25. Мене мама цілий вік дурила: казала “битиму”, та не біла.
26. Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скорє розтане.
27. Материнська молитва із дна моря підіймає.
28. Материна любов ніколи не змінюється.
29. Мати годує дітей, як земля людей.
30. Мати з хати – горе в хату.
31. Мати праведна – опіка і охорона камінна.
32. Мати тоді дурненька, як дитина маленька.
33. Мама сама не їсть, а дітей нагодує.
34. Мала щербина як умре дитина, а дуже знати, як умре мати.
35. Мати ж наша, мати, де тебе узяти?
36. Мати однією б’є, а другою гладить.
37. Матір не купити, не заслужити.
38. Найгірша мати хоче мати найліпші діти.
39. Найдорожча пісня, з якою мати колисала.
40. Нас родила, нам же ся и пригодила.
41. На сонці тепло, а біля матері добре.
42. Нашій мамці гарно й в дранці.
43. Нема тих яток, що продають рідних маток.
44. Нема у світі цвіту цвітішого над маківочки, нема ж і роду ріднішого над матіночки.
45. На світі знайдеш усе, крім рідної матері.
46. Нема в світі правди — тільки рідна мати.
47. Не та мати, що родила, а та, що вигодувала.
48. Нещасний рік, як умре прорік (батько або мати умре).

49. Одна мати родить, та не один розум дає.
50. Одна мати родила, та не однакове щастя дала.
51. Одна мати вірна порада.
52. Пекла б мати і млинці, та не сходяться кінці.
53. Пташка радіє весні, а дитя – матері.
54. Рада б мати для дітей небо прихилити та зорями вкрити.
55. Рідна високо замахує, а помалу б'є.
56. Рідної матері слівце – як літнє сонце: бо хоча і є не раз на світі хмарненько, а все-таки від нього тепленько.
57. Сорочка біленька — є мати рідненька.
58. Сліпе щеня і те до матері лізе.
59. Сльози матері даремно ніколи не пропадають.
60. Тільки у світі правди, що рідна мати.
61. Тоді мати біду знає, коли свою дитину ховає.
62. То ті цвіти красні, коли зацвітають, то ті діти щасні, котрі матір мають.
63. У дитини заболить пальчик, а у матері серце.
64. У кого матка, у того и головка гладка.
65. У кого ненька, в того и головка гладенька.
66. Що тато, то не мама.
67. Що мати навчить, то й батько не перевчить.
68. Як квочка з курчатами, так і жінка з дитятами.
69. Як мати рідненька, то й сорочка біленька.
70. Як умре дитина, то мала щербина; а як тато або мама, то велика яма.
71. Яке старе в хаті, то б убив, а як нема, то б купив. —... то бив би, а як нема, купив би, та нігде.
72. Як помре мати, розбігаються діти з хати, батько їх не вдержить.

Прислів'я про мачуху

1. Була одна добра мачуха, та й ту грім убив.
2. Голівонька наша бідна, що в нас матінка не рідна.
3. Горілка не дівка, а мачуха не мати.
4. Горе мачусі, що пасинок сметани не їсть, бо він і сироватці радий.
5. Добра мачуха, а все не рідна мати.
6. Жаліє діток, як мачуха.
7. Ище мачоха не забилася в голову.
8. Лучче людям робить, ніж мачусі годить.
9. Лучче під чужу роботу робити, ніж мачусі годити.
10. Мати б'є, то не болить, а мачуха як подивиться, то й на душі холоне.
11. Мати рідна б'є – так гладить, а мачуха і гладить – так б'є.
12. Мати голівку миє – пригладжує, а мачуха миє – прискубує.
13. Мати дітей пушить, а мачуха – сушить.
14. Мачуха пасинку на волю давала: хоч — лелю (льолю) купи, хоч — голий ходи.
15. Мачуха сироті їсти зварила, а сама з'їла.
16. Мачуха так чужих дітей жаліє, як зимою сонце гріє.
17. Мачуха як місяць – світить, а не гріє.
18. Мачуха, як горобина, аж пташок не пускає.
19. Мачуха не може замінити матір.
20. Мачуха – як сторож у саду, нічого не виросте.
21. Мачуха за своє підкорених ніколи не полюбить.
22. Мачуха – не мати, батько – не хата.
23. Мачушине добро, як зимне тепло.

24. Мачушине серце, що зимове сонце: воно хоч і світить та не гріє, і буйним вітром од нього віє, а рідної матері серце – як літнє сонце: хоч воно і хмарненьке, а все-таки від нього тепленько.
25. Нехай мачуха и лучче гледить, та все таки на матір лучче повірають рідну, ніж на мачуху.
26. Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже: “Я тобі дам”, то вже дасть!., а мати: “І щоб тебе, і бодай тебе”, а сама: “Ох коли б, Господи, не сталось чогось дитині з моєї дурної речі”.
27. Скільки ворон білих, стільки мачух добрих.
28. У вітчима чорта межи очима, а у мачухи – два.
29. У мачухи прямі очі, а дивиться косо.
30. Хто мачуху має, той горе знає.
31. Чеше, як мачуха.
32. Що воно за родина, як мене не родила.
33. Що мати – то не мачуха.

Прислів'я про батька

1. Батько – рибалка, то й діти в воду дивляться.
2. Батько, не той, що породив, а той, що спорядив.
3. Батьків хліб не навчить, як треба жити.
4. Бог батько, государ дядько.
5. Бог — батько: як буде нас тримати, то буде й годувати.
6. Боже батьку! прийми гріхи наші в жарти.
7. Від доброго дерева добрий і пагонь одійде, від доброго батька піде добра дитина.
8. В мене батьків — сім байдаків, а восьмий нагромаєцца коло Дніпра.
9. Діти батька не учать.
10. Дитина, а татова сорочка по коліна.

11. Добре тому, хто має батька, бо в батька хата найтепліша.
12. Добрий батько не хоче лихого сина.
13. І мій батько такий мався, і я в нього вдався.
14. І на рідного батька можна правду сказати.
15. На батька надійся, а сам не поганься.
16. Не слухає батька малий, не послухає і великий.
17. Не купив батько шапки – нехай вуха мерзнуть.
18. Не лізь поперед батька в пекло.
19. Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів.
20. Не навчив батько, не навчить і дядько.
21. Розумна дитина в батьковій свитині.
22. Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує.
23. Отець — як Бог.
24. Охотніше один батько вигодує десять дітей, ніж десятеро дітей одного батька.
25. Пропав батько з дурними синами.
26. Про татку й дитячко.
27. Своя хата – своя стріха; свій батечко – своя втіха.
28. Смілий батька у лоб б'є.
29. Таткова хата усім багата.
30. Татові на воли грошей не вистачає, а син скрипки забажав.
31. Тато сина бив не за те, що в карти грав, а за те, що відбивався.
32. Умів батькувати, умій і годувати.
33. Шануй Батька та Бога — буде тобі всюди дорога.
34. Щедрий на батьківські гроші.
35. Як двоє у батька дітей, то так, як одно, а як одно, то так, як ні одного.

36. Як батька покинеш, то й сам загинеш.

37. Який Хомка, така його донька.

Прислів'я про вітчима

1. “А за чим?” — “Прислав вітчим”.

2. Батько єдиний, а очів може бути багато.

3. Казав вітчим: “Як мене не будеш слухати, то будеш нічим”.

4. Очів у хаті багато, та батьків немає.

5. Очів не буває краще за батька.

Прислів'я про батьків і дітей

1. Аби дружинна, дасть Бог дитинку. — Була б жінка, а діти будуть.

2. Аби цвіт, а ягідки будуть.

3. А як не росте і одна дитина, то на старості трудна година.

4. Батькова та матчина молитва із мора викидає, а прокльони в калюжі топлять.

5. Батькова лайка дужа за материну бійку.

6. Брат, то не батько, сестра, то не мати.

7. Без дітей – горе, а з дітьми – вдвоє.

8. Без дітей тихо, та на старості лихо.

9. Виховав дитину в добру годину.

10. В тата-мами не довіку.

11. Від малих дітей голова болить, а від великих — серце.

12. Від однієї матки, та не одні дітки.

13. Від лося — лосята, а від свині — поросята.

14. Від яблуні яблука, а від сосни шишки.

15. В одній руці, та не однакові пальці.

16. Вони збилися з пуття: як кутя, то й дитя.

17. Великі діти – великі й турботи.
18. Всего можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш.
19. Все купиш, лише тата й мами — ні.
20. В одній руці пальці, та не однакові.
21. Вразливе слово від дітей – гірш за болячку, бо не гоїться.
22. Вродила мама, що не прийма й яма.
23. Вчи жінку без дітей, а дітей без людей.
24. Гарна мазана паляниця, а не дитина.
25. Гіркий світ: тато і мама осліп, а діти помацки ходять.
26. Гни дерево, поки молоде, вчи дітей, поки малі.
27. Горе з дітьми, горе й без дітей.
28. Горе з дітьми, а без них ще гірше.
29. Густа каша дітей не розгонить.
30. Дасть Бог дітки, дасть і на дітки.
31. Де багато няньок, там дитя каліка.
32. Де багато баб, там дитя не в лад.
33. Дитина до семи літ правду каже.
34. Дитина, мов порожня посудина: що в неї ввіллеш, те і держить.
35. Дитина не втікає від калача, але від бича.
36. Дитина не плаче, то мати не знає.
37. Дитина, що ся поступить, то лупить.
38. Дитина хоч кривенька, та батькові-матері миленька.
39. Дитину серцем люби, а руками гнети.
40. Діток повен куток.
41. Дітей годувать, як камінь глидять.

42. Дітей годувать — свій вік каратать.
43. Дітей годувати – не меду лизати.
44. Дітей годуй, а сам торби готуй.
45. Дітей треба глядіти, та й себе одіти.
46. Дітки плачуть, а в матері серце болить.
47. Дітки за тріски, а матері за кіски.
48. Діти – найбільша радість у світі.
49. Діти такі — як кукіль.— Діти, як кукіль, маленькі.
50. Діти як квіти: поливай, то ростимуть.
51. Діти люби, а за прутину держи.
52. Діти мають великі вуха і довгий язик.
53. Діти тому лихо, що зробили лихо.
54. Діти, діти – добре з вами літом, а зимувати – горювати.
55. Діти, діти, де вас подіти? На піч покидати, та й їсти не дати.
56. Діти до часу, онуки до смерті.
57. Діти, як роса: тут є, тут нема.
58. Дитина без прута не виросте.
59. Дитині дай волю, то сам будеш у неволі.
60. Діток, як бобу, а хліба ні дробу.
61. Дітям Бог подушки стеле. — ...а старому хоч би соломки підослав.
62. Дитя, як дзеркало: все відбиває.
63. Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш.
64. Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те порозпускає.
65. Добра дитина: як спить, то їсти не просить, а як устане, то й не перестане.
66. Добрі діти на ноги поставлять, а лихі и з ніг звалять.

67. Добрі діти батькам вінець, а злі — кінець.
68. Добрі діти доброго слова послухають, а лихі – й дрючка не бояться.
69. Добрі діти їдять кашу, а злі – серце й душу нашу.
70. Добрі діти – потіха, а злі – гризота.
71. До зубів наїсися, а до дітей наспися.
72. Дядько – не батько, а тітка – не мати.
73. Єсть у мене діти, та де їх подіти.
74. З поганою трави – погане й сіно.
75. І вовчиця своїх дітей любить.
76. І сова каже: “Мої діти найкращі”.
77. І сова хвалить свої діти.
78. І вже! мого цвіту по усьому світу (всиротіла мати скаже)!
79. І мені б зачесно було, як би у дітей було.
80. Каже дитина, що бита, а не хвалиться, за що.
81. Кожний циган свої діти хвалить.
82. Коли дитини не научиш в пелюшках, то не научиш в подушках.
83. Коли батько каже “так”, а мати - “сяк”, то росте дитина як будяк.
84. Коли вродився, то і вдайся.
85. Краще терня збирати, як дитину ховати.
86. Ласкава дитина, як щаслива година.
87. Легше камінь глотати, ніж дітей ховати.
88. Ледача та дитина, котрої батько не вчив.
89. Ледве ся вродить, а вже верховодить.
90. Ліпше не вродитися, як цілий вік набідитися.
91. Ліпше годувати, як поминати.

92. Ліпше, щоб дитина плакала тепер, а батьки опісля.
93. Лиса корова лисе теля приведе.
94. Лише тата і мама ні.
95. Люби дитину, як душу, а тряси її – як грушу.
96. Мала дитина відбирає родичам сон, більша – хліб від рота, а велика й сорочку з тіла дере.
97. Мала дитина — не виспишся, більша дитина — не наїсися, велика – не уберешся.
98. Мала дитина — мала болячка.
99. Малі дати – малий клопіт, а підростуть – буде великий.
100. Малі діти — мале й лихо (або: малий клопіт).
101. Малі діточки – що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку.
102. Маленьке — миленьке, побільша — погірша.
103. Малі діти не дають спати, а великі дихати.
104. Молоде на всі сторони гнеться.
105. Моя дитина кому як постіл, а мені як сокіл.
106. Мабуть, у мокре літо родивсь, що такий великий виріс. Раз родила мати, раз треба вмирати.
107. Нагинай гілляку доки молода.
108. Нащо ліпший клад, коли в дітках лад.
109. На яблуні шишки не ростуть.
110. Не паде грушка далі від листя.
111. Не з кожного цвіточка ягідочка.
112. Нема смерті без причини, нема щастя без дитини.
113. Нема такого краму, аби купив тата й маму.
114. Не доспи, не доїж, а дитину потіш.

115. Не вчи дитину штурханцями, а хорошими слівцями.
116. Не кричи, а ліпше навчи.
117. Не ясла до коней ходять, а коні до ясел.
118. Обложився дітьми, як дід онучами.
119. Одна дитина – не дитина, а багато дітей – радість.
120. Одне око, та й те передране (одна дитина, та й та, не як люди).
121. Одного батька, та неоднакові.— Однієї матки не однакові дітки.— Єдного тата діти, а не єдної натури.
122. Отець умре — то півсироти дитина, а мати — то вже цілая сиротина.
123. Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить.
124. Перші коти за плоти.
125. Перші щенята за плот кидають.
126. Першу дитину в буртіян закидають (першечки діти рідко підростають).
127. Подумай женицьця, то й діток копиця.
128. Поки маленькі, то рідненькі, побільшали – погіршали, а оженилися – сказилися.
129. Потурай малому, то як виросте – тебе буде на старості бити.
130. Проклін батьків не на ліс сухий іде, а на голову дітей падне.
131. Проклей батьків не на ліс сухий йде, а на голову падає.
132. Пусти дітей по волі, а сам будеш в неволі.
133. Рад би до дітей небо прихилити та зорями вкрити.
134. Раз — сточки, а вдруге — сини та дочки.
135. Розумна дитина в батьковій свитині.
136. Росте як утя на воді.
137. Росте як на дріжджах.
138. Свиня не народить бобра, а сова не висидить орла.

139. Свої діти бодай святилися, а чужі бодай запалилися.
140. Син дивиться в хату, а дочка кричить: “Пусти, тату!”
141. Соловей співа, поки дітей нема.
142. Сусідські діти найпустіші.
143. Теля хоче бути мудрішим, як корова.
144. Тернина грушок не родить.
145. Тільки мазаний пиріжок гарний.
146. Годі мама біду знає, коли малу дитину має.
147. Годі мама дурна, коли дитина мала.
148. Трудящі діти, як комахи: скоро все рознесуть.
149. У дитини заболить пальчик, а у мами серце.
150. У дітей високі пороги, а в родичів бодай ще вищі були.
151. У кого бджоли, у того мед, у кого діти, у того лад.
152. У кого діти, у того і ягідки.
153. У кого дітки, у того і збитки.
154. Усе купиш—матері, батька не купиш.— Не знайдеш батька та матері, а всього знайдеш.
155. У людей діти — любо поглядіти.
156. У матері пазуха дереця, дітям ховаючи, а у дітей пазуха дереця, од матері ховаючи.— Мати подере Пазуху, дітям ховаючи, а діти від матері.
157. Умієш дітей родить, умій їх і вчить.
158. Уродився на вовчі сльози.
159. Уродився під щасливою зіркою.
160. У семи няньок дитина без носа.
161. У сови погані совенята, а всі їй найкращі.
162. Учи дітей не страшкою, а ласкою.

163. Хата з дітьми – базар, а без них – кладовище.
164. Хто дітей не має, той горя не знає.
165. Хто дітям потаче, той сам плаче.
166. Хто має пасіку, той має мід — хто має діти, той має смрід.
167. Хоч з одної печі, та не однакові калачі.
168. Хоч дитя худеньке, та батькові і матері рідненьке.
169. Цілуй, чоловіче, дитину, бо на ярмарку не дотовписся!
170. Часом і межі кропивою росте кійло (поля).
171. Чим би дитина не бавилася, аби не плакала.
172. Чотири свічки спалила, поки Гриця умила, а п'ятий каганець – такий Грицько поганець!
173. Чужі діти череваті, й головаті, і багацько їдять, а вже мої — як паненята.
174. Чужі діти скоро ростуть, а свої помалу.
175. Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько.
176. Шти отця-матір, будеш довголітен на землі.
177. Щаслива година, коли заспить вечерю дитина.
178. Що вчать дома діти, то знають і сусіди.
179. Що жнива, то й дитина нова.
180. Що-то мати! що-то діти!
181. Що мати навчить, то й мати не перевчить.
182. Якби діти усі спали, то не були б батьки старі, а якби дітки не мерли, то вони б і небо підперли.
183. Як всі дітки під одним рядном — не біда, а біда, як всім по рядну треба дати буде.
184. Як грибочки, ростуть діточки.
185. Як чужі діти пустують, то на сміх, а як наші, то на горе. Мудріші тепер яйця, ніж кури.

186. Яйця курей не учать.
187. Як грибочки ростить, діточки.
188. Яка пшениця, така й паляниця.
189. Яка яблунька, такі й яблука.
190. Яблуко від яблуні далеко не одкотиться, а хоч одкотиться, то хвостиком обернеться.
191. Яка грушка, така й юшка.
192. Яка прядка, така й нитка.
193. Як умре мала дитина, то добра година; а як умре дружина, лихая година.
194. Яких сотворили, таких и майте.
195. Який талан матці, такий и дитятці.
196. Як ластівка з ластів'ятами.
197. Як дитина падає, то Бог подушку підстилає; а як наш брат (старий) упаде, то або на драбину, або на граблі.
198. Як не стане – то батько достане, як не буде – то мама добуде.
199. Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках.
200. Які мамка й татко, таке й дитятко.
201. Який кущ, така й хворостина, який батько, така й дитина.
202. Яке волокно, таке й полотно.
203. Яке коріння, таке й насіння.
204. Яке дерево, такі його квіти; які батьки, такі й діти.
205. Який дуб, такий тин; який батько, такий син.
206. Яка гребля, такий млин; який батько, такий син.
207. Які самі, такі й сини.
208. Яка мама — така сама.
209. Яке зіллячко, таке й сім'ячко.

Прислів'я про сина

1. Батькова кобила — худа... у двір везе, а синя — борзда... з двора мчить.
2. Боязливого сина мати не плаче.
3. Від поганого сина батько сивіє.
4. Де одинець — хазяйству кінець, де сім — щастя всім.
5. Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй.
6. Дурному синові і батькове багатство не в поміч.
7. З єдинака — як не пес, то собака.
8. З рук глядить батько у сина — на біду йому пішло.
9. Коли є один син (ледачий), то й того убий.
10. Ледащо син — батькові гріх.
11. Не збирай сину худоби, а збери йому розум.
12. Нема впину вдовиному сину.
13. Один син не син, два сини півсина, три сини — ото тільки син.
14. Од дурного сина каяття не бачить.
15. Ой мамо, мамо, не нести так сина, бо бідная на світі пещена дитина.
16. Пий, синку, та не похмеляйся.
17. Пий та людей бий, щоб знали, чий син.
18. Пропавав батько з дурними синами.
19. Розумному сину не збирай — сам наживе, а дурному — не зоставляй, усе проживе.
20. Рости, сину, хоч дурний, аби великий.
21. Син від батька розумніший — радість, а брат брата мудріший — зависть.
22. Сини до хати принесуть, а дочки й угли рознесуть. Син — полатайхата, а дочка обдерихата.
23. Сини й дочки — з одного дерева листочки.

24. Син – утіха батька, а дочка – матері.
25. Син хоч мій, але розум має свій.
26. Син ходить в жупані, а матір водить в лахмітті.
27. Син як син, але синиха гірша лиха.
28. Сім синів годую, всім і щастя готую.
29. Такі сини бодай і на камені не родилися!
30. То ж мій синок, моє здоров'я!
31. У мене синами не поле засіяне.
32. У нього сини — як качани.
33. Учи сина як годуєш, бо тоді вже не навчиш, як тебе годуватиме.
34. Чи батьків синок, чи материн мазун.
35. Чим ви, хлопці дома втираєтесь? – Батько рукавом, мати подолом, а я на печі так сохну!
36. Чужий син дурний — сміх, а свій син дурний — плач.
38. Яка вода, такий млин, яка мама, такий син.
39. Яке дерево, такий клин, який батько, такий син.
40. Який батько, такий син: виносили з діжки сир.
41. Як двоє у батька дітей, то як єдно; а як єдно, то як ні єдного.
42. Як дуба не нахилиш, так великого сина добре не навчиш.
43. Які ми самі, такі й наші сини.
44. Як син родиться, то й стіни радіють.
45. Як син родиться, то й угли радуються.
46. Які сами, такі й сини.
47. Яблучко од яблуньки недалеко одкотиться.

Прислів'я про доньку

1. Годуй синки — готуй сунки. — ... та готуй сунки; годуй дочки, та будеш ходити без сорочки.
2. Годуй дочки, хоч без сорочки.
3. Годуй сина для себе, а дочку для людей.
4. Де донька одна, там доля гірка, а де дівок сім, там доля усім.
5. Діти чужа користь. —... а найбільш того дочки.
6. Дочки чужа користь.
7. Дочки оставляють без сорочки.
8. Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому.
9. До сім літ чеши, по семи літах стережи,— ще заплати кому, щоб взяв лихо з дому.
10. Дочка – як ластівка: пощебече, пощебече та полетить.
11. Дочку мати хвалила, поки з рук звалила.
12. Жени сина, коли хоч — коли можеш, давай доч.
13. З бабиного сина і дочки нічого людського не буде (людського).
14. За горами мала хмаронька, яка мати, така й донька.
15. І у доні зазнаєш лихої долі.
16. І у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки.
17. Коли хочеш з доні молодиці, то держи в їжових рукавицях.
18. Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплати кому, щоб взяв біду з дому.
19. Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шить.
20. Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть.
21. Сім дочок — свій таночок.
22. Сім дочок – свої вечорниці.
23. Спи, доню, нехай тобі доля росте.
24. Співай, доню, дома, бо в людях наплачешся.

25. Ти думаєш, доню, що вмреш і не бійсь!., вставай, та сорочку пряди.
26. У кого дочок сім, то й щастя всім, а у мене одна, та щастя нема.
27. У лінивої дочки брудні сорочки.
28. Чого мати научить, те й дочка знає.
29. Чути в хаті дочку, як зозулю в садочку.
30. Шість дівок — свої вечорниці.
31. Що то вже — одиначка: баловниця у матері.
32. Яка няня, така й доня.
33. Яка мати, така дочка, їдять кашу з черепочка.
34. Яка кленка, така й бочка, яка мати, така й дочка.
35. Яка мама — така сама.
36. Як одна, то й нема талана.

Додаток 2

Додаток 3

Співвідношення кількості прислів'їв української мови з відповідними концептами

